MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

ERIKA KARUŽEL

TEISĖS (SPECIALIZACIJA – BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA)
MAGISTRANTŪROS NUOLATINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

ĮTARIAMOJO TEISĖ PASIRINKTI GYNĖJĄ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Dr. Marina Gušauskienė

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS 3

1. ĮTARIAMOJO TEISĖ GINTIS PADEDANT GYNĖJUI, KAIP VIENA IŠ TEISĖS Į GYNYBĄ REALIZAVIMO FORMŲ 9

1.1. Įtariamojo teisė nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos turėti gynėją 10

1.2. Įtariamojo teisė naudotis kvalifikuota teisine pagalba 18

2. ĮTARIAMOJO TEISĖS PASIRINKTI GYNĖJĄ REIKŠMĖ IR TURINYS 25

2.1. Įtariamojo teisė pasirinkti ir pasikviesti sau tinkamą gynėją realizavimas 25

2.1.1 Pasitikėjimas pasirinktu advokatu 37

2.1.2. LR BPK 51 straipsnio santykis su teise pasirinkti 42

2.2. Įtariamojo teisė atsisakyti gynėjo 47

3. APRIBOJIMAI NAUDOTIS NORIMO GYNĖJO PASLAUGOMIS 52

3.1. Teisės pasirinkti gynėją apribojimas, susijęs su priverstiniu gynėjo pakeitimu 52

3.2. Teisės pasirinkti gynėją apribojimas, susijęs su advokato galėjimu dalyvauti baudžiamajame procese 57

3.3. Teisės pasirinkti gynėją apribojimas, susijęs su neteisėtas gynybos priemones naudojančio gynėjo nušalinimu 61

IŠVADOS 67

LITERATŪROS SĄRAŠAS 69

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 80

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 81

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 82

ĮVADAS

Tiriama problema. Ar įtariamojo teisė pasirinkti gynėją yra tinkamai reguliuojama baudžiamojo proceso įstatymu ir kitais nacionaliniais teisės aktais? Ar įtariamajam yra suteikiamos visos procesinės garantijos tinkamai šia teise pasinaudoti? Ar Lietuvos įstatymuose numatyti apribojimai įtariamajam pasirinkti gynėją nepažeidžia tokios jo teisės?

Baigiamojo darbo aktualumas ir reikšmė. Įtariamasis užima ypatingą vietą tarp visų baudžiamojo proceso dalyvių, nes ikiteisminio tyrimo metu jo teisės ir teisėti interesai būna daugiausiai paliečiami, vadinasi ir galimybė juos pažeisti yra didžiausia. Dėl to, įtariamojo teisių užtikrinimas yra svarbi valstybės pareiga. Veiksmingiausias įtariamojo teisių įgyvendinimas galimas suteikiant bei užtikrinant įtariamajam teisę į gynybą. Teisė į gynybą suprantama kaip procesinių teisių visuma, kuri suteikia įtariamajam realią galimybę ginti savo teises bei teisėtus interesus. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau − EŽTT) daugelyje bylų (pavyzdžiui, *Lagerblom prieš Švediją*[1]) pabrėžia, jog teisė į gynybą yra bene svarbiausia įtariamojo teisė.

Viena iš tinkamų teisės į gynybą realizavimo formų yra gynėjo dalyvavimas baudžiamajame procese. Gynėjo dalyvavimas daro didelę įtaką ikiteisminio tyrimo kokybei bei sudaro palankias sąlygas teisminiam baudžiamosios bylos nagrinėjimui. Įtariamasis turi teisę naudotis pasirinkto gynėjo paslaugomis ar reikalauti nemokamos gynėjo pagalbos. Teisė pasirinkti gynėją apima įtariamojo teisę savo nuožiūra gynėju pasirinkti bet kurį advokatą iš praktikuojančių advokatų sąrašo, kuriuo jis visiškai pasitiki ir kuriam paveda ginti savo interesus. Visgi, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – LR Konstitucinis Teismas) pažymi, kad įtariamojo teisė savo nuožiūra pasirinkti gynėją nėra absoliuti. Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymas numato tam tikrų apribojimų, kurie įvairiai pasireiškia baudžiamojo proceso metu. Pavyzdžiui, per nušalinimo institutą, kai sprendimas dėl gynėjo nušalinimo paliekamas įtariamojo diskrecijai, tačiau tuo pačiu įtariamasis yra saistomas draudimu vilkinti procesą. Taip pat numatyti apribojimai, kurie nurodo, jog gynėjas negali ginti įtariamojo ar jam atstovauti baudžiamojoje byloje, jei tokiu atveju jis būtų dviejų ar daugiau asmenų gynėju, o vieno iš jų gynybos interesai prieštarautų kito gynybos interesams[2]. Kitu atveju – kai pasirinktas gynėjas tam tikrą laiką negali

[1] Case of Lagerblom v. Sweden, 26891/95, Eur. Ct. H. R. (2003), (Cituota iš "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 1 d. Sprendimo byloje Lagerblom prieš Švediją santrauka Nr. 4. Teismų praktika, 23 (2005)"). http://www.infolex.lt/tp/51240

[2] "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas," *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).

dalyvauti procese – yra paskiriamas kitas, neatsižvelgiant į ginamojo norus turėti konkretų advokatą.

Bene daugiausia sunkumų ir diskusijų sukelia ribojimas, susijęs su socialiniu įtariamojo statusu. Įtariamasis, neturintis pakankamai pajamų, negali sau leisti konkretaus, jo norimo gynėjo paslaugų – jis privalo naudotis jam paskirto valstybės finansuojamo advokato paslaugomis. Šiuo atveju probleminiai aspektai kyla dėl valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančių gynėjų kvalifikacijos, jų paslaugų kokybės bei įtariamojo pasitikėjimo suteikta teisine pagalba. Tad, kyla klausimas, ar tokie draudimai ir apribojimai nepažeidžia įtariamojo teisės naudotis norimo gynėjo paslaugomis?

Pasirinktos darbo temos tyrimo aktualumą lemia tai, kad įtariamasis, kuriam įstatymas numato teisę pasirinkti ir pasikviesti sau tinkamą gynėją, dėl tam tikrų priežasčių gali šia teise nepasinaudoti. Tokiu atveju įstatymas turi numatyti kitą mechanizmą, kuris užtikrintų, kad įtariamojo turimos procesinės teisės būtų įgyvendintos tinkamai bei jo interesai baudžiamajame procese nebūtų suvaržyti ar pažeisti. Pažymėtina, jog dabartinėmis sąlygomis gynėjas yra pagrindinė ir praktiškai vienintelė šalis baudžiamojoje byloje, kuri įgyvendindama gynybos funkciją, visapusiškai užtikrina įtariamojo teises.

Minėti aspektai rodo, kad reikalinga išsamesnė pasirinktos baigiamojo darbo temos analizė − ne tik atskleisti įtariamojo teisės pasirinkti gynėją sampratą bei reikšmę, bet ir išanalizuoti, kaip ši teisė įgyvendinama baudžiamajame procese ir kaip realizuojama praktikoje.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Daug Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų įvairiais aspektais yra nagrinėję pasirinktą temą. Vieni apie ją užsimindami teisės į gynybą ar teisės turėti gynėją realizavimo aspektais, o kiti, nagrinėjant įtariamojo statusą, jo teisių ir pareigų kontekste. Galima nurodyti tokius Lietuvos mokslininkus, kaip Remigijų Merkevičių, kuris savo monografijoje „*Baudžiamasis procesas. Įtariamojo samprata*“[3] nagrinėjo įtariamojo sampratos turinį ir jo procesinę padėtį baudžiamajame procese. Savo monografijoje R. Merkevičius taip pat nagrinėjo įtariamojo konstitucines teises bei šių teisių realizavimą. Įtariamojo procesinį statusą nagrinėjo Vidas Kilinskas, kuris savo straipsnyje „*Įtariamojo procesinis statutas*“[4] yra aptaręs klausimus, susijusius su įtariamojo sąvoka, jo teisėmis ir jų realizavimą baudžiamajame procese bei įtariamojo teisės į gynybą atsiradimo momentą. Marina Gušauskienė savo disertacijoje: *„Teisė į gynybą atskleidžiant ir tiriant*

[3] Remigijus Merkevičius, *Baudžiamasis procesas įtariamojo samprata* (Vilnius: Registrų centras, 2008).
[4] Vidas Kilinskas, “Įtariamojo procesinis statusas,” *Teisė*, *47* (2003): 64–77.

nusikalstamas veikas: teorinės teisinės prielaidos ir praktinio taikymo problemos ‘‘[5] kompleksiškai ištyrė įtariamojo teisę į gynybą, aptardama šios teisės turinį bei su ja susijusias problemas. Justyna Levon ir Paulius Veršekys savo straipsnyje *„Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste“*[6] nagrinėjo įtariamųjų ir kaltinamų teisių stiprinimą. Jolanta Zajančkauskienė savo straipsnyje „*Principinės nuostatos dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo*“[7] tam tikrą dėmesį skyrė įtariamojo teisės pasirinkti gynėją problematikai, esant būtinojo gynėjo dalyvavimo sąlygom. Isakas Kaganas savo straipsnyje „*Apie gynėjo padėtį baudžiamajame procese*‘‘[8] aptarė probleminius aspektus susijusius su gynėjo dalyvavimu baudžiamajame procese. Tam tikrus probleminius pasirinktos temos aspektus yra nagrinėję ir kitų valstybių autoriai, tokie kaip Z. V. Makarova (*Я. М. Макарова*)[9], V. J. Melnikov (*В. Ю. Мельников*)[10], I. N. Mamaev (*И. Н. Мамаев)*[11] , J. Matan[12], M. Pietrzak[13].

Pasirinktos temos atskleidimui bei tyrimui yra svarbus LR Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas, kuriame nurodomi apribojimai advokatui atstovauti arba ginti teisme bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuluojama praktika[14]. Tarptautiniu lygmeniu nagrinėtini

---

[5] Marina Gušauskienė, “Teisė į gynybą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas: teorinės teisinės prielaidos ir praktinio taikymo problemos“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007).

[6] Justyna Levon ir Paulius Veršekys. “Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste,‘‘ Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui - 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Andrej Gorbatkov (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012), 160-185.

[7]Jolanta Zajančkauskienė, „Principinės nuostatos dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo.“ Iš *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas patirtis ir iššūkiai: mokslo studija,* Raimundas Jurka, Rima Ažubalytė, Karolina Vozbutaitė, Aurelijus Gutauskas, Linas Belevičius, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančkauskienė, Artūras Panomariovas, Marina Gušauskienė, Egidijus Losis (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 237-271.

[8] Isakas Kaganas, “Apie gynėjo padėtį baudžiamajame procese,“ *Lietuvos advokatūra. Lietuvos advokatų tarybos žurnalas* 1(11) (2004): 14-16.

[9] Zinaida Valentinovna Makarova, *Professional'naya zashchita podozrevayemykh, obvinyayemykh* [Professional protection of suspects, accused]. (Sankt – Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2008).

[10] Viktor Yuryevich Melnikov, “Uchastiye zashchitnika v khode dosudebnogo proizvodstva,“ [Participation of the defense during the pre-trial]. Moskva: *Yevraziyskaya advokatura* 2,3 (2013): 35-41.

[11] Ivan Nikolaevich Mamayev, “Vybor podsudimym zashchitnika i poryadok yego priglasheniya dlya uchastiya v khode sudebnogo razbiratel'stva v sude pervoy instantsii,“ [Selection of defender by the defendant and the order of his invitation for the participation in the course of judicial trial in the general trial jurisdiction]. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta* 3 (2011): 83-87.

[12] Jakub Matan, “Zasada prava do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji,“ [The principle of the right of defense in the Polish criminal trial and the forms of its implementation], *Rocniki Administracji i Prawa, Tom 9* (2009): 89-109.

[13] Mikolaj Pietrzak, *Pravo do obrony w piervsych chvilach postepovania karnego*, [The right to defense in the first moments of the criminal proceedings] Iš *Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty*, Marta Kolendovska-Matejcuk, Karolina Szvarc, (Varsava: Rzecznik Prav Obyvatelskich 2014): 58-65.

[14] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas Dėl Lietuvos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai,“ *Valstybės žinios:* 14, 445 (2001).

Europos Sąjungos ir tarptautiniai teisės aktai, kuriuose minima asmens teisė pasirinkti ir turėti gynėją: Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 48 straipsnis[15], Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencijos) 6 straipsnio 3 dalies c punktas[16], Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 3 dalies d punktas[17]. Taip pat 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu (toliau – direktyva 2013/48/)[18], kurios tikslas – nustatyti minimaliąsias taisykles dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisių, vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms, bei Europos Komisijos 2013 m. lapkričio 27 d. rekomendacija dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese ir kiti. Didelę reikšmę nagrinėjamai temai turi EŽTT sprendimai (pavyzdžiui, *Croissant prieš Vokietiją, Salduz prieš Turkiją, Artiko prieš Italiją ir kt.)*[19].

Pastebėtina, jog teisės doktrinoje teisės pasirinkti gynėją samprata ir reikšmė dažniausiai yra nagrinėjama ne kaip atskira tema ar savarankiškas mokslinis klausimas, bet pateikiama kaip vienas iš teisės į gynybą aspektų. Lietuvos teismų praktikos analizė atskleidė, kad, nepaisant to, jog yra nemažai mokslinės literatūros, kurioje nagrinėjama įtariamojo teisė pasirinkti gynėją, vis dar susiduriama su įtariamojo teisių pažeidimais.

Baigiamojo darbo originalumas. Įtariamojo teisės pasirinkti gynėją institutas bei jo reikšmė yra analizuotas tiek Lietuvos, tiek užsienio baudžiamojo proceso teisės moksle, tačiau ne kaip savarankiška tema, o kaip vienas iš teisės į gynybą realizavimo formų – teisės turėti gynėją sudėtinių dalių. Kadangi praktiniu požiūriu darbo tema yra itin aktuali, o teoriniame lygmenyje kaip atskiras institutas ar tema nenagrinėta, autorės nuomone, šis darbas yra savarankiškas ir reikšmingas bandymas panagrinėti šią sritį plačiau. Tad įtariamojo teisės pasirinkti gynėją

[15] "Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija," 2012/C 326/02, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=LT
[16] "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija," *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).
[17] "Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas," *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002).
[18] "Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES, 2013 m. spalio 22 d. dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu,"http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0048&from=LT
[19] "Europos Komisijos 2013 m. lapkričio 27 d. rekomendacija dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese," 2013/C 378/03, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013H1224(03).

institutas nagrinėjamas kiek plačiau nei darbo pavadinimas ir tema, kompleksiškai aptariant visus svarbiausius aspektus tiek doktrinos, tiek teorine prasme.

Tyrimo tikslas Darbe atliktu tyrimu siekiama atskleisti įtariamojo teisės pasirinkti gynėją turinį ir išanalizuoti šio instituto įgyvendinimo baudžiamajame procese metu kylančias teorines ir praktines problemas.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslo siekiama įgyvendinant šiuos uždavinius:

- apžvelgti įtariamajam suteiktą teisę nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos turėti gynėją;
- išanalizuoti gynėjo vaidmenį baudžiamajame procese;
- pateikti įtariamojo teisės pasirinkti gynėją reikšmę bei turinį;
- ištirti nacionalinės ir tarptautinės teisės normas, reglamentuojančias įtariamojo teisę pasirinkti gynėją, bei šių normų praktinį taikymą;
- atskleisti pagrindines problemas, kurios kyla užtikrinant įtariamojo teisę pasirinkti gynėją.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamajame darbe pasiremta sisteminės analizės metodu siekiant atskleisti įtariamojo teisės pasirinkti gynėją ypatumus, šios įtariamojo teisės vietą ir reikšmę baudžiamojo proceso teisės moksle. Apibendrinimo metodas magistro baigiamajame darbe buvo panaudotas išanalizuotai medžiagai apibendrinti ir išvadoms pateikti. Darbe taip pat naudotas ir vienas iš empirinių metodų – *dokumentų analizės metodas*, kurį pasitelkus buvo analizuojami nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, gilinamasi į teismų praktiką.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamojo darbo struktūrą sudaro įvadas, trys skyriai dėstomojoje dalyje, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija ir santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis). Pirmajame dėstomosios dalies skyriuje, remiantis moksline bei mokomąja literatūra, atskleidžiama asmens teisė nuo sulaikymo ar pirmos apklausos momento turėti gynėją bei paties gynėjo reikšmė baudžiamajam procesui. Antrame skyriuje, remiantis doktrininiu ir teisminiu aiškinimu, aptariami įtariamojo teisės pasirinkti gynėją svarbiausi turinio aspektai. Trečiajame dėstomosios dalies skyriuje identifikuojamos pagrindinės problemos, susijusios su įtariamojo teisės pasirinkti gynėją apribojimais, numatytais Lietuvos įstatymuose.

Ginamieji teiginiai. Įtariamojo teisės pasirinkti gynėją realizavimo efektyvumas priklauso ne tik nuo šios teisės įtvirtinimo baudžiamojo proceso įstatyme, tačiau ir nuo reglamentavimo aiškumo bei galimybės įgyvendinti šią teisę realumo ir veiksmingumo. Nesant

aiškaus šios teisės reglamentavimo, susiduriama su asmenų teisės į gynybą pažeidimais baudžiamajame procese.

1. ĮTARIAMOJO TEISĖ GINTIS PADEDANT GYNĖJUI, KAIP VIENA IŠ TEISĖS Į GYNYBĄ REALIZAVIMO FORMŲ

Teisė į gynybą yra viena iš svarbiausių įtariamojo teisių, kuri jam suteikia tokias procesines teises, kaip: įtariamojo teisė tylėti, teisė į advokato pagalbą, teisė reikalauti ištirti tam tikrus faktus bei teisė susipažinti su bylos medžiaga[20]. Tad, teisė į gynybą suprantama kaip įtariamojo teisių bei procesinių garantijų sistema, kuri duoda galimybę neigti arba ginčyti iškilusį įtarimą[21]. Ši teisė apima, įtariamojo teisę pačiam gintis nuo pareikšto įtarimo ar teisę gintis, naudojantis gynėjo pagalba. Be to, tai viena iš pamatinių įtariamojo teisių, kuri įtvirtinta ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu. Todėl trumpai reikėtų apžvelgti įtariamojo teisės į gynybą įskaitant teisę turėti gynėją reglamentavimą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu.

Europos Sąjungos bei tarptautinės teisės normose įtvirtinti įtariamųjų (kaltinamųjų) teisių apsaugos standartai. Chartijos 48 straipsnyje numatyta, jog kiekvienam, kuris yra kaltinamas padaręs nusikaltimą, yra užtikrinama teisė į gynybą[22]. Konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje numatytos teisės savo turiniu ir apimtimi atitinka minėtos Chartijos nuostatas. Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkte įtvirtinta, jog kiekvienas, kuris yra kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę gintis pats arba per savo paties pasirinktą gynėją arba, jei jis neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir to reikalauja teisingumo interesai, nemokamai gauti teisinę pagalbą[23]. Panašios nuostatos yra įtvirtintos ir Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 3 dalies d punkte: „<...> *kad jis būtų teisiamas jam dalyvaujant ir galėtų gintis pats arba padedamas savo pasirinkto gynėjo; jeigu jis neturi gynėjo, jis turi būti informuotas apie teisę turėti gynėją; turėti paskirtą jam gynėją kiekvienu atveju, kai teisingumo interesai to reikalauja, ir kiekvienu atveju nemokamai, kai jis neturi pakankamai lėšų tam gynėjui užmokėti* <...>‘‘[24]. Teisės į gynybą bei teisės turėti advokatą svarbą ne kartą yra paminėjęs ir EŽTT savo bylose. Sprendime *Lagerblom prieš Švediją* EŽTT pabrėžė, jog „<...> *Konvencijos 6 straipsnis, kaip visuma, garantuoja kaltinamojo teisę veiksmingai dalyvauti baudžiamajame procese. Bendresne prasme tai apima ne tik teisę tiesiogiai*

[20] Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso principai. Metodinė mokomoji priemonė* (Vilnius: Eugmiras, 2009), 134.
[21] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. rugsėjo 18 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios:* 91,1789 (1994) http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta465/content.
[22] “Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija,“ *supra* note, 15.
[23] “Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ *supra* note, 16.
[24] “Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktas,“ *supra* note, 18.

dalyvauti procese, bet ir teisę gauti teisinę pagalbą, jei tai būtina, bei veiksmingai sekti proceso eigą“[25].

Teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą yra viena iš konstitucinių žmogaus teisių, kuri numatyta LR Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje: „*Asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą*“[26]. LR Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarime yra nurodoma, jog „*teisė į gynybą*“ yra „<...> *viena iš teisingos bylos išnagrinėjimo sąlygų. Garantuojant asmens teisę į gynybą sudaromos prielaidos kiekvieną, kuris padarė nusikaltimą, teisingai nubausti ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas*“[27]. Vėlesniame 2001 m. vasario 12 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas teisę į gynybą, taip pat teisę turėti advokatą, priskyrė prie absoliučių konstitucinių teisių[28] ir pabrėžė, jog „*ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiomis sąlygomis*“[29].

LR Konstitucijos garantuota teisė į gynybą yra sukonkretinta LR BPK 10 straipsnyje, kuris skelbia, jog „*įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis turi teisę į gynybą* <...>“[30]. Ši teisė įtariamajam užtikrinama nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento.

Taigi teisė į gynybą yra fundamentali įtariamojo teisė, o svarbi jos procesinė garantija yra gynėjo dalyvavimas baudžiamajame procese.

1.1. Įtariamojo teisė nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos turėti gynėją

Siekiant išanalizuoti momentą, nuo kurio įtariamasis gali pasinaudoti gynėjo pagalba, reikėtų trumpai aptarti asmens pripažinimo įtariamuoju atvejus. Pagal LR Konstitucinį Teismą įtariamasis yra „*Asmuo, kuris yra sulaikytas įtarus, kad jis padarė nusikalstamą veiką, arba asmuo, apklausiamas apie veiką, kurią padaręs jis įtariamas, arba į apklausą šaukiamas asmuo, kuriam yra surašytas pranešimas apie įtarimą, yra pripažįstamas įtariamuoju*“[31]. Šis apibrėžimas

[25] Case of Lagerblom v. Sweden, 26891/95, Eur. Ct. H. R. (2003), *supra* note, 1.
[26] “Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 31, 953 (1992).
[27] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118^1, 156^1 straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317^1 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 80, 2423 (2000).
[28] Toma Birmontienė ir kt., *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis* (Mykolo Romerio universitetas, 2012), 372.
[29] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas dėl Lietuvos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai,“ *supra* note, 14.
[30] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[31] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą,“ *Valstybės žinios: 7, 254 (*2006), http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content

yra paremtas LR BPK 21 straipsnyje įtvirtintomis nuostatomis, kuriose nurodyti pagrindiniai įtariamojo statuso įgijimo atvejai: „*Įtariamuoju laikomas asmuo, sulaikytas įtariant, kad jis padarė nusikalstamą veiką, arba asmuo, apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis įtariamas, arba į apklausą šaukiamas asmuo, kuriam yra surašytas šio Kodekso 187 straipsnyje numatytas pranešimas apie įtarimą*“[32], o LR BPK 21 straipsnio 3 dalyje nurodytas asmens tapimo įtariamuoju išimtinis atvejis, „*Kai asmuo slapstosi ar jo buvimo vieta nežinoma, įtariamuoju jis pripažįstamas prokuroro nutarimu ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, o neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu*“[33]. Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje sutinkama įvairių įtariamojo apibrėžimų, pavyzdžiui, R. Merkevičiaus monografijoje įtariamasis įvardijamas kaip „asmuo, kurį konkrečiame tyrimo etape nusikalstamą veiką tiesiogiai tiriantis ikiteisminio tyrimo pareigūnas, šiam tyrimui vadovaujantis ar jį kontroliuojantis prokuroras įtaria <...> padarius tiriamą nusikalstamą veiką ir dėl to šiame tyrimo etape nukreipia prieš jį tolesnį baudžiamąjį procesą, t. y. imasi bet kokios faktinės ar teisinės priemonės, kuria siekia pagrįsti ar paneigti prieš tokį žmogų iškilusį subjektyvų įtarimą“[34]. Taigi, atsižvelgiant į įtariamojo apibrėžimą, suformuluotą LR Konstitucinio Teismo ir baudžiamojo proceso teisės doktrinoje bei į LR BPK numatytus tapimo įtariamuoju atvejus, daroma išvada, kad asmuo įtariamuoju tampa tik esant tam tikriems įstatyme numatytiems pagrindams.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinos šaltiniuose nurodomi du pagrindai, kurie lemia asmens tapimą atitinkamu proceso dalyviu – faktinis ir juridinis. „Faktinis asmens tapimo konkrečiu proceso dalyviu pagrindas – tai faktiniais duomenimis (aplinkybėmis) grįstos prielaidos, leidžiančios daryti išvadą, kad vienas ar kitas asmuo faktiškai vienaip ar kitaip yra susijęs su nusikalstamos veikos įvykiu, kuris vėliau paprastai lems baudžiamojo proceso pradžią <...>“[35]. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog faktiniu asmens tapimo įtariamuoju pagrindu yra pripažįstami atvejai, kai asmuo sulaikomas įvykio vietoje[36] ar, kai gaunama informacija apie konkretų asmenį, nes jis galimai įvykdė nusikalstamą veiką, tačiau pastarasis dar neturi įtariamojo procesinio statuso, t. y. asmeniui dar nėra įteiktas pranešimas apie įtarimą. Juridinis pagrindas „<...> tai juridinis (teisinis) sprendimas (pavyzdžiui, prokuroro nutarimas ar teismo nutartis) pripažinti ar

[32] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[33] *Ibid.*
[34] Remigijus Merkevičius, *supra* note, 3: 253.
[35] Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė ir Saulius Juzukonis, *Baudžiamojo proceso dalyviai* (Vilnius: Industrus, 2009), 9.
[36] Remigijus Merkevičius, “Ikiteisminio tyrimo teisejo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju,“ *Teisė* 57, 1392-1274 (2005): 107.

kitaip laikyti tokį asmenį oficialiu baudžiamojo proceso teisinių santykių dalyviu“[37]. LR BPK 187 straipsnyje nurodytas juridinis tapimo įtariamuoju pagrindas – „*Prieš pirmąją apklausą įtariamajam turi būti pasirašytinai įteiktas pranešimas apie įtarimą ar prokuroro nutarimas pripažinti įtariamuoju. Kai užsienio valstybės pilietis, įtariamas dėl nusikaltimo, už kurį numatyta atsakomybė Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir Baudžiamojo kodekso 7 straipsnio pagrindais, yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių numatytais atvejais negali būti išduotas ar perduotas Lietuvos Respublikai, prokuroro prašymu jis įtariamuoju pripažįstamas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Pranešime apie įtarimą, prokuroro nutarime ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje pripažinti įtariamuoju turi būti nurodyta nusikalstama veika (padarymo vieta, laikas, kitos aplinkybės) ir baudžiamasis įstatymas, numatantis tą nusikalstamą veiką, taip pat išvardytos įtariamojo teisės*“[38]. Pažymėtina, kad asmuo oficialiai tampa įtariamuoju esant juridiniam pagrindui, kurį tiesiogiai lemia faktiniais duomenimis grįstos išvados.

Taigi, asmens tapimo įtariamuoju faktiniai ir juridiniai pagrindai yra tiesiogiai vienas nuo kito priklausomi[39]. Vis dėlto, galima teigti, jog asmuo įtariamuoju gali tapti esant faktiniam ar juridiniam pagrindui, tačiau pripažintas įtariamuoju jis gali būti tik esant tiek faktiniam, tiek juridiniam pagrindams. Asmens tapimas įtariamuoju lemia jo socialinės ir teisinės padėties pasikeitimą, todėl kiekvienas asmuo, kuris yra įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, turi tam tikras teises ir pareigas, kurias jam užtikrina pagrindinis šalies įstatymas.

Viena iš pagrindinių įtariamojo teisių – teisė į gynybą. Suteiktą teisę į gynybą įtariamasis per visą baudžiamąjį procesą gali įgyvendinti pasinaudodamas advokato – gynėjo pagalba. LR Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta teisė turėti advokatą skirstoma į dvi dalis: kaip asmens teisė gintis per savo paties pasirinktą ir pakviestą gynėją, ir kaip asmens teisė, neturint pakankamai lėšų apmokėti gynėjui, naudotis jam skiriamo valstybinio gynėjo paslaugomis[40]. Vadinasi, gynėjas į procesą gali įstoti pakviestas įtariamojo arba paskirtas tyrimą atliekančio pareigūno.

Teigtina, jog įtariamo teisė naudotis gynėjo pagalba yra viena iš teisės į gynybą realizavimo formų. Tad pagrįstai kyla klausimų dėl momento, nuo kurio įtariamasis gali pradėti savo teisės į gynybą, kartu ir teisė gintis naudojantis gynėjo pagalba realizavimą.

---

[37] Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė, Saulius Juzukonis, *supra* note 35: 9.
[38] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[39] Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė, Saulius Juzukonis, *op. cit.*, 9.
[40] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011), 65.

Anksčiau buvo minėta, jog teisę naudotis gynėjo paslaugomis LR Konstitucija (31 straipsnio 6 dalis) ir LR BPK (10 straipsnis) įtariamajam garantuoja nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento. Aptariant kiekvieną iš momentų, reikėtų pradėti nuo laikino asmens sulaikymo. Iš esmės, asmens laikinas sulaikymas – „tai trumpalaikis asmens, kuris įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, judėjimo laisvės ribojimas‘‘[41]. LR baudžiamojo proceso komentare nurodoma, kad „Laikinas sulaikymas yra procesinė prievartos priemonė, kuria įstatyme numatytais pagrindais 48 val. laikui gali būti apribota laisvė asmeniui, įtariamam nusikalstamos veikos padarymu“[42]. LR BPK 140 straipsnis nurodo, jog asmuo gali būti sulaikytas šiais atvejais: 1) užklupus darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos padarymo (šiuo atveju asmenį gali sulaikyti prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar bet kuris asmuo); 2) išimtinais atvejais, kai yra suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos (tokiu atveju asmuo gali būti sulaikytas tik prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu)[43]. Pagal minėtą straipsnį apie asmens sulaikymą, ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras surašo laikino sulaikymo protokolą. Šiame protokole turėtų būti įvardijama nusikalstama veika, kurios padarymu asmuo įtariamas, bei tiksliai nurodoma sulaikymo trukmė.[44] Atsižvelgiant į tai, kad laikinai sulaikant žmogų prieš jo valią yra suvaržoma jo laisvė judėti, galima teigti, kad asmuo jau tampa įtariamuoju, tačiau toks pagrindas būna faktinis. Iš to daroma išvada, kad asmuo, kuris yra faktiškai sulaikytas, turi teisę į gynybą, įskaitant ir teisę turėti gynėją. Norėtųsi pažymėti, jog M. Gušauskienė, pasisakydama dėl gynėjo atsiradimo baudžiamajame procese momento, mano, kad „<...> siekiant efektyvios asmenų teisių apsaugos, gynėjas baudžiamajame procese turėtų turėti galimybę atsirasti šiek tiek anksčiau, nei asmuo tampa įtariamuoju. T. y. reikėtų užtikrinti galimybę naudotis gynėjo paslaugomis potencialiam įtariamajam <...>“[45]. Tokiu atveju asmuo galėtų naudotis gynėjo paslaugomis nuo faktinio sulaikymo momento, kai asmuo laikomas potencialiai įtrauktu į baudžiamąjį procesą, tačiau jam dar nėra pareikštas įtarimas. Sutiktina su V. Kilinsko nuomone, jog kartais tai gali sukelti pagrįstų praktinių sunkumų. Autorius savo straipsnyje pateikia tokį pavyzdį: „<...> Asmuo buvo persekiojimas „karštais pėdsakais“, tai yra tuoj pat po nusikaltimo padarymo, ir buvo

[41] Marina Gušauskienė, *supra* note, 5: 38.
[42] Gintaras Goda ir kt., *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras, 1 knyga*, (Vilnius: Teisinės informacijos centas, 2003), 352.
[43] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[44] *Ibid.*
[45] Marina Gušauskienė, “Įtariamojo teisės į gynybą teisinis procesinis turinys ikiteisminio tyrimo stadijoje” iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas probleminiai aspektai*, Petras Ancelis, Rima Ažubalytė, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Ramūnas Jurgaitis, Raimundas Jurka, Hendryk Malevski, Remigijus Merkevičius, Irma Randakevičienė, Jolanta Zajančkauskienė (Vilnius: Industrus, 2009), 222.

sulaikytas miške. Sulaikytas asmuo galėtų realizuoti teisę turėti gynėją sulaikymo vietoje. Tačiau praktiškai taip realizuoti šios teisės nėra galimybių. Pirma, gynėjui surasti sulaikymo vietą bus praktiškai neįmanoma, antra, jeigu tai nakties metas ir žiema <...> sėdėti ir laukti gynėjo bus ne tik neprotinga, bet ir pavojinga sveikatai, ir trečia, manytume, gynėjas taip pat neturėtų vykti tokiomis sąlygomis į faktinio sulaikymo vietą‘‘[46]. Įvertinus tai, manoma, jog būtų teisingiausia įgyvendinti šią teisę nuo sulaikymo protokolo surašymo momento[47]. LR BPK 140 straipsnio 6 dalis nurodo, kad *„Laikinai sulaikytas asmuo po jo pristatymo į ikiteisminio tyrimo įstaigą ar prokuratūrą ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas turi būti apklaustas kaip įtariamasis, prieš tai atlikus šio Kodekso 187 straipsnyje numatytus veiksmus*’’[48]. Tad, galima teigti, jog, kai asmuo sulaikomas, pagal LR BPK 140 straipsnį jis, po jo pristatymo į ikiteisminio tyrimo įstaigą ar prokuratūrą, ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas turi būti apklaustas kaip įtariamasis, prieš tai įteikus pranešimą apie įtarimą[49], ir iki apklausos pradžios turi būti išspręstas klausimas dėl gynėjo, t. y. asmeniui turi būti suteikta galimybė pasikviesti gynėją savo pasirinkimu arba gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Tačiau, bet kokiu atveju, gynėjo įstojimas į baudžiamąjį procesą pagal LR BPK sietinas su asmens teisiniu procesiniu – įtariamojo statusu[50]. Būtent nuo įtariamojo procesinio statuso suteikimo priklauso ir įtariamojo atitinkamų procesinių teisių atsiradimo momentas.

Pirmoji apklausa – tai antrasis momentas, nuo kurio asmeniui atsiranda teisė turėti gynėją. *„Įtariamojo apklausa* – vienas iš svarbiausių ikiteisminio tyrimo veiksmų, kuris atliekamas tiriant kiekvieną nusikalstamą veiką. Šio veiksmo metu gaunama informacija apie visas aplinkybes, turinčias reikšmės teisingai išspręsti bylą (nusikalstamos veikos vietą, laiką, būdus, padarinius ir kitas aplinkybes)‘‘[51]. Įtariamasis, kaip tiesioginis nusikalstamos veikos dalyvis, dažniausiai turi daugiau tyrimui reikšmingos informacijos nei kiti baudžiamojo proceso dalyviai. Be kita ko, įtariamojo apklausa nėra vien tik įrodomosios informacijos rinkimo veiksmas, bet ir įtariamojo gynybos priemonė nuo jam pateiktų įtarimų[52]. Pažymėtina ir tai, jog, kai asmuo *apklausiamas apie veiką, kurios padarymu įtariamas,* jis tampa įtariamuoju nuo to momento, ,,kai su faktiškai (tikėtina) įtariamu asmeniu, dar nesančiu oficialiu įtariamuoju, baudžiamojo persekiojimo ar teisingumo institucijos pareigūnas arba bet kurio šio pareigūno pavedimu (jam

[46] Vidas Kilinskas, *supra* note, 4: 71.
[47] *Ibid*.
[48] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[49] Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė, Saulius Juzukonis, *supra* note, 35: 23.
[50] Marina Gušauskienė, *supra* note, 45: 222.
[51] Vidas Kilinskas, “Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa,‘‘ *Teisė*, 57 (2005): 50.
[52] Vidas Kilinskas, *supra* note, 53: 51.

žinant) veikiantis privatus asmuo atlieka kokį nors proceso (tyrimo) veiksmą, kurio metu iš šio faktiškai (tikėtina) įtariamojo asmens siekiama gauti informacijos apie tiriamą nusikalstamą veiką ar kitas baudžiamojoje byloje įrodinėtinas aplinkybes‘‘[53]. Asmeniui, kuris apklausiamas apie nusikalstamą veiką, kurios padarymu jis įtariamas, turi būti suteiktas įtariamojo procesinis statusas – tai reiškia, jog jis turi būti apklausiamas kaip įtariamasis. Atsižvelgiant į tai, autorės manymu, toks sprendimas įtariamajam garantuotų teisę gintis nuo pareikšto įtarimo (atitinkamai ir teisę turėti gynėją), teisę atsisakyti duoti parodymus prieš save bei kitas įtariamojo teises.

Remiantis LR BPK 182 straipsnio 1 dalies nuostatomis matome, kad asmuo į apklausą gali būti šaukiamas šaukimu. Šaukime turi būti nurodyta, dėl ko konkretus žmogus yra šaukiamas į apklausą – tai reiškia, jog šiame procesiniame akte turi būti nurodyta, kad asmuo į apklausą šaukiamas kaip įtariamasis. Kitu atveju asmuo, nors ir atvykęs pas kompetentingą pareigūną, negalės būti apklaustas kaip įtariamasis ir negalės įgyti jo procesinio statuso, kas lems, kad asmuo negalės pasinaudoti jam suteiktomis teisėmis. Minėto straipsnio 2 dalyje į apklausą asmenį leidžiama iškviesti ir kitais būdais, pavyzdžiui, telefonu[54]. Tad nepaisant to, kokiu būdu asmuo yra šaukiamas į apklausą (šaukimu, ar kitais būdais), jis turi būti tinkamai ir aiškia informuotas, jog bus apklausiamas būtent kaip įtariamasis. „Procesinis reikalavimas šaukime ar kitos formos pranešime nurodyti, kad į apklausą žmogus kviečiamas įtariamuoju (apklausoje jis bus apklausiamas kaip įtariamasis), suteikia kviečiamam žmogui galimybę žinoti ir suvokti savo naująjį procesinį statusą (jį norima patraukti baudžiamojon atsakomybėn), taip pat pasiruošti teisinei gynybai ir aktyvai gintis jau šio tyrimo veiksmo (apklausos) metu. <...> Nesant šios nuorodos šaukime ar kitos formos pranešime, iš žmogaus atimama galimybė žinoti ir gintis bei dirbtinai sukuriama tikimybė, jog įtariamojo apklausa neįvyks‘‘[55]. Nagrinėjamu asmens tapimo įtariamuoju atveju (*kai jis šaukiamas į apklausą ir jam yra surašytas LR BPK 187 straipsnyje numatytas pranešimas apie įtarimą)* procesinis sprendimas yra numatyto pranešimo apie įtarimą surašymas. Atsižvelgiant į tai, jog įtariamuoju asmuo tampa ir įtariamojo procesinį statusą įgyja nuo momento, kai yra surašomas pranešimas apie įtarimą, tai nuo pranešimo apie įtarimą surašymo momento, asmeniui atsiranda ir teisė į gynybą. Šią teisę jis gali realizuoti gindamasis pats ar gindamasis per gynėją – advokatą, kuris turi teisę dalyvauti ne tik įtariamojo apklausose, bet ir kituose veiksmuose, kurie atliekami su įtariamuoju[56]. Be to, vertėtų pažymėti, jog asmuo tapęs

[53] Rima Ažubaltytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis I knyga* (Vilnius: Registrų centras, 2016), 183.
[54] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[55] Remigijus Merkevičius, *supra* note, 3: 155.
[56] “Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-23/2008“

įtariamuoju, įgyja visas įtariamojo procesines teises, įskaitant ir teisę žinoti, kuo jis yra įtariamas. Dėl šios priežasties teigtina, jog LR BPK 21 straipsnio 2 dalies nuostata *„kai jis šaukiamas į apklausą ir jam yra surašytas LR BPK 187 straipsnyje numatytas pranešimas apie įtarimą*‘‘ reiškia ne tik, kad asmuo nuo to momento įgyja įtariamojo procesinį statusą ir teises, bet ir tai, jog asmuo apie šį savo statusą turi būti kuo greičiau informuotas šaukiant jį į apklausą.

Žinoma, neabejotinai galima daryti išvadą, jog LR Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje numatyta *teisė turėti gynėją nuo pirmos apklausos momento* reiškia įtariamojo asmens teisę dar prieš pirmąją apklausą susitikti su savo pasirinktu arba paskirtu gynėju bei jau šiame etape konsultuotis su juo visais rūpimais klausimais ir taip rengtis aktyviai gynybai nuo pirmosios apklausos momento. Tai nurodo ir EŽTT praktika. Štai byloje *Salduz prieš Turkiją,* EŽTT patvirtino, *„<...> jog siekiant, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą išliktų „praktiška ir veiksminga“, galimybė kreiptis į advokatą turi būti suteikta nuo pat pirmosios policijos apklausos. Teismas pažymėjo, kad įtariamieji yra ypač pažeidžiami apklausos etape, o surinkti įrodymai gali lemti jų bylos baigtį. Anksti kreipiantis į advokatą, apsaugoma privilegija neduoti parodymų prieš save ir tai yra pagrindinė apsaugos nuo netinkamo elgesio priemonė. Bet kokia šios teisės išimtis turi būti aiškiai apibrėžta ir ribotos trukmės. Net kai atsiranda įtikinamų priežasčių, apribojimai negali pažeisti kaltinamojo teisių. Negalėjimas konsultuotis su advokatu būnant policijos areštinėje padarė negrįžtamą poveikį pareiškėjo teisėms į gynybą, taigi buvo pažeistas 6 straipsnio 3 dalies c punktas ir 6 straipsnio 1 dalis*‘‘[57].

Pažymėtina, jog R. Merkevičius savo monografijoje yra pasisakęs, jog LR Konstitucijos garantuota teisė turėti advokatą nuo *sulaikymo arba pirmosios apklausos momento* reiškia, kad iki atvykstant gynėjui su įtariamuoju negali būti atliktas joks procesinis veiksmas. Anot autoriaus, teisės turėti gynėją išaiškinimas yra procesinis veiksmas, kuris taip pat negali būti atliekamas įtariamajam iki gynėjo atvykimo[58]. Taigi, darytina išvada, jog visuose procesiniuose veiksmuose, kuomet teisėsaugos pareigūnai, teisėjas ar teismas įtariamajam išaiškina jo teisę turėti gynėją, privalo dalyvauti ir gynėjas. Minėta autoriaus pozicija yra suprantama ir pagrįsta, siekiant, kad asmens teisė į gynybą būtų reali, o ne formali. Be to, įtariamasis dažniausiai nesuvokia savo procesinės padėties sunkumo ir dėl to yra nepajėgus įvertinti ir apsispręsti, kaip jam gintis: pačiam ar naudojantis gynėjo pagalba. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismų praktikoje

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/86912.

[57] Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba, *Europos teisės į teisingumą vadovas* (2016), 80.

[58] Remigijus Merkevičius, *supra* note, 3: 447.

laikomasi nuomonės, „<…> *jog realus gynėjo dalyvavimas prieš supažindinant su tokia teise būtų perteklinis ir prieštarautų proceso ekonomiškumo, operatyvumo principams*“[59].

EŽTT byloje *Borisenko prieš Vengriją* konstatavo, jog teisė naudotis gynėjo paslaugomis asmeniui turi būti užtikrinta bet kurioje proceso stadijoje[60]. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog teisė į gynėją turi būti užtikrinta realiai, o ne tik formaliai šią teisę pasiūlant įtariamajam[61]. Šios teisės nesuteikimas įtariamajam yra teisės į gynybą pažeidimas. Įtariamasis turi turėti realią galimybę pasikviesti norimą advokatą, o esant tokiai situacijai, kai įtariamasis finansiškai neišgali pasisamdyti norimo gynėjo, jam turi būti paskirtas valstybinis gynėjas[62]. Pavyzdys šiuo atveju galėtų būti *Mirandos taisyklės* nustatymas: „*Įtariamasis buvo apklausiamas tardytojų*[63] *ir policijos pareigūno. Tai vyko ne tik nedalyvaujant advokatui, bet ir sulaikytojo neįspėjus, jog jis turi teisę į advokatą. JAV Aukščiausiasis Teismas nutarė, kad sulaikytasis dar prieš apklausą turėjo būti aiškiai informuotas, jog jis turi teisę tylėti, jog viskas, ką jis pasakys, gali būti panaudota teisme prieš jį, jog jis turi teisę konsultuotis su advokatu, jog jį apklausiant gali dalyvauti advokatas, o jei sulaikytasis neturi lėšų, advokatas jam bus paskirtas. Visos šios sulaikytojo (įtariamojo, kaltinamojo) teisės, o kartu ir teisėsaugos pareigūno pareiga sulaikytąjį aiškiai apie jas informuoti išplaukia iš kiekvieno asmens konstitucinės teisės į tinkamą teisinį procesą bei teisės neduoti parodymų prieš save. Neinformuodami sulaikytojo apie šias teises, pareigūnai pažeidžia pamatinius principus, pagal kuriuos kiekvienas turi teisę neduoti parodymų prieš save ir teisę į tinkamą teisinį procesą, suponuojančią ir teisę į gynybą dalyvaujant advokatui* “[64]. Taigi, iš to, kas buvo aptarta, galima teigti, jog teisėsaugos pareigūnai privalo kiekvienam įtariamajam išaiškinti jo teisę turėti gynėją bei sudaryti realią galimybę jam šia teise pasinaudoti.

LR Konstitucinis Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad „<...> *iš Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtintos teisės į gynybą, taip pat ir teisės turėti advokatą kyla įstatymų leidėjo pareiga įstatymais sukonkretinti, kaip įgyvendinama ši asmens konstitucinė teisė. <...> Iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla ir valstybės institucijų pareiga*

[59] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-696/2015“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1025136 .

[60] Case 852/1999, Mr. Rostislav Borisenko v. Hungary, Eur. Ct. H. R.,7.5 (2002) http://hrlibrary.umn.edu/undocs/852-1999.html.

[61] Mikolaj Pietrzak, *supra* note, 13: 58.

[62] Algimantas Dziegoraitis, *Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos* (Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002), 83.

[63] PASTABA: Pagal galiojantį LR BPK tardytojas yra vadinamas tyrėju.

[64] Toma Birmontienė ir kt., *Lietuvos Konstitucinė Teisė. Antrasis leidimas* (Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2002), 204.

užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali‘‘[65]. Tokios pat pozicijos laikos ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris savo 2007 m. lapkričio 20 d. kasacinėje nutartyje akcentavo, kad ,,<...> *BPK 45 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ar išteisintajam, be kitų įstatymo garantuotų teisių, išaiškinti ir šių proceso dalyvių teisę į gynybą, o esant būtinybei ją užtikrinti <...>. Gynėjo dalyvavimo užtikrinimas – tai jo kvietimas ir (ar) paskyrimas, o gynybos organizavimas iš esmės yra ginamojo ir jo gynėjo, tiek paskirto remiantis teisinės pagalbos teikimo tvarka, tiek privačiai finansuojamo, tarpusavio susitarimo reikalas*‘‘[66].

Apibendrinant galima teigti, jog gynyba yra kryptinga baudžiamojo persekiojimo atsvara, kuria siekiama apsaugoti teisėtus įtariamojo interesus, ir ji yra neatsiejama nuo kitų LR BPK įtvirtintų įtariamojo teisių. Baudžiamojo proceso įstatymas nustato priemones ir būdus, kuriais naudodamasis įtariamasis gali gintis nuo jam pareikšto įtarimo, bei numato pareigą teisėsaugos institucijoms informuoti įtariamąjį apie jo turimas procesines garantijas. Pirmieji procesiniai veiksmai, tokie kaip asmens sulaikymas ar jo apklausa, gali turėti didelę įtaką tyrimo krypčiai, todėl ir gynybos pobūdžiui jie gali būti esminiai veiksniai, lemsiantys, ar vėliau bus priimtas išteisinamasis, ar kaltinamasis nuosprendis. Advokato dalyvavimas, atliekant minėtus procesinius veiksmus, yra itin reikšmingas. Dėl šios priežasties teisė turėti gynėją įtariamajam turi būti suteikta bei užtikrinta kuo greičiau. Tik esant gerai parengtai, kvalifikuotai ir laiku suteiktai gynybai atsiranda didelė tikimybė, kad baudžiamojoje byloje bus nustatyta tiesa, o ir pats baudžiamasis procesas bus sąžiningas. Dar kartą svarbu pabrėžti, kad teisėsaugos institucijos turi imtis visų būtinų priemonių, kad būtų tinkamai užtikrinama įtariamojo teisė turėti gynėją bei, kad kiekvienas įtariamasis būtų tinkamai informuotas apie savo konstitucinę teisę turėti gynėją.

1.2. Įtariamojo teisė naudotis kvalifikuota teisine pagalba

Baudžiamajame procese įtariamajam kvalifikuotą teisinę pagalbą teikia gynėjas. Galimybės įtariamajam naudotis kvalifikuota teisine pagalba svarba grindžiama keliais aspektais. Visų pirma, atkreiptinas dėmesys į tai, kad įtariamasis dažniausiai nėra teisės žinovas, todėl jis nežino visų jam baudžiamajame procese suteikiamų teisių ir procesinių garantijų, dėl to jis negali

[65] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas dėl Lietuvos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai,“ *supra* note, 14.
[66] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-704/2007“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/82374.

ar/ir nemoka tinkamai jomis naudotis[67]. Visų antra, gynėjo dalyvavimas baudžiamajame procese daro didelę įtaką ikiteisminio tyrimo kokybei bei jo nešališkumui, kas nulemia palankias sąlygas teisminiam bylos nagrinėjimui ir užtikrina pagrįsto nuosprendžio priėmimą[68]. Galiausiai, pažymėtina, kad tik gynėjas, kaip proceso subjektas, gali geriausiai padėti įtariamajam pasiekti, jog procesas jo atžvilgiu vyktų įstatymų nustatyta tvarka, o sprendimai būtų priimami atsižvelgiant į visus gynybos požiūriu palankius argumentus[69]. Tad, gynėjo dalyvavimas ir jo taikoma gynybos taktika turi didelę reikšmę baudžiamajame procese.

Gynėjo sąvoka yra pateikta LR BPK 17 straipsnyje: „*Gynėju laikomas asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka teikia teisinę pagalbą įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ar išteisintajam, gina jų teises ir teisėtus interesus*“[70]. Baudžiamajame procese gynėjais paprastai būna advokatai, įrašyti į Lietuvos Respublikos praktikuojančių advokatų sąrašą. Be to, Lietuvos Respublikai įstojus į Europos Sąjungą, gynėju gali būti ir Europos Sąjungos valstybių narių teisininkai. Jų paslaugų teikimo tvarką reglamentuoja LR advokatūros įstatymas[71]. Pagal Direktyvos 2012/13/ES nuostatas, terminas „*advokatas*“ nurodo asmenį, „kuris pagal nacionalinę teisę yra kvalifikuotas ir įgaliotas, be kita ko, įgaliotosios įstaigos akreditavimo būdu, teikti teisines konsultacijas ir pagalbą įtariamiesiems arba kaltinamiesiems“[72]. Šiame magistro baigiamajame darbe vartojama advokato sąvoka, turint omenyje advokatą (arba advokato padėjėją), vykdantį gynėjo funkcijas baudžiamajame procese.

Senajame LR BPK buvo numatyta, jog gynėju baudžiamajame procese galėjo būti tik advokatai[73] – advokato padėjėjai tokios teisės neturėjo. Antai 1998 m. Lietuvos Advokatūros įstatymo 27 straipsnyje buvo nustatyta, jog advokato padėjėjai „*<...> turi visas šiame įstatyme numatytas advokato teises ir pareigas <...>*“[74], tačiau išskyrus teisę ginti baudžiamosiose bylose įtariamuosius, kaltinamuosius, teisiamuosius ir nuteistuosius. 2003 m. liepos 10 d. Lietuvos

[67] Remigijus Merkevičius, *supra* note, 3: 443.
[68] Polina Abramovna Lupinskaya, *Advokat v ugolovnom protsesse: uchebnoye posobiye* [The lawyer in criminal proceedings: textbook] (Moskva: Novyy Yurist, 1997), 297.
[69] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceo teisė. Vadovėlis* (Vilnius: Registrų centras, 2011), 103.
[70] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[71] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 43.
[72] “Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 22 d. Direktyva 2013/48/ES, Dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu,“ *supra* note, 18.
[73] “Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo,“ *Vyriausybės žinios:* 18,148, (1961).
[74] “Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymas,“ *Valstybės Žinios:* 64, (1998). http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?tekstas=1&id=29282&mt=2002&mn=11&dn=29#27str

advokatų tarybos priimtame sprendime buvo griežtai uždrausta advokato padėjėjams būti gynėjais: „<...> *Lietuvos advokatų taryba nusprendžia: nurodyti advokatams ir advokatų padėjėjams besąlygiškai laikytis Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 27 straipsnyje nurodyto draudimo advokatų padėjėjams ginti baudžiamosiose bylose įtariamuosius, kaltinamuosius ir nuteistuosius*“[75]. Minėtas Lietuvos advokatų tarybos sprendimas buvo pripažintas negaliojančiu 2006 m. sausio 19 d. Lietuvos advokatų tarybos liberalesniu sprendimu, kuris numatė: „<...> *Advokatų taryba nusprendžia: Rekomenduoti advokatų padėjėjams nebūti gynėjais baudžiamajame procese vienerius metus nuo advokato padėjėjo praktikos pradžios, išskyrus atvejus, kai tame pačiame baudžiamajame procese gynėju yra praktikos vadovas* <...>“[76]. Toks Lietuvos advokatų tarybos sprendimas yra rekomendacinio pobūdžio bei grįstas tuo, „*kad teisinių paslaugų baudžiamajame procese veiksmingumas ir kvalifikuotumas priklauso nuo gynėjo atsakomybės, kvalifikacijos, galimybės ikiteisminiame tyrime pradėtą gynybą tęsti teisme ir kitų aplinkybių*“[77].

Galiojančiame LR BPK gynėju baudžiamojoje byloje gali būti ne tik advokatas, bet ir LR BPK 47 straipsnio 2 dalyje numatyta išimtis, leidžianti advokato pavedimu ir, kai tam neprieštarauja ginamasis, gynėju būti – advokato padėjėjui. Vis dėlto, Lietuvoje advokato padėjėjams norint būti gynėjais yra numatyti tam tikri apribojimai. Advokato padėjėjas negali būti gynėju nagrinėjant teisme bylą dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo padarymo[78]. Advokatūros įstatymo 34 straipsnio 2 dalis numato, kad advokato padėjėjas kaip gynėjas gali dalyvauti byloje tik pirmos instancijos teismuose ir ne anksčiau kaip po vienerių metų nuo advokato padėjėjo praktikos pradžios[79]. Atkreiptinas dėmesys jog, visais atvejais, kai gynėjo funkciją vykdo advokato padėjėjas, advokatas turi kontroliuoti ir rūpintis, jog padėjėjas tinkamai atliktų gynėjo funkcijas ir pareigas[80]. Taigi LR BPK bei LR Advokatūros įstatymas numato, jog gynėju gali būti advokatas ir, tik įstatymų numatytais išimtinais atvejais, advokato padėjėjas – taip yra siekiama, kad įtariamajam būtų teikiama tik kvalifikuota teisinė pagalba.

Kvalifikuotos teisinės pagalbos suteikimas priklauso ir nuo keliamų reikalavimų gynėjo kompetencijai. EŽTT byloje *Bigaeva prieš Graikiją* nagrinėdamas tapimo advokatu sąlygas

[75] “Lietuvos advokatų tarybos 2003 m. liepos 10 d. sprendimas, dėl advokatų padėjėjų teisės ginti baudžiamosiose bylose,“ http://www.advokatura.lt/lt/teisine-informacija/savivaldos-sprendimai/48/p90.html
[76] “Lietuvos advokatų tarybos 2006 m. sausio 1 d. sprendimas dėl advokatų padėjėjų teisės ginti baudžiamajame procese,“ http://www.advokatura.lt/lt/teisine-informacija/savivaldos-sprendimai/27/p60.html
[77] *Ibid.*
[78] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[79] “Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas,“ *Valstybės žinios:* 50,1632, (2004)
[80] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note, 62: 104.

pažymėjo, „*kad advokato profesijos atstovai dalyvauja procese vykdant teisingumą, tačiau valstybė turi teisę nustatyti tapimo advokatu sąlygas. Be to, advokato profesija yra laisvoji profesija, kurios atstovai kartu tarnauja visuomenei*''[81]. LR Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad apskritai „<...> *advokatais dirbantiems teisininkams būtinas plataus profilio teisinis pasirengimas, kurį gali užtikrinti tik aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas*''[82]. Panašios nuomonės laikosi ir R. Drakšas, kuris savo monografijoje yra pasisakęs, jog būtent tai, „kokie keliami reikalavimai asmeniui, siekiančiam tapti advokatu, atskleidžia tikrąjį įstatymų leidėjo požiūrį į advokato profesiją ir šios profesijos atstovams būtiną kvalifikaciją. Savo ruožtu tai formuoja ne tik pačių teisininkų, bet ir visuomenės nuomonę apie šios profesijos prestižą"[83]. Be to, advokato paskirtis yra teisėtais būdais ir priemonėmis ginti savo kliento teises ir jo teisėtus interesus bei siekti, kad būtų įvykdytas teisingumas[84].

Visgi, norėtųsi priminti, jog iki 2005 m. liepos 7 d. galiojusioje Lietuvos advokatūros įstatymo redakcijoje keliami reikalavimai asmeniui, norinčiam tapti advokatu, gana sumenkino advokato profesijos kokybę bei prestižą. Šiame įstatyme buvo nurodyta, kad norintiems tapti advokatu, tereikia „dviejų metų teisinio darbo stažo ir išlaikyti kvalifikacinį egzaminą, o jei teisinio darbo stažas penkeri metai, net kvalifikacinio egzamino nereikėjo''[85]. Žinoma, tai lėmė, jog advokatūra pasipildė dideliu kiekiu naujų advokatų. Tad, buvo sudaryta galimybė į advokatūrą patekti asmenims ir „be tinkamo kvalifikacijos patikrinimo ir dažnai baigus vos pusantrų ar dvejų metų teisės studijas (asmenys, turintys teisės magistro ir neteisinį bakalauro laipsnį)''[86]. Tokios įstatymo nuostatos sulaukė daug kritikos ir itin negatyvių vertinimų. Atsižvelgiant į tai, gana greitai advokatūros įstatymas buvo pataisytas ir reikalavimai, norintiems tapti advokatais, buvo sugriežtinti.

---

[81] Case 26713/05 Bigaeva vs. Greece, Eur. Ct. H. R., 31, 39 (2009) (Cituota iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 69 patvirtintų Advokatams už antrinės teisinės pagalbos teikimą ir koordinavimą mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių (2006 m. gegužės 2 d., 2012 m. liepos 18 d. redakcijos) kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, KT20-N13/2015''.

[82] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 10 d, nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai," http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta411/content

[83] Romualdas Drakšas, *Advokatas: veiklos pagrindai ir perspektyvos: monografija*, (Vilnius: Justitia, 2012), 60.

[84] Aleksey Valeriyevich Zakomoldin, *Problemy okazaniya kvalifitsirovannoy yuridicheskoy pomoshchi v ugolovnom protsesse Rossii* [The problems of providing qualified legal assistance in the criminal process of Russia], (Moskva: Yurlitinform, 2009), 13.

[85] Egidijus Kūris, *Lietuvos teisinės institucijos* (Vilnius: Registrų centras, 2011), 585.

[86] Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas ir Darius Šneideris, *Teisė į teisingą teismą. Mokslo studija* (Vilnius: Leituvos teisės institutas, 2013), 29.

Šiuo metu nustatyti teisiniai reikalavimai advokato profesijai yra įtvirtinti LR Advokatūros įstatyme ir jį sukonkretinančiuose teisės aktuose. LR Advokatūros įstatymo 7 straipsnyje yra nurodyti reikalavimai tapti advokatu siekiančiam asmeniui: „*Fizinis asmuo - pripažįstamas advokatu, jeigu jis: 1) yra Lietuvos Respublikos arba Europos Sąjungos valstybės narės pilietis; 2) turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą – teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius arba teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį (vienpakopį universitetinį teisinį išsilavinimą); 3) turi ne mažesnį kaip penkerių metų teisinio darbo stažą arba atliko ne trumpesnę kaip dvejų metų advokato padėjėjo praktiką <...>; 4) yra nepriekaištingos reputacijos; 5) moka valstybinę kalbą; 6) išlaikė advokatų kvalifikacinį egzaminą, o asmuo, kuris turi ne mažesnį kaip septynerių metų teisėjo darbo stažą, dešimties metų prokuroro darbo stažą, yra teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras arba kuris buvo išbrauktas iš praktikuojančių advokatų sąrašo Advokatūros įstatymo Nr. VIII-811 24 straipsnio 1, 5 ar 6 punkte nurodytais pagrindais, – jeigu išlaikė advokatų veiklos organizavimo egzaminą; 7) neturi sveikatos sutrikimų, dėl kurių negalėtų atlikti advokato pareigų* <...>“[87]. Išanalizavus minėto straipsnio nuostatas teigtina, jog efektyvus asmens teisės į gynybą įgyvendinimas, kai asmuo naudojasi gynėjo teisine pagalba (ar tai būtų pasirinktas gynėjas, ar paskirtas), labai priklauso nuo advokato profesinio pasirengimo lygio, įgytos kvalifikacijos ir, žinoma, teisinio darbo įgūdžių. Be to, aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimas advokatams traktuojamas kaip viena iš garantijų, užtikrinančių kvalifikuotos teisinės pagalbos teikimą ir asmenų teisių bei laisvių apsaugos bei gynimo stiprinimą[88]. Visgi, reikia pripažinti, jog LR Advokatūros įstatyme numatyti formalūs reikalavimai neužtikrina advokato profesionalumo „<…> formaliai atitikdamas keliamus reikalavimus asmuo nebūtinai atitiks advokato profesijai keliamus reikalavimus, o jo teikiamos paslaugos – kokybiškos’’[89]. Dėl šios priežasties advokato profesijai keliami griežtesnio elgesio standartai: *„<...> Advokato veiklai taikomi ne tik bendražmogiški elgesio standartai, bet ir specialieji reikalavimai, nustatyti tiek advokatūros veiklą reguliuojančiuose įstatymuose, tiek profesinės etikos taisyklėse*‘‘[90]. Taigi, advokato veiklą apibrėžia ir advokato veiklos principai, tokie kaip: advokato veiklos laisvės ir nepriklausomumo principas, advokatų veiklos teisėtumo

[87] “Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas,“ *supra* note, 79.
[88] Egidijus Kūris, *supra* note, 85: 584.
[89] Laurynas Pakštaitis ir Žaneta Navickienė, “Advokato profesionalumas: apibrėžtis ir ugdymo galimybės (perspektyvos) visuomenės gerovėjo“ iš Mokslinių straipsnių rinkinys, Rūta Adamonienė ir kt. (Kaunas: Mykolo Romerio Universitetas, 2016) 183.
[90] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-688-684/2015“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1165682.

principas, kliento paslapties neatskleidimo principas ir kiti, kuriuos numato LR Advokatūros įstatymas, o detalizuoja LR Advokatų etikos kodeksas.

LR Advokatūros įstatyme yra numatyta, jog advokatų teikiamos paslaugos, „*tai teisės konsultacijos (patarimai teisės klausimais), teisinę reikšmę turinčių dokumentų rengimas, atstovavimas teisės klausimais, gynyba bei atstovavimas bylų procese, kai šie veiksmai atliekami už atlyginimą, išskyrus šio Įstatymo 4 straipsnio 5 dalyje nurodytą atvejį*“[91]. Teikdamas teisines paslaugas ginamajam asmeniui baudžiamajame procese, gynėjas turi atitinkamas teises ir pareigas, kurias jis gali realizuoti tik nuo to momento, kai jam yra suteikiamas gynėjo procesinis statusas. Pažymėtina, jog LR BPK, LR Advokatūros įstatyme bei Advokatų profesinės etikos kodekse yra numatyta gynėjo procesinė laisvė ir nepriklausomumas. Tai reiškia, kad gynėjas, gindamas įtariamąjį, pasinaudodamas suteiktomis teisėmis bei remdamasis savo vidiniu įsitikinimu, pats pasirenka gynybos taktikos būdus ir priemones[92]. LR BPK komentare rašoma, kad gynėjas yra „nesuvaržytas ginamojo pasirinkta gynybos pozicija, jam neprivalomi yra ginamojo nurodymai dėl gynybos organizavimo ar vykdymo“[93]. Anot P. Leono, „<...> gynėjo pareiga <...> išaiškinti taip, kad ginamasis žinotų, kaip ginti jį gynėjas apsiima, bet toli gražu nebūti ginamojo aiškaus melo įrankiu“[94]. Panašios pozicijos laikosi ir M. Gušauskienė teigdama, jog gynėjas „nėra ginamojo norų vykdytojas“ ir pabrėždama, kad „pagrindinė gynėjo užduotis – teikti kvalifikuotą teisinę pagalbą, o tai įpareigoja derinti pasirinktą gynybos strategiją <...> “[95]. O tais atvejais, kai įtariamasis turi fizinių ar psichinių sutrikimų, jo norų gali būti nepaisoma, nes jis negali pats savarankiškai vykdyti gynybos ir „dėl to gynėjas privalo veikti prieš ginamojo valią, bet jo interesais“[96].

Visgi, gynėjo savarankiškumas nėra absoliutus, nes gynėjas visų pirma yra savo ginamojo teisių bei teisėtų interesų atstovas. LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 1 punktas įpareigoja gynėją „*panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę, ir teikti ginamajam reikiamą*

[91] Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas,“ *supra* note, 79.
[92] Aleksandr Semonovich Koblikov, *Ugolovnyy protsess. Uchebnik dlya vuzov* [Criminal process. Textbook for high schools] (Moskva: Izdatel'skaya gruppa NORMA-INFRA, 1999), 184.
[93] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 107.
[94] Petras Leonas, Raštai. III tomas (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 175.
[95] Marina Gušauskienė, “Gynybos šalies teisė dalyvauti įrodinėjimo procese“ iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas, Raimundas Jurka, Alvydas Barkauskas, Rima Ažubalytė, Petras Ancelis, Egidijus Losis, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančkauskienė (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2011), 367.
[96] *Ibid*.

teisinę pagalbą[97]‘‘. Taip pat, LR Advokatūros įstatymo 39 straipsnio 1 dalis numato, jog advokatas privalo „*sąžiningai atlikti savo pareigas. Advokatas privalo laikytis Lietuvos advokatų etikos kodekso reikalavimų ir elgtis dorai bei pilietiškai*“[98], o 2 dalyje nurodo advokato pareigą „*savo veikloje laikytis duotos advokato priesaikos ir įstatymų*‘‘[99]. Tai reiškia, jog gynėjo atliekami esminės reikšmės gynybai turintys veiksmai turi būti nukreipti tik ginamojo asmens naudai, todėl gynėjas savo procesinę poziciją turi suderinti su ginamuoju[100]. Tad, darytina išvada, jog gynėjas, dalyvaudamas baudžiamojoje byloje yra savarankiškas tiek, kiek jo procesinė pozicija suderinama su ginamojo asmeniu.

Baudžiamojo proceso doktrinoje nurodoma, jog kvalifikuotos teisinės pagalbos suteikimas įtariamajam taip pat priklauso ir nuo kitų aplinkybių, tokių kaip: teisė turėti pakankamai laiko pasiruošti gynybai bei teisė į pasimatymų konfidencialumą ir neribotą pasimatymų skaičių[101]. Tačiau šios aplinkybės bus nagrinėjamos kituose magistro baigiamojo darbo skyriuose.

Apibendrinus galima teigti, jog gynėjas yra būtina procesinė figūra, kuri padeda įtariamajam gintis nuo jam pareikšto įtarimo bei kontroliuoja, kad baudžiamojo persekiojimo ir teisingumo institucijų pareigūnai nepažeistų įtariamojo teisių ar nesusiaurintų jo procesinių galimybių. Taigi, gynėjo pagalba baudžiamajame procese garantuoja įtariamajam efektyvios ir tinkamos gynybos realizavimą. Tačiau, siekiant užtikrinti teisę turėti gynėją, būtina užtikrinti efektyvų teisinį atstovavimą, todėl valstybė turi pareigą nustatyti aukštus kvalifikacinius reikalavimus gynėjui bei kontroliuoti šios pagalbos teikimo kokybę.

[97] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[98] Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas,“ *supra* note, 79.
[99] *Ibid.*
[100]Jurgis Rinkevičius, *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990), 67.
[101] Raimundas Jurka, ir kt., *supra* note, 21: 136-141.

2. ĮTARIAMOJO TEISĖS PASIRINKTI GYNĖJĄ REIKŠMĖ IR TURINYS

2.1. Įtariamojo teisės pasirinkti ir pasikviesti sau tinkamą gynėją realizavimas

Įtariamojo teisės pasirinkti ir pasikviesti sau tinkamą gynėją realizavimas, turėtų būti siejamas su: asmens suteikta teise, laisva valia pasirinkti konkretų gynėją, tokios jo teisės atitinkamais ribojimas, bei priemonėmis, užtikrinančioms šios teisės įgyvendinimą.

Įtariamojo teisės naudotis teisine pagalba pagrindinis elementas yra teisė laisva valia pasirinkti ir pasikviesti konkretų advokatą. Jau minėtas Konvencijos[102] 6 straipsnis skelbia, jog *„Kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu, turi teisę gintis pats arba per savo paties pasirinktą gynėją arba, jei jis neturi pakankamai lėšų tam gynėjui atsilyginti, turi gauti pagalbą nemokamai, kai to reikalauja teisingumo interesai“*[103]. EŽTT pabrėžė, kad įtariamasis turi teisę naudotis pasirinkto gynėjo paslaugomis, jei jis yra finansiškai pajėgus jam atlyginti už suteiktas teisinės pagalbos ir atstovavimo paslaugas[104]. Teisė naudotis pasirinkto gynėjo paslaugomis reiškia, jog „įtariamasis pats, vadovaudamasis tam tikrais kriterijais (pavyzdžiui, finansiniais, psichologiniais ir pan.), pasirenka konkretų advokatą, kad pastarasis taptų gynėju dėl įtariamojo pradėtame baudžiamajame persekiojime“[105]. Galima pagrįstai teigti, jog teisė pasirinkti konkretų advokatą neatsiejamai susijusi su finansinėmis įtariamojo galimybėmis. Įtariamasis turi teisę savo nuožiūra gynėju pasirinkti bet kurį advokatą iš praktikuojančių advokatų sąrašo, kuriuo jis visiškai pasitiki ir kuriam paveda ginti savo interesus. Tai reiškia, jog įtariamajam suteikta teisė pačiam savo nuožiūra pasirinkti konkretų gynėją, grindžiama tarpusavio pasitikėjimu tarp gynėjo ir jo ginamojo[106], o tai lemia realios ir efektyvios gynybos garantiją.

Teisę pasirinkti ir kviesti norimą gynėją įtariamasis gali realizuoti ne tik asmeniškai kreipdamasis į konkretų advokatą, tačiau ir pavesdamas tai atlikti kitiems asmenims (tėvams, vaikams, sutuoktiniui ir kitiems asmenims). Toks įtariamojo pavedimas pakviesti gynėją ar jo sutikimas, jog procese dalyvautų konkretus advokatas, gali būti išreiškiamas tiek raštu, tiek žodžiu[107]. Jeigu įtariamasis yra ribotai veiksnus, neveiksnus, nepakaltinamas ar ribotai pakaltinamas, ar dėl tam tikrų fizinių ar psichinių trūkumų pats negali tinkamai ir teisingai suvokti

[102] "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,"*supra* note, 16.
[103] *Ibid.*
[104] Case 7511/76 Campbell and Fell v. United Kingdom, Eur. Ct. H. R., 9, (1982), http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57455.
[105] Marina Gušauskienė, *supra* note 5: 63.
[106] Ivan Nikolaevich Mamayev, *supra* note, 11: 83.
[107] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 135.

bei pasinaudoti teise į gynybą savo ruožtu ir teisę pasirinkti konkretų advokatą, tai teisę kviesti norimą gynėją įgyvendina tokio įtariamojo atstovai pagal įstatymą (tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti)[108].

Atkreiptinas dėmesys, jog advokatas turi teisę atsisakyti teikti teisines paslaugas ir nesudaryti sutarties. Tai jis gali padaryti tik dėl svarbių priežasčių (pvz., advokatų veiklos principų pažeidimo, užimtumo, patirties trūkumo ir kt.), dėl kurių advokatas negali tinkamai suteikti teisinių paslaugų[109]. Tačiau, LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 5 punkte nurodoma, jog gynėjas privalo ,,*neatsisakyti ginti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo,* ***kurį jau apsiėmė ginti****, išskyrus tuos atvejus, kai paaiškėja šio Kodekso 61 straipsnio 1 dalyje nurodytos aplinkybės arba kai gynėjo dalyvavimas keliose bylose tampa nesuderinamas''*[110]. Baudžiamojo proceso kodekso komentare nurodoma, kad ,,gynėjas negali atsisakyti ginti įtariamojo motyvuodamas nerasta bendra gynybos pozicija (motyvuojant gynėjo ir ginamojo tarpusavio pasitikėjimo nebuvimu ar praradimu), per dideliu bylos sudėtingumu ar tuo, kad gynėjas nežino teisinių būdų ir priemonių, kaip konkrečioje situacijoje organizuotina įtariamojo gynyba''[111]. Be to, taip pat nurodoma, jog: ,,<...>gynėjas negali atsisakyti ginti įtariamojo, kuris nesumokėjo, ar sumokėjo ne visą atlygį už gynėjo suteiktą ar teikiamą teisinę pagalbą''[112]. Išimtiniais atvejais, kai vis dėlto, gynėjas gali atsisakyti ginti įtariamąjį, laikomi atvejai, tokie kaip: liga, ilgalaikis išvykimas ar kitos svarbios priežastys dėl kurių negali vykdyti savo kaip gynėjo pareigų, bei kai yra LR BPK 61 straipsnio 1 dalyje nurodyti pagrindai[113]. Norėtųsi pažymėti, jog svarbu atskirti gynėjo nušalinimo pagrindus, kurie nurodo aplinkybes, dėl kurių jis negali tęsti įtariamojo gynybos, nuo pačio gynėjo atsisakymo ginti. Svarbia priežastimi, kai gynėjas gali atsisakyti ginti įtariamąjį, taip pat gali būti pripažįstami ir tie atvejai, ,,kai gynėjas nesutinka, kad įtariamasis savo gynybai naudotų neteisėtas priemones''[114]. Taigi, įstatyminis reikalavimas nurodantis, jog gynėjas negali atsisakyti savo ginamojo, turi gilią moralinę prasmę, nes, jei advokatas atsisako ginti įtariamąjį, pastarasis paliekamas be kvalifikuotos teisinės pagalbos, o tai, žinoma, apsunkina jo procesinę padėtį. Be to, Z. Makarova atkreipia dėmesį, jog, ,,tokiu atveju tyrėjui ir teisėjui gali susidaryti įspūdis, kad jei advokatas

[108] Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanata Zajančkauskienė, *Specifinės Baudžiamojo proceso rūšys*. *Vadovėlis*, (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2011), 344.
[109] Egidijus Kūris, *supra* note, 85: 599.
[110] "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas," *supra* note, 2.
[111] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 126.
[112] *Ibid*.
[113] *Ibid.*,127.
[114] *Ibid.*

nenori ginti įtariamojo, akivaizdu, jog jis yra kaltas‘‘[115]. Žinoma, tai yra kategoriška prielaida. Nereikėtų pamiršti, jog neįrodytas asmens kaltumas, prilygsta įrodytam nekaltumui. Todėl gynėjo atsisakymas nuo savo ginamojo, negali būti vertinamas kaip pagrindžiantis asmens kaltę.

Įtariamasis, pasirinkdamas konkretų advokatą, su juo pasirašo teisinės pagalbos sutartį, kurioje yra aptartas atlygis už suteiktinas teisines paslaugas. Advokato užmokesčio dydis už teisines paslaugas gali priklausyti nuo labai įvairių aplinkybių. Nagrinėjamoje teismų praktikoje nurodoma: „*Sutinkamai su BPK 22 str. 3 d., 44 str. 8 d., 50 str. 2 d. kiekvienas įtariamasis (kaltinamasis) turi teisę pasirinkti ir pasikviesti sau tinkamą gynėją. <...> advokatui už pagal sutartį teikiamas teisines paslaugas klientai moka šalių sutartą užmokestį, kurio dydis nustatomas atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes*‘‘[116]. Advokatas, pasirašęs teisinių paslaugų sutartį su klientu (įtariamuoju), turi pateikti sutartį dėl teisinių paslaugų ar šios sutarties išrašą, advokato orderį baudžiamajame procese (jei asmeniui yra suteikta valstybės garantuojama teisinė pagalba, turi pateikti sprendimą dėl šios pagalbos suteikimo)[117]. Tačiau generalinės prokuratūros rašte nurodoma, kad „Pagal konstitucinį teisėtumo principą baudžiamajame procese dalyvaujantys asmenys privalo tiksliai ir nenukrypdami laikytis baudžiamojo proceso teisės normų. LR BPK 44 straipsnio 8 dalyje ir 50 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų nuostatų dėl gynėjo kvietimo laikymąsi, atsižvelgiant į proceso stadiją, ex officio privalo užtikrinti ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba teismas. Ikiteisminio tyrimo stadijoje tai, be kita ko, reiškia ikiteisminio tyrimo subjektų pareigą įsitikinti, kad konkretus gynėjas dalyvauja procese paties įtariamojo pasirinkimu (t.y. gynėjas yra tinkamas įtariamajam ar yra pakviestas būtent tų asmenų, kuriems įtariamasis pavedė tai padaryti“[118]. Galima daryti išvadą, jog vien tik advokato ar advokato padėjėjo pateiktas advokato orderis baudžiamajame procese nėra laikytinas minėtas aplinkybes patvirtinančiu dokumentu – ikiteisminio tyrimo subjektai turi pareigą įsitikinti, ar konkretus gynėjas procese dalyvauja būtent įtariamojo valia. Kaip pavyzdį galima pateikti Teisėjų Garbės Teismo 2014 m. vasario 24 dienos sprendimą, kuriame Teisėjų etikos ir drausmės komisija pažymėjo: „ *J. L. 2013 m. kovo 14 d. nutarimu, kuriuo prokuroras atsisakė tenkinti advokato pateiktą prašymą dėl susipažinimo su ikiteisminio tyrimo bylos medžiaga, motyvuodamas tuo, kad jis nelaikytinas*

[115] Zinaida Valentinovna Makarova, *supra* note, 9:120.
[116] “Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-974-350-2012“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/505447?nr=1#n4_5.
[117] Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas,“ *supra* note, 79.
[118] “Lietuvos Generalinės prokuratūros 2014 m. spalio 28 d. aiškinamasis raštas Nr. 17.2-12806, dėl gynėjo įstojimo į baudžiamąjį procesą momento, procedūrų ir tai patvirtinančiu dokumentų“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/ta/327865?nr=6

proceso dalyviu, nes nėra pateikta duomenų apie įtariamojo aiškiai išreikštą valią, jog jis pageidauja, kad jam atstovautų būtent gynėjas K. A. Nors advokatas buvo pateikęs advokato orderį, tačiau prokurorui to nepakako. Pareiškėjų teigimu, teisėja L. G., nagrinėdama skundą ir siekdama sužinoti tikrąją įtariamojo valią, galėjo jį iškviesti į teismo posėdį ir ją išsiaiškinti, tačiau to nepadarė. Pareiškėjų nuomone, teisėjos L. G. priimta 2013 m. kovo 22 d. nutartis buvo nepagrįsta; teisėjai remiantis vien prokuroro priimtu nutarimu buvo pažeista įtariamojo teisė turėti savo pasirinktą gynėją. <...> Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta nuostata, jog kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją. Pasirinkti konkretų gynėją yra asmens teisė, kuri negali būti suvaržyta. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos vertinimu, įtariamojo V. R. vardu advokatui K. A. parašius skundą dėl įtariamajam paskirtos kardomosios priemonės termino pratęsimo, teisėja L. G., nagrinėdama šį skundą ir turėdama abejonių dėl įtariamojo tikrosios valios pasirenkant konkretų asmenį kaip savo gynėją, turėjo būti aktyvesnė ir imtis priemonių tai išsiaiškinti, tačiau to nepadarė. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos vertinimu, teisėja formaliais pagrindais palikusi skundą nenagrinėtą, net nesiėmusi jokių veiksmų išsiaiškinti šių svarbių su įtariamajam įstatymo suteiktų teisių įgyvendinimu susijusių aplinkybių, nebuvo pakankamai pareiginga ir neužtikrino vienos iš pagrindinių įtariamojo teisių – turėti savo pasirinktą gynėją''[119]. Įtariamojo teisė pasikviesti jam tinkamą konkretų gynėją arba pavesti jį pakviesti kitiems asmenims ikiteisminio tyrimo metu gali būti patvirtinta šiais būdais: ,,1) Ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui surašant LR BPK 50 straipsnio 1 dalyje nurodytą įtariamojo teisės turėti gynėją išaiškinimo protokolą arba pažymint tai kitame įtariamojo parašu tvirtinamame procesiniame dokumente, pvz., ikiteisminio tyrimo veiksmo protokole (šiuose dokumentuose įtariamojo valia dėl konkretaus gynėjo kvietimo ar kitiems asmenims duoto pavedimo turi būti fiksuojama tais atvejais, kai įtariamasis ikiteisminio tyrimo subjektams jos nėra išreiškęs kita rašytine forma); 2) arba į ikiteisminio tyrimo medžiagą pateikiant įtariamojo surašytą laisvos formos dokumentą dėl konkretaus gynėjo pasirinkimo arba dėl pavedimo gynėją pakviesti atstovams pagal įstatymą ar kitiems asmenims; 3) arba pateikiant sutarties dėl teisinių paslaugų išrašą"[120]. Atsižvelgiant tai, kas buvo išdėstyta, galima teigti, kad konkretus įtariamojo pasirinktas ir pasikviestas advokatas (ar advokato padėjėjas) gynėjo, kaip baudžiamojo proceso dalyvio, teises ir pareigas įgyja tik nuo

[119] "Teisėjų Garbės Teismo 2014 m. vasario 24 dienos sprendimas. Nr. 21P-2".
[120] "Lietuvos Generalinės prokuratūros 2014 m. spalio 28 d. aiškinamasis raštas Nr. 17.2-12806, dėl gynėjo įstojimo į baudžiamąjį procesą momento, procedūrų ir tai patvirtinančiu dokumentų" *supra* note, 118.

to momento, kai yra įvykdytos aukščiau minėtos procedūros. Taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui pateikiami duomenys, patvirtinantys, kad konkretus gynėjas procese dalyvauja įtariamojo pasirinkimu (jo valia) ar yra pakviestas būtent tų asmenų, kuriems įtariamasis pavedė tai padaryti, ir žinoma yra pateiktas advokato (advokato padėjėjo) įgaliojimus patvirtinantis dokumentas (Advokatūros įstatymo 49 straipsnio 1 dalyje nurodytas advokato orderis baudžiamajame procese).

Įtariamasis, pasirinkdamas konkretų gynėją, nėra saistomas tik vieno gynėjo kvietimu, dėl šios priežasties įtariamasis turi teisę savo nuožiūra pasikviesti kelis gynėjus, o tai numato LR BPK 47 straipsnio 3 dalis: „*Vienas asmuo gali turėti kelis gynėjus. Tais atvejais, kai įtariamasis ar kaltinamasis turi kelis gynėjus ir bent vienas iš jų atvyksta dalyvauti procese, procesas gali vykti*''[121]. LR Baudžiamojo proceso komentare nurodoma, jog „kelių gynėjų dalyvavimas procese užtikrinamas tik tuomet, kai gynėjai kviečiami paties įtariamojo, jo atstovo pagal įstatymą kitų asmenų iniciatyva ir sąskaita. Valstybė savo sąskaita negarantuoja kelių gynėjų dalyvavimo procese. Įtariamasis, pats pasikvietęs gynėją, motyvuodamas bloga materialine padėtimi, negali reikalauti papildomo, iš valstybės lėšų apmokamo gynėjo''[122]. Visgi nagrinėjant LR baudžiamojo proceso įstatymo atitinkamas nuostatas, matome, jog nėra nurodoma tikslaus skaičiaus, kiek asmuo gali pasirinkti gynėjų, kurie jį gintų. Tad, teigtina, jog įtariamasis savo teisę į gynybą gali realizuoti padedant tiek gynėjų, kiek mano esant reikalinga, norint veiksmingai pasinaudoti minėta teise. Tą patvirtina ir nagrinėjama teismų praktika: „*Teisė gintis padedant savo paties pasirinktam gynėjui yra svarbi teisės į gynybą sudėtinė dalis, įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkte. V. M. pats pasirinko gynėją, jis turėjo teisę pasikviesti ir dar vieną ar kelis gynėjus. Baudžiamojo proceso įstatymas nereglamentuoja, kiek daugiausiai gynėjų gali ginti įtariamąjį (kaltinamąjį). Todėl jeigu jo netenkina vienas kuris nors gynėjas, įtariamasis (kaltinamasis) turi pilną teisę pasikviesti dar ir kitą gynėją*''[123].

Galima konstatuoti, kad įtariamojo teisė gintis padedant savo paties pasirinktam gynėjui yra svarbi teisės į gynybą sudėtinė dalis – tokios teisės nesuteikimas įtariamajam laikomas esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu. Vis dėlto, nors ir yra svarbu užtikrinti įtariamojo galimybę pasirinkti konkretų gynėją, kuris geriausiai atstovautų jo interesus,[124] bei Konvecijos[125] 6

[121] "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas," *supra* note, 2.
[122] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 106.
[123] "Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-138-2010" Infolex, *http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/180532?nr=1*.
[124] Agnė Limantė ir Manfredas Limantas, "Teisė į teisinę pagalbą Europoje,'' *Teisė*, 99 (2016): 134.
[125] "Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija" *supra* note, 16.

straipsnio 3 dalies c punkte aiškiai nurodyta, jog įtariamasis turi teisę pasirinkti gynėją, tačiau tokia įtariamojo teisė nėra absoliuti. LR Konstitucinis Teismas 2001 m. vasario 12 d. nutarime pažymėjo, jog „<...> *Teisė pačiam pasirinkti advokatą, skirtingai negu teisė turėti advokatą, nėra absoliuti. Įstatymuose gali būti nustatyta, kad tais atvejais, kai asmens gynybos įgyvendinimui kyla realių sunkumų, teismas gali pasiūlyti šiam asmeniui pasirinkti kitą advokatą*“[126]. Panašios pozicijos laikosi ir EŽTT savo sprendimuose. Antai sprendime *Croissant prieš Vokietiją,* EŽTT konstatavo, jog „<...> *gynėjo paskyrimas kaltinamajam prieš jo valią nepažeidžia Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau - Konvencija) 6 straipsnio 3 dalies c punkto bei 6 straipsnio 1 dalies garantuotos teisės į teisingą bylos nagrinėjimą. Šis sprendimas buvo priimtas todėl, kad Konvencijos suteikta teisė į pasirinkto gynėjo pagalbą nėra absoliuti. Ji neišvengiamai apribojama tada, kai teikiama nemokama teisinė pagalba ir kai yra tinkamas bei pakankamas pagrindas manyti, kad tai būtina teisingumo interesais*“[127]. Dėl įtariamojo teisės pasirinkti konkretų gynėją neabsoliutumo, vėlesnėje praktikoje EŽTT dar labiau susiaurino asmens teisę pasirinkti gynėją. Antai byloje *Lagerblom prieš Švediją*, EŽTT nurodė, jog „*Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktas suteikia kaltinamajam teisę būti ginamam „savo pasirinkto“ gynėjo, tačiau ši teisė negali būti laikoma absoliučia. Skirdami gynybos advokatą, teismai privalo atsižvelgti į kaltinamojo pageidavimus, tačiau šių pageidavimų gali būti nepaisoma, kai yra tinkamas ir pakankamas pagrindai laikyti, kad tai būtina teisingumo interesais. Pareiškėjas pakankamai gerai mokėjo švedų kalbą, kad galėtų bendrauti su savo advokatu, ir galėjo veiksmingai dalyvauti teismo procese. Teismai turėjo teisę nesuteikti jam pasirinkto advokato. EŽTK 6 straipsnis nebuvo pažeistas*“[128]. Byloje *Ramon Fanquesa Freixas prieš Ispaniją*, pareiškėjo skundas buvo atmestas dėl to, jog jam baudžiamojoje byloje buvo paskirtas atstovauti advokatas, kuris specializavosi darbo teisės srityje. EŽTT tik pažymėjo „<...>, *kad pareiškėjo teisė pasirinkti advokatą nėra absoliuti ir nepateikė įtikinamų įrodymų, jog advokatas buvo nekompetentingas*“[129] Taigi darytina išvada, jog įtariamasis neturi absoliučią teisę pasirinkti advokatą, net ir tuo atveju, kai pats sudaro sutartį su pasirinktu advokatu ir moka jam už suteiktas paslaugas, o kai įtariamajam yra teikiama valstybės garantuojama teisinė pagalba, tokia teisė yra neišvengiamai apribojama.

[126] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas dėl Lietuvos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai,“ *supra* note, 14.
[127] Case 3611/88 Croissant v Germany, Eur. Ct. H. R., (1992) (Cituota iš: “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 1 d. Sprendimo byloje Croissant prieš Vokietiją, santrauka Nr. 2.“ Teismų praktika. 2005, 23).
[128] Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba, *supra* note, 57: 85.
[129] Agnė Limantė ir Manfredas Limantas, *op. cit.*, 134.

Dėl to, kitas momentas, kuri vertėtų aptarti yra tas, jog ne kiekvienas asmuo yra finansiškai pajėgus pasinaudoti privačiai samdomo advokato pagalba. Dėl šios priežasties tam, kad teisė į gynybą nebūtų tik formalaus, deklaratyvaus pobūdžio, valstybė yra prisiėmusi pareigą užtikrinti finansiškai neišgalintiems įtariamiesiems gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą[130]. Europos Komisija 2013 m. lapkričio 27 d. rekomendacijoje „Dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese‘‘ pasisako, jog „įtariamieji arba kaltinamieji ir prašomi išduoti asmenys, neturintys pakankamų finansinių išteklių padengti daliai ar visoms gynybos ir proceso išlaidoms, turėtų turėti galimybę naudotis teisine pagalba, kai tokia pagalba reikalinga teisingumo interesais‘‘[131].Tačiau pažymėtina, jog jeigu nėra LR BPK 51 straipsnyje numatytų būtino gynėjo dalyvavimo atvejų, teisinė pagalba baudžiamosiose bylose skiriama pateikus turto ir pajamų deklaraciją ar kitus teisę gauti valstybinę teisinę pagalbą įrodančius dokumentus, t.y. „antrinę teisinę pagalbą gali gauti piliečiai, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija LR Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių‘‘[132]. Tokių procesinių garantijų teikimą reguliuoja LR Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas[133] bei kiti teisės aktai[134].

Įtariamojo teisė pasirinkti gynėją teiksianti jam teisinę pagalbą neabsoliutumą, pagrindžia ir VGTPĮ nuostatos. LR VGTPĮ 1 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog „šis įstatymas nustato valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą fiziniams asmenims, kad šie galėtų tinkamai ginti pažeistas savo teises ir įstatymų saugomus interesus‘‘[135], o minėto įstatymo 11-as bei 12-as straipsniai apibrėžia, kokie asmenys ir kokiomis sąlygomis gali gauti antrinę teisinę pagalbą. Pagal VGTPĮ 18 straipsnio 5 dalį, Tarnyba, vadovaudamasi įstatymo numatytomis nuostatomis, parinkdama advokatą, „<...> *atsižvelgia ne tik į pareiškėjo siūlymą dėl konkretaus advokato, į pareiškėjo gyvenamąją vietą, advokato darbo vietą, bet ir į advokato darbo krūvį ir kitas antrinės teisinės pagalbos teikimui reikšmingas aplinkybes. Į pareiškėjo siūlymą dėl konkretaus advokato paskyrimo gali būti neatsižvelgta dėl advokato darbo krūvio arba kitų*

[130] Jolita Meškelytė, “Riba tarp įtariamojo teisių ribojimo ir pažeidimo baudžiamajame procese“ iš *Teisinė minties šventė. Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai,* Studentų mokslinė darugija (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2005): 126.
[131] Europos Komisijos 2013 m. lapkričio 27 d. rekomendacija dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese,“ 2013/C 378/03, *supra* note, 19.
[132] “Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos skaičiuoklė,“ prieiga per internetą: http://www.teisinepagalba.lt/lt/antrine/tm/skaiciuokle/.
[133] “Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“ *Valstybės žinios,* 30,827 (2000),
[134] “Teisės aktai, reguliuojantys valstybės garantuojamos teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo veiklą“ prieiga per internetą: http://vilnius.teisinepagalba.lt/lt/tm/teisesaktai/.
[135] “Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“ *op. cit.*

aplinkybių, dėl kurių pasirinktas advokatas negali teikti antrinės teisinės pagalbos konkrečioje byloje‘‘[136]. Pažymėtina, jog „<...> „*Atsižvelgia*“ reiškia „*atkreipia dėmesį*“, t.y. reaguoja į siūlymą, bet neprivalo priimti tokį sprendimą, kaip pasiūlyta‘‘[137]. Visgi jei pageidaujama, kad antrinę teisinę pagalbą teiktų advokatas, kuris nėra įtrauktas į advokatų, teikiančių antrinę teisinę pagalbą, sąrašus, turi būti pateiktas rašytinis pasirinkto advokato sutikimas dėl atstovavimo konkrečioje byloje. Analizuojant Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaitą, pastebėtina, kad 2016 m. pareiškėjai pasirinko 60 advokatų, kurie sutiko teikti antrinę valstybės garantuojamą teisinę pagalbą konkrečioje byloje, iš kurių: 12 – baudžiamųjų bylų advokatai[138]. Taigi skaičius nėra itin didelis, o tai yra dėl to, jog ne visi advokatai sutinka teikti teisinę pagalbą, bei ne visi asmenys žino apie minėta galimybę – pasirinkti norimą gynėją teiksianti antrinę teisinę pagalbą konkrečioje baudžiamojoje byloje.

Aptariant valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo kokybę, norėtųsi atkreipti dėmesį į tai, kad, deja, tokia teisinė pagalba ne visada užtikrina įtariamajam veiksmingos teisinės pagalbos suteikimą. Pagrindžiant minėtą teiginį, vertėtų pabrėžti, jog antrinės teisinės pagalbos poreikis yra gan didelis. Analizuojant Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaitą, teigtina, jog „<...> 2016 m. gautų prašymų suteikti antrinę teisinę pagalbą skaičius ženkliai išaugo lyginant su ankstesniais metais[139] – iš viso buvo gauta 20 418 prašymų suteikti antrinę teisinę pagalbą ir tai yra 13,11 proc. daugiau nei 2015 m. Iš 2016 m. gautų prašymų 89,56 proc. atvejų buvo priimtas sprendimas suteikti antrinę teisinę pagalbą, 2015 m. tokie sprendimai sudarė 89,93 proc. atvejų‘‘[140]. Atsižvelgiant į minėtus duomenis, darytina išvada, jog dėl didelio asmenų kuriems suteikiama nemokama antrinė teisinė pagalba skaičiaus, advokatams susidaro didelis darbo krūvis, todėl jiems sunku suspėti pasiruošti byloms, o tai lemia, jog ne visada yra kokybiškai ir kvalifikuotai atstovaujama įtariamojo interesams.

Pagal minėtą 2016 m. ataskaitą, Lietuvoje nuolat teikiančių antrinę pagalbą advokatų skaičius 2016 m. pabaigoje buvo 61, 2015 m. – 66 advokatai, o prireikus teikiančių antrinę teisinę pagalbą advokatų pagal sutartis 2016 m. buvo 469 advokatai, 2015 m. – 459 advokatai[141]. Be to,

---

[136] *Ibid.*
[137] “Klaipėdos apygardos administracinio teismo 2007 m. lapkričio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-2294-342/2007“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/256710.
[138] “Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaita,’’ http://vilnius.teisinepagalba.lt/lt/tm/veiklos-ataskaitos/.
[139] PASTABA: Būtina atkreipti dėmesį, jog tai nėra vien tik baudžiamųjų bylų statistika, ją sudaro valstybinės garantuojamos teisinės pagalbos teikimas ir civilinėse, ir administracinių teisės pažeidimų bei baudžiamosiose bylose.
[140] “Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaita,’’ *supra* note, 138: 42.
[141] *Ibid*., 53.

ataskaitoje buvo pastebėta, kad „praktikoje ne visi advokatai, kurie yra sudarę sutartis teikti antrinę teisinę pagalbą prireikus, sutinka ir faktiškai teikia valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Nors sutartimi advokatai yra įsipareigoję teikti antrinę teisinę pagalbą, tačiau praktikoje, ypač didelės apimties baudžiamosiose bylose (tokiose, kaip sausio 13-osios byla), jie atsisako būti paskirtais, nors yra galimybė iš anksto suderinti teisinės pagalbos teikimo grafiką“[142]. Manytina, jog tokia situacija susiklosto dėl to, kad pagal VGTĮ teisinę pagalbą teikiantis advokatas yra paskiriamas Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos sprendimu, kurio paskyrimo teisinę pagalbą siekiantis gauti asmuo dažniausiai neįtakoja, o advokatai, teikiantys antrinę teisinę pagalbą prireikus, turi savo privačių klientų, todėl susidaro nemažas darbo krūvis. Be to, „<...> sutartyse su advokatais numatomos ir teisinės pagalbos teikimo sąlygos, kuriose įtvirtinama, kad į advokatų veiklą gali įsikišti administracinius įgalinimus turintys subjektai, t.y. VGTP Tarnybos. Tokia sąlyga dažnai lemia, kad teisinę pagalbą atsisako teikti aukštos kvalifikacijos advokatai, kurie yra linkę veikti savarankiškai. Tokiu atveju teisinę pagalbą dažniausiai teikia advokatai, kuriems, dėl savo žemesnės kvalifikacijos, sunkiau konkuruoti su kolegomis. Jie labiau linkę pasitenkinti nuolatinėmis pajamomis iš valstybės garantuojamos teisinės pagalbos biudžeto lėšų ir paklusti administracinius įgalinimus turintiems subjektams“[143]. Aplinkybė, jog kai kurie advokatai verčiasi tik nemokamos teisinės pagalbos teikimu daug apie tokius advokatus pasako. Vyrauja nuomonė, jeigu „<...> privatūs klientai advokato nesirenka, tai reiškia, jog advokatas neužsitikrina privačių klientų rato dėl prastos teikiamų teisinių paslaugų kokybės“[144].

Valstybinės teisinės pagalbos neefektyvumą sąlygoja ir valstybinių advokatų nuolatinė kaita viso proceso metu. Antai, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaitoje buvo nurodyta, jog daugiausia sprendimų pakeisti advokatą priimta dėl to, jog „<...> buvo nutraukta antrinės teisinės pagalbos teikimo sutartis, sudaryta su advokatu – 174, dėl konfliktinės situacijos tarp advokato ir pareiškėjo – 147, dėl interesų konflikto – 146, dėl advokato ligos – 112 atvejų“[145]. Nuolatinė gynėjų kaita dažniausiai neužtikrina įtariamojo gynybos garantijų. Dėl to atsiranda įtariamųjų skundai dėl netinkamo gynėjo paskyrimo, antai, 2016 m. gauti „548 skundai dėl advokatų suteiktos (teikiamos) antrinės teisinės pagalbos – daugiau kaip dvigubai, lyginant su 2015 m.“[146]. Visgi, nors ir padarius prielaidą, jog valstybė tinkamai

[142] “Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaita,’’ *supra* note, 138: 53.
[143] Rasa Rimkutė, “Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kokybės užtikrinimo problemos“ (magistro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2011), 24.
http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2115998/datastreams/MAIN/content
[144] Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas ir Darius Šneideris, *supra* note, 86: 29-30.
[145] “Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaita,“ *op. cit.,* 53.
[146] *Ibid.*

išnaudodama antrinės teisinės pagalbos atitinkamas kokybės skatinimo priemones, vis dėlto tenka pripažinti, jog valstybės garantuojama teisinė pagalba ne visada bus tokia efektyvi, kokia ji yra tais atvejais, kai įtariamasis naudojasi savo paties pasirinkto gynėjo teikiama teisine pagalba, paremta abipusio pasitikėjimo pagrindu. Dėl to, pažymėtina, kad valstybės garantuojama teisinė pagalba turėtų apimti ne tik gynėjo skyrimą įtariamajam, bet ir užtikrinti, kad suteikiama teisinė pagalba būtų efektyvi.

Apibendrinant galima teigti, jog susiduriama su problema – viena vertus, siekiant, jog teisė į gynybą būtų realizuota, asmeniui suteikiamas gynėjas, už kurio paslaugas nereikia mokėti, antra vertus, dažnai toks gynėjas vis tiek nerealizuoja tinkamos ir efektyvios gynybos, o pamatinė žmogaus teisė taip ir lieka neįgyvendinta. Pagrindžiant šią mintį, pasakytina, kad ir tarptautinės teisės aktai, pavyzdžiui, ŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punktas numato, jog asmeniui turi būti garantuota veiksminga gynyba. Tokios pozicijos laikosi ir EŽTT savo sprendimuose. Pavyzdžiui, byloje *Artico prieš Italiją,* EŽTT pažymėjo, jog „<...> *paprastas oficialaus advokato paskyrimas nereiškia, kad gynyba užtikrinta, nes advokatas gali mirti, sunkiai susirgti, būti nuolat trukdomas ar išsisukinėti nuo pareigų. Jeigu teismo pareigūnams apie tai pranešama, jie privalo jį pakeisti kitu arba priversti atlikti pareigą*“[147]. Veiksminga gynyba yra susijusi ir su gynėjo teise turėti pakankamai laiko pasiruošti gynybai bei su galimybe pasimatyti su ginamuoju. Byloje *Goddi prieš Italiją*, EŽTT nurodė, jog advokato pagalba negali būti veiksminga ir efektyvi, „<…> *jei advokatas neturi pakankamai laiko ir galimybių tinkamai išstudijuoti bylos medžiagos, parengti ginamąją kalbą ir, reikalui esant, susitikti su klientu*’’[148]. Taigi, paskyrus valstybinį gynėją, kartais tokia teisė lieka nerealizuota. Minėtai situacijai iliustruoti, galima kaip pavyzdį pateikti *Jelcovo prieš Lietuvą* bylą. Šiame sprendime asmuo su naujai paskirtu advokatu turėjo tik 10 minučių prieš bylos svarstymą aptarti gynybos strategiją. Dėl šios priežasties advokatas nespėjo tinkamai susipažinti su bylos medžiaga. EŽTT šioje byloje konstatavo, jog toks advokato dalyvavimas pažeidė asmens teisę į teisingą teismą, nes teisė turėti advokatą negali būti vien tik iliuzinė – asmeniui turi būti suteikta tinkama ir reali teisinė pagalba.[149] Be to pažymėjo, jog „<...> *gynėjo paskyrimas savaime neužtikrina teisinės pagalbos, kurią jis teikia kaltinamajam, veiksmingumo*“[150]. Darytina išvada, jog Konstitucinė teisė gintis padedant gynėjui gali būti veiksminga ir reikalinga tik tuomet, kai gynėjui garantuojama galimybė pasirengti bei veiksmingai

[147] Vincent Berger, *Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija* (Vilnius: Pradai, 1997), 309.
[148] *Ibid.*, 304.
[149] Case 16913/04, Jelcovas v. Lithuania, Eur. Ct. H. R., 22, 130 (2011), http://www.teismai.lt/lt/tarptautinis-bendradarbiavimas/tarptautiniu-teisminiu-instituciju-sprendimai/europos-zmogaus-teisiu-teismo-sprendimai/1750.
[150] *Ibid.*

realizuoti jo ginamojo gynybą ir nesvarbu, ar jis būtų pasirinktas paties įtariamojo, ar paskirtas ikiteisminį tyrimą atliekančių pareigūnų.

Vis dėlto, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog iš esmės gynybos organizavimas yra gynėjo ir ginamojo reikalas[151], tai reiškia, kad valstybė negali būti atsakinga už kiekvieno paskirto teikti teisinę pagalbą gynėjo darbo trūkumus: „ *Iš bylos medžiagos matyti, kad ikiteisminio tyrimo metu dalyvavo valstybės paskirtas gynėjas, kuris palaikė M. K. gynybinę poziciją. Ikiteisminio tyrimo metu M. K. buvo išaiškinta teisė pačiam pasirinkti ir pasikviesti sau tinkamą gynėją arba tai padaryti per kitus asmenis. Nuteistajam ši teisė buvo užtikrinta nuo jo pirmosios kaip įtariamojo apklausos, gynėjas dalyvavo visose apklausose, įtariamojo parodymų patikrinimo vietoje, įteikiant pranešimą apie įtarimą, paskelbiant apie ikiteisminio tyrimo pabaigimą. Gynybos strategija iš esmės yra įtariamojo (kaltinamojo) ir jo gynėjo reikalas, nepriklausomai nuo to, ar gynėjas būtų paskirtas pagal valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemą, ar samdomas privačiai, todėl santykiai tarp gynėjo ir įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo yra konfidencialūs, teismas negali į juos įsiterpti <...>. Nagrinėjamoje byloje akivaizdaus gynėjo neveiksmingumo požymių nenustatyta, tokių požymių nenurodė ir apeliantai. Viso ikiteisminio tyrimo metu M. K. nebuvo pareiškęs jokių pastabų ar prieštaravimų, kad jam paskirtas gynėjas būtų netinkamai atlikęs savo pareigas. Dėl to nėra pagrindo teigti, jog valstybės paskirtas gynėjas nesuteikė įtariamajam kvalifikuotos teisinės pagalbos ar netinkamai vykdė savo pareigas*‘‘[152].

Kompetentingos nacionalinės institucijos privalo įsikišti tuo atveju, kai valstybės skirto gynėjo teikiamos gynybos paslaugos yra akivaizdžiai neveiksmingos: „<...> *tiek Konvencija, tiek LR BPK siekiama garantuoti ne teorines ar iliuzines, bet praktines ir veiksmingas teises <...>. Kita vertus, valstybės institucijos negali būti laikomos atsakingomis už visus pagal teisinės pagalbos sistemą paskirtų advokatų veiklos trūkumus. Teisininko profesijos nepriklausomumas nuo valstybės suponuoja, kad gynybos strategija iš esmės yra kaltinamojo ir jo gynėjo reikalas, nepriklausomai nuo to, ar gynėjas būtų paskirtas pagal nemokamos teisinės pagalbos sistemą ar samdomas privačiai. Pagal Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktą reikalaujama, kad atitinkamos nacionalinės valdžios institucijos įsikištų tik tada, jei pagal teisinės pagalbos sistemą*

[151] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-619/2007“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/80860, “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-328-511/2016“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1359659, ir kt.

[152] “Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 10 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-356-177/2016“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1283206?nr=1.

paskirto gynėjo atstovavimas yra akivaizdžiai neveiksmingas arba į tai kokiu nors kitu būdu buvo atkreiptas jų dėmesys "[153]. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog asmens subjektyvi neigiama nuomonė apie jam suteiktos teisinės pagalbos kokybę nėra pagrindas konstatuoti teisės į gynybą suvaržymą ar netinkamą interesų gynimą: „<...> *Tiek ikiteisminio tyrimo metu nuo pat pirmos apklausos, tiek teisminio bylos nagrinėjimo metu E. Č. buvo užtikrintas gynėjo dalyvavimas. Kasatoriui atsisakius gynėjos L. Daukšienės, jam buvo paskirtas kitas advokatas. Byloje nėra duomenų apie įtariamajam (kaltinamajam) paskirtų gynėjų nesugebėjimą veiksmingai ginti savo ginamojo. <...> Kasatoriaus subjektyvi neigiama nuomonė apie jam suteiktos teisinės pagalbos kokybę nėra pagrindas konstatuoti teisės į gynybą suvaržymą ar netinkamą interesų gynimą. <...> Iš bylos duomenų matyti, kad iki 2009 m. lapkričio 19 d. būdamas nesuimtas E. Č. BPK 50 straipsnio 2 dalies tvarka savo teise pasirinkti ir pasikviesti norimą gynėją nepasinaudojo. Ikiteisminio tyrimo metu jis apklaustas du kartus. 2009 m. lapkričio 12 d. teisės turėti gynėją išaiškinimo protokole E. Č. pareiškė, kad neprieštarauja, jog jo kaip įtariamojo apklausos metu dalyvautų tyrėjo pakviesta advokatė L. Daukšienė. 2010 m. gegužės 11 d. teisės turėti gynėją išaiškinimo protokole E. Č. pareiškė, kad L. Daukšienė jam paskirta prieš jo valią, be to, ji neatlieka savo pareigų, seniai ją nušalino, tačiau prokuroras nušalinimo nepriėmė. Tą pačią dieną, E. Č. sutinkant, jam buvo paskirtas kitas gynėjas advokatas V. Karpovas, kuris dalyvavo apklausiant jį kaip įtariamąjį. Šias aplinkybes patvirtina 2011 m. gegužės 11 d. teisės turėti gynėją išaiškinimo protokolas. 2010 m. gegužės 31 d. paskelbiant apie ikiteisminio tyrimo pabaigimą E. Č. sutiko, kad jį gintų advokatas V. Karpovas. Šis advokatas, E. Č. sutinkant, gynė kaltinamąjį abiejų instancijų teismuose ir iš pirmosios instancijos teisiamojo posėdžio protokolų galima spręsti, kad darė tai aktyviai. Be to, nuteistajam sutinkant, surašė kasacinį skundą. Taigi darytina išvada, kad nuteistojo E. Č. teisė į gynybą kasaciniame skunde keliamais aspektais nebuvo pažeista*''[154].

Apibendrindami šiame poskyryje išdėstytus pastebėjimus galime teigti, jog teisė gintis padedant savo pasirinktam gynėjui yra svarbi asmens teisė, o tokios teisės nesuteikimas įtariamajam laikomas esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu. Ribojant asmens teisę pasirinkti gynėją reikia atsižvelgti į viešojo intereso apsaugos, operatyvaus ir išsamaus bylos ištyrimo principus. Be kita ko, svarbi įtariamojo teisės turėti gynėją garantija yra galimybė naudotis šia

[153] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2014" Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/938358.
[154]" Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-320/2011" Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/212481?nr=1.

teise nepriklausomai nuo savo materialinės padėties. Visgi, pavieniais atvejais vis dar susiduriama su problema, kai yra suteikiama valstybės garantuojama teisinė pagalba, tačiau nesuteikiant asmeniui efektyvios ir veiksmingos gynybos. Dėl to, nurodyti argumentai dėl gynybos veiksmingumo leidžia patvirtinti, jog teisinė pagalba įtariamajam gali būti veiksminga ir reikalinga tik tuomet, kai pasirinktas ar paskirtas gynėjas kokybiškai vykdo savo pareigas, bei kai jam yra suteikiamos visos galimybės pasirengti ir veiksmingai realizuoti gynybą.

2.1.1 Pasitikėjimas pasirinktu advokatu

Pasitikėjimą tarp įtariamojo ir jo advokato (gynėjo) lemia kelios sąlygos: 1. Galimybė pasikviesti norimą gynėją; 2. Gynėjo pareiga saugoti profesinę paslaptį; 3. Įtariamojo ir gynėjo pokalbių konfidencialumas.

Teisė pasirinkti gynėją yra būtina sąlygą siekiant, kad gynėjo ir ginamojo santykiai būtų pagrįsti pasitikėjimu. Tik tokiu atveju įtariamasis gali jaustis tikras, jog pasirinktas konkretus gynėjas tinkamai gins jo teises bei teisėtus interesus ir savo veiksmais nepablogins jo padėties baudžiamajame procese[155]. Tarp advokato ir jo kliento esant pasitikėjimui, klientas gali būti atviras, o tai suteikia galimybę advokatui sužinoti daugiau informacijos apie bylos aplinkybes[156]. Be to, advokatas, žinodamas visą informaciją, gali parengti kuo veiksmingesnę gynybinę poziciją. Advokatas neretai susiduria su situacijomis, kai tenka padėti įtariamajam spręsti gana sudėtingus klausimus ir rasti juose išeitį, o tam įtariamasis turi pateikti advokatui informaciją, kurios galbūt nepateiktų niekam kitam[157]. Dėl to svarbu sudaryti visas galimybes, kad įtariamasis pasitikėtų advokatu, o toks pasitikėjimas dažniausiai atsiranda, kai asmuo gali savo nuožiūra pasirinkti tą advokatą, kuris, jo manymu, geriausiai atstovaus jo teisėtus interesus.

Manytina, jog teisė pasirinkti norimą gynėją, nėra vienintelė sąlyga, įtakojanti įtariamo ir jo gynėjo pasitikėjimo atsiradimą. Todėl dar viena sąlyga, lemianti pasitikėjimą pasirinktu advokatu, yra ginamojo ir jo gynėjo santykių konfidencialumas. Advokato ir ginamojo asmens santykių konfidencialumo laikomasi todėl, kad kiekvienas asmuo galėtų nevaržomai „konsultuotis su advokatu, kurio darbas yra teikti nepriklausomą juridinę konsultaciją tiems, kuriems jos reikia“[158]. Santykių konfidencialumą autorės nuomone apima: gynėjo (advokato ar advokato

[155] Zinaida Valentinovna Makarova, *supra* note, 9: 105.
[156] Egidijus Vidmantas Kurapka ir kt., *Kriminalistika taktika ir metodika. Vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2013), 1003.
[157] Egidijus Kūris, *supra* note, 85: 592.
[158] Anthony Johan Usher, *Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai* (Vilnius: Naujoji Rosma, 2001), 97.

padėjėjo) pareigą saugoti profesinę paslaptį ir gynėjo ir įtariamojo asmens pokalbių konfidencialumą.

Europos Sąjungos advokatų etikos kodekse pabrėžiama, jog neegzistuojant konfidencialumui negali atsirasti ir pasitikėjimo santykiai tarp advokato ir jo ginamo asmens, dėl to konfidencialumas vertinamas kaip viena iš pagrindinių advokato teisių ir pareigų[159]. Minėtos teisės normos, įpareigojančios advokatą (ar advokato padėjėją) saugoti jo ginamo asmens profesinę paslaptį, yra garantija, jog įtariamojo advokatui atskleisti duomenys nebus panaudoti prieš jo interesus.

Pagal LR Advokatūros įstatymą, advokato profesinę paslaptį sudaro kreipimosi į advokatą faktas, taip pat sutarties su klientu sąlygos, kliento suteikta informacija ir pateikti duomenys, konsultacijos pobūdis bei pagal kliento pavedimą advokato surinkti duomenys[160]. Taigi, atsižvelgiant į šią LR advokatūros normą, teigtina, kad konfidencialia informacija gali būti laikoma viskas, ką advokatas sužino iš savo kliento ar apie klientą nuo to momento, kai šis kreipiasi dėl teisinės pagalbos suteikimo. Manytina, kad ir pats kreipimosi faktas yra vienas iš pagrindų atsirasti konfidencialumo pareigai. Tačiau Egidijaus Kūrio manymu, kreipimosi į advokatą fakto nereikėtų suabsoliutinti, mat ,,dauguma teismo posėdžių yra vieši, visiems besidomintiems žinoma, kad tam tikras advokatas atstovauja tam tikram klientui. Todėl būtų keista nutylėti, juo labiau neigti, kad (tam tikras) asmuo kreipėsi į (tam tikrą) advokatą. Kita vertus, kreipimosi į advokatą fakto neviešinimas labai svarbus tais atvejais, kai asmuo kreipiasi teisinės konsultacijos ir pan., kurių neketinama nagrinėti teisme"[161].

Būtina pažymėtini, jog advokatas negali atskleisti konfidencialios informacijos net praėjus tam tikram laiko tarpui. Senaties termino netaikymas, suteikia garantijas asmeniui, jog net praėjus ilgam laikui jo pateikta informacija nebus paskleista ir nepakenks. Manytina, kad tai yra pagrįsta ir veiksminga, nes, jeigu būtų nustatytas konkretus terminas dėl konfidencialios pareigos veikimo, pasitikėjimas advokatu kur kas sumažėtų ir asmenys būtų linkę nutylėti atitinkamą informaciją savo pasirinktam advokatui, o tai pakenktų ir pačiam teisingumo vykdymui.

Advokato konfidencialumo garantas yra jo imunitetas. LR Advokatūros įstatymo 46 straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog ,,*draudžiama apžiūrėti, tikrinti ar paimti advokato veiklos dokumentus ar laikmenas, kuriuose yra jo veiklos duomenų, tikrinti pašto siuntas, klausytis*

[159] Code of Conduct for Lawyers in the European Union, 19 May 2006, Art. 2.3.1. https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatetik/2006_code_en.pdf.
[160] Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas," *supra* note, 79.
[161] Egidijus Kūris, *supra* note, 85: 593.

telefoninių pokalbių, kontroliuoti kitą telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją ir kitokį susižinojimą ar veiksmus, išskyrus atvejus, kai advokatas yra įtariamas ar kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką. Šis leidimas taikomas tik su pareikštais įtarimais ar kaltinimais susijusiems dokumentam''[162]. Taip pat konfidencialumo pareiga apsaugo advokatą nuo pareigos liudyti prieš savo ginamąjį asmenį. Advokato liudijimas prieš savo klientą yra suvokiamas kaip advokato garbės pažeidimas[163]. Tačiau advokatas, naudodamasis profesinės paslapties garantija, turi elgtis teisėtai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „<...> *informacija apie paties advokato neteisėtus, juolab nusikalstamus veiksmus ginant kliento interesus, negali būti laikoma BPK 48 straipsnio 2 dalies 4 punkte nurodytomis profesine advokato paslaptimi arba žiniomis, kurias sužinojo vykdydamas gynėjo pareigas*''[164]. Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog advokato profesine paslaptimi nelaikoma „<...> *informacija, išgirsta iš viešo pokalbio, juolab informacija apie galimą rengiamą nusikaltimą, negali būti laikoma nei advokato ir jo kliento susitikimo duomenimis Advokatūros įstatymo 45 straipsnio 2 dalies prasme, nei advokato profesine paslaptimi, to paties įstatymo 46 straipsnio 5 dalies prasme, nes šios įstatymo normos yra skirtos tik teisėtoms advokato veiklos garantijoms užtikrinti''*[165]. Vertėtų atkreipti dėmesį, jog konfidencialumo reikalavimas yra taikomas tik advokatui. Teisės aktai neriboja ir negali riboti kliento teisės paviešinti atitinkamą informaciją[166]. Tai yra suprantama, nes kitaip nebūtų įmanoma nustatyti galimų advokato veiklos pažeidimų (pavyzdžiui, piktnaudžiavimo savo padėtimi, klientų interesų pažeidimų ir pan.,) atvejų. Klientas taip pat gali leisti advokatui paviešinti atitinkamą informaciją, tačiau vadovaudamasis LR advokatų Etikos kodekso nuostatomis advokatas privalo jį įspėti apie galimus padarinius[167]. Jei atitinkama konfidenciali informacija yra paviešinama be kliento sutikimo, advokatas dažniausiai negali tokios informacijos nei paneigti, nei patvirtinti. Be to, Advokatų garbės teismo nuomone, kalbos žiniasklaidoje apie ginamojo gynybinę poziciją, jos kritika ar abejonės dėl jos, versijos dėl įtariamojo veiksmų motyvų ir galimos kaltės, vertintina kaip profesinės etikos pažeidimas[168].

---

[162] Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas,“ *supra* note, 79.
[163] Zinaida Valentinovna Makarova, *supra* note, 9: 140.
[164] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2010“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/155877.
[165] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144/2011“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/196640.
[166] Egidijus Kūris, *supra* note, 85: 593.
[167] “Visuotinis advokatų susirinkimas 2016 m. Advokatų tarybos veiklos ataskaita,“ (Vilnius 2016 m. balandžio 15 d.), 123.
http://www.advokatura.lt/lt/advokatams-padejejams/naujienos-advokatams/visuotinis-advokatu-susirinkimas-qkvy.html.
[168] *Ibid.*

Manytina, kad konfidencialumo pareigos buvimas lemia atviro bendradarbiavimo tarp advokato ir įtariamojo atsiradimą. Atviras bendravimas įmanomas tik tuo atveju, kai yra sukurtos visos galimybės įtariamajam ir jo gynėjui laisvai bendrauti. Dėl šios priežasties kitas momentas, kurį vertėtų aptarti ir kuris turi gan svarbią reikšmę įtariamojo asmens formuluojamai gynybai, yra ,,*gynėjo teisė matytis su sulaikytu arba suimtu įtariamuoju be pašaliečių*''.

Iš Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b ir c punktų matome, jog kiekvienas asmuo, kuris yra įtarimas ar kaltinamas nusikaltimo padarymu, turi teisę ginantis, padedant savo paties pasirinktam gynėjui, turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai[169], o jau minėta Direktyva 2013/48/ES numato, jog vienas iš įtariamojo teisės turėti advokatą elementų yra jo teisė susitikti ir bendrauti su savo advokatu be pašaliniu asmenų. Šioje direktyvoje nurodoma, jog ,,*įtariamųjų bendravimo su savo advokatu konfidencialumas yra itin svarbus veiksnys siekiant užtikrinti veiksmingą naudojimąsi teisėmis į gynybą ir yra viena iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagrindinių dalių. Todėl valstybės narės turėtų gerbti advokato ir įtariamojo arba kaltinamojo susitikimų ir kitų formų bendravimo konfidencialumą* <...>''[170].

Senajame LR BPK 58 straipsnio 2 dalies 3 punkte buvo numatyta, jog gynėjas turi teisę ,,*po pirmos apklausos matytis su sulaikytu arba suimtu ginamuoju be pašaliečių*''[171]. Taip pat minėto straipsnio 2 dalies 3 punkte buvo nurodomas šios teisės ribojimas, kai yra pagrindas manyti, kad tokie pasimatymai turės neigiamą įtaką išsamiam ir nešališkam bylos aplinkybių ištyrimui. Šie ribojimai numatė galimybę teisėsaugos pareigūnams dalyvauti sulaikyto ar suimto įtariamojo susitikimuose. LR Konstitucinis Teismas 1994 m. lapkričio 18 d. nutarime pripažino numatytą galimybę teisėsaugos pareigūnams dalyvauti sulaikyto ar suimto įtariamojo susitikimuose, neprieštaraujančią LR Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalies nuostatai[172]. LR Konstitucinis Teismas išaiškino, jog ,,<...> *pasimatymų konfidencialumas ribojamas tik tais atvejais, kai galima įtarti, kad įtariamojo ar kaltinamojo pasimatymai su gynėju turės neigiamos įtakos visapusiškam ir objektyviam bylos aplinkybių tyrimui. Ši nuostata nevaržo įtariamojo ar*

[169] "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija," *supra* note, 16.
[170] "Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 22 d. Direktyva 2013/48/ES, Dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu," *supra* note, 18.
[171] "Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo" *supra* note,73.
[172] Gintaras Goda, "Konstitucinė Justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas," *Teisė,* 78, (2011): 71.

kaltinamojo teisės į gynybą, kai naudojamos teisėtos gynybos priemonės ir būdai‘‘[173]. Tokia LR Konstitucinio Teismo pozicija buvo paremta EŽTT teismo išreikšta pozicija byloje *Cambell ir Fell prieš Jungtinę Karalystę*. Joje buvo nurodyta, jog Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies 6 punkto nuostatos gali būti interpretuojamos plačiau, tai reiškia, jog atitinkamomis išimtinėmis aplinkybėmis valstybė turi teisę riboti teisinių konsultacijų konfidencialumą (būtent šioje byloje buvo padaryta išimtis, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą)[174]. Toks LR Konstitucinio Teismo pasisakymai skambėjo deklaratyviai, nes <...> pareigūnai turėjo teisę bet kurioje byloje nuspręsti, jog tyrimui gali būti pakenkta – jokio pagrindimo apie konfidencialių susitikimų galimą žalą praktiškai nebuvo pateikiama’’[175]. Minėta įstatymo formuluotė neatitinka EŽTT formuluojamos praktikos ir pažeidžia sąžiningo proceso principą (pavyzdžiui, EŽTT 1991 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *S. prieš Šveicariją*)[176] bei Konvencijos 6 straipsnį, kuris skirtas užtikrinti konkrečias teises bei sąžiningą procesą. Dėl šių priežasčių buvo teikiami pasiūlymai, kad gynėjo ir jo ginamojo susitikimų konfidencialumas neturi būti ribojamas. Priėmus naują 2002 m. LR BPK, buvo užtikrintas teisinės pagalbos konfidencialumas. Tai įtvirtinta LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 3 punkte, kuriame numatyta nuostata, kad gynėjo pasimatymai su klientu turi vykti be pašaliečių[177]. Tokios įstatyminės nuostatos atitinka EŽTT praktiką ir Konvencijos 6 straipsnio 3 dalį.

Tad pasimatymų konfidencialumas suteikia galimybę gynėjui be pašalinių asmenų aptarti visą gynybos organizavimo strategiją su įtariamuoju. „Jų metu gynėjas gali užmegzti teigiamą psichologinį ryšį su įtariamuoju, išsiaiškinti jo gyvenimo būdą, interesus, požiūrį į jam pareikštą įtarimą ir kitas gynybai svarbias aplinkybes‘‘[178]. Tokie susitikimai yra ypač reikšmingi įtariamojo gynybai, todėl jei advokatas negali bendrauti su įtariamuoju be pašalinių asmenų, tokia advokato pagalba tampa mažiau naudinga. Byloje *Lanz prieš Austriją*[179], EŽTT nustatė, kad „*Teisė bendrauti su gynybos advokatu negirdint tretiesiems asmenims yra esminė teisingo bylos nagrinėjimo demokratinėje visuomenėje dalis. Jei advokatas negali pasitarti su klientu, advokato*

[173] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas, Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ *Valstybės žinios*, 91,1789 (1994), http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta465/content.
[174] Karolis Jovaišas, *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras 1 dalis.* (Vilnius: Teisės institutas, 2000), 257.
[175] Gintaras Goda, *supra* note, 172: 71.
[176] *Ibid.,* 70-71.
[177] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[178] Jolanta Kanapeckaitė, “Būtinas gynėjo dalyvavimas ikiteisminio tyrimo metu - įtariamųjų, turinčių fizinių ar psichikos trūkumų (sutrikimų), teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo procesinė garantija,“ *Jurisprudencija,* 47,39, (2003): 75.
[179] Case Lanz v Austria, 24430/94, Eur. Ct. H. R. (2002) (Cituota iš Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba*, Europos teisės į teisingumą vadovas* (2016), 81).

pagalba tampa kur kas mažiau naudinga ir neveiksminga. Bylą tiriančio teisėjo vykdytas stebėjimas buvo rimtas gynybos teisių suvaržymas ir jam pateisinti reikėjo labai rimtų priežasčių‘‘[180]. Matome, jog teisinis reguliavimas yra pakankamas, jog būtų užtikrinta įtariamojo teisė į konfidencialius pasimatymus.

Apibendrinat aukščiau išdėstytas mintis, darytina išvada, jog pasitikėjimas pasirinktu advokatu yra pamatinis advokato ir jo kliento santykių elementas. Tik tuomet, kai įtariamasis pasitiki gynėju, įmanoma suteikti efektyvią ir kokybišką teisinę pagalbą. Būtent teisė kviesti norimą gynėją ir suteikta teisė gynėjui matytis su įtariamuoju be pašaliečių, neribojant tokių pasimatymų skaičiaus ir trukmės, yra svarbios sąlygos, kad įtariamojo gynyba būtų organizuojama ir vykdoma visiško tarpusavio pasitikėjimo pagrindu.

2.1.2 LR BPK 51 straipsnio santykis su teise pasirinkti

Konvencijos 6 straipsnyje ir LR BPK nurodyta, jog asmuo turi teisę gintis nuo įtarimo naudodamasis gynėjo pagalba. Visgi, įtariamajam nėra paliekama teisė visiškai laisvai apsispręsti, ar jam yra reikalingas gynėjo dalyvavimas procese ar ne, nes tam tikrais imperatyviais įstatymo numatytais atvejais gynėjo dalyvavimas baudžiamajame procese yra privalomas. Tokius atvejus numato LR BPK 51 straipsnis, siekiant apsaugoti asmenų teises ir teisėtus interesus, kai gynėjo dalyvavimas yra būtinas, o įtariamasis ar jo įstatyminiai atstovai nėra pakvietę gynėjo, tokia pareiga yra numatyta ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui[181].

Pažymėtina, jog kiekviena valstybė turi teisę pati nustatyti sąrašą atvejų, kada gynėjo dalyvavimas baudžiamajame procese yra būtinas. LR BPK 51 straipsnio 1 dalyje yra pateikiamas tik pavyzdinis tokių atvejų sąrašas Šio straipsnio 2 dalis skelbia, jog „*ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi turi teisę pripažinti, kad gynėjo dalyvavimas būtinas ir kitais atvejais, jeigu, jų nuomone, be gynėjo pagalbos įtariamojo ar kaltinamojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami*‘‘[182]. Toks įstatyminis reglamentavimas, kai diskrecijos teisė paliekama ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui ar teismui įvertinti faktinę situaciją ir remiantis numatytais įstatyminiais kriterijais pagrįstai nuspręsti, ar konkrečiu atveju gynėjo dalyvavimas ikiteisminiame tyrime yra būtinas, sudaro sąlygas plačiai taikyti šį institutą, bei toks reglamentavimas atitinka ir EŽTT jurisprudenciją. Jau

[180] Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba, *supra* note, 57:81.
[181] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[182] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.

minėtoje byloje *Croissant prieš Vokietiją*, teismas patvirtino valstybės teisę paskirti gynėją „*kai tai reikalinga teisingumo interesams*“[183], nepaisant kaltinamojo valios ir jo noro gintis pačiam. Taip pat EŽTT pasisakė, kad nuostata „*kai tai reikalinga teisingumo interesam*s“ turėtų būti aiškinama išplėstai bei pripažino, jog „<...> *vieno ar kelių gynėjų paskyrimas prieš įtariamojo ar kaltinamojo valią turi būti paremtas reikšmingais ir pakankamais motyvais. Siekiant garantuoti efektyvią ginamojo asmens gynybą ir taip užtikrinti jo teisę į teisingą teismą*“[184].

Bandant apibrėžti aiškinimą, kad „*tai reikalinga teisingumo interesams*“, EŽTT jurisprudencijoje nurodoma, kad nemokamos teisinės pagalbos suteikimas yra specifinis teisės į teisingą procesą aspektas, bei pateikiami suformuluoti kriterijai, pagal kuriuos turi būti sprendžiama, ar gynėjo paskyrimas yra būtinas teisingumo interesams[185]. EŽTT yra išaiškinęs, jog įpareigojimas suteikti teisinę pagalbą, kai to reikalauja „*teisingumo interesai*“, yra siejamas su: „pažeidimo rimtumu ir galimos bausmės griežtumu, bylos sudėtingumu bei kaltinamojo socialine ir asmenine padėtimi“[186]. LR BPK (51 straipsnio 1 dalies 5 punktas bei 51 straipsnio 2 dalis) taip pat numato būtinąjį gynėjo dalyvavimą, susijusį su nusikalstamos veikos sunkumu ir galimos bausmės griežtumu, taip pat su bylos sudėtingumu. Visi šie minėti kriterijai yra svarbūs ir reikia atsižvelgti į juos visus, tačiau nebūtinai turi būti šių kriterijų visuma – teisinės pagalbos suteikimą asmeniui gali pateisinti bet kuris iš minėtų veiksnių.

Teisė naudotis valstybės lėšomis apmokomo gynėjo pagalba, be kita ko, turėtų būti svarstoma atsižvelgiant į įtariamojo sugebėjimus be gynėjo pagalbos užtikrinti savo veiksmingą gynybą[187]. Antai byloje *Zdravko Stanev prieš Bulgariją,* pareiškėjas skundėsi, kad jam buvo atsisakyta teikti teisinę pagalbą baudžiamojoje byloje dėl dokumentų klastojimo. EŽTT pripažino, kad šioje situacijoje kvalifikuotas advokatas be abejonės galėjo užtikrinti veiksmingesnę gynybą: „<...> *pareiškėjui iš pradžių grėsė įkalinimo bausmė; nors ji nebuvo skirta, atsižvelgiant į jo finansinę padėtį, priteista žala buvo didelė. Pareiškėjas buvo įgijęs universitetinį išsilavinimą, tačiau niekada nesimokė teisės. Procesas nebuvo paties sudėtingiausio lygio, tačiau jame buvo svarstomi klausimai, susiję su įrodymų priimtinumo taisyklėmis, procesinėmis taisyklėmis ir tyčios reikšme. Be to, nusikalstama veika, kuria pareiškėjas buvo kaltinamas, buvo susijusi aukštesniųjų teismo atstovų skundimu ir kėlė klausimų dėl viso Bulgarijos teisminio proceso sąžiningumo. Kvalifikuotas advokatas be abejonės būtų galėjęs atsakyti į kaltinimą aiškiau ir veiksmingiau*

[183] Case 3611/88 Croissant v Germany, Eur. Ct. H. R., (1992), *supra* note, 127.
[184] *Ibid.*
[185] Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba, *supra* note, 57: 79.
[186] Ibid.
[187] Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note, 7: 249-252.

atremti prokuroro teikiamus argumentus. Galiausiai teismas nustatė, kad buvo pažeistas EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punktas‘‘[188].

Įtariamojo gebėjimą suprasti bei visapusiškai dalyvauti procese taip pat gali riboti jo amžius, fizinė arba psichinė būklė ar kitokia negalia. LR BPK numato atvejus, kai įtariamajam dėl amžiaus, fizinės arba psichinės būklės ar kitos negalios būtinai suteikiama nemokama teisinė pagalba[189]. Taigi, gynėjas turi būti skiriamas visais atvejai, kai egzistuoja bent nedidelė tikimybė, jog gynėjo dalyvavimas gali lemti įtariamajam palankesnio sprendimo priėmimą.

Kai baudžiamojoje byloje gynėjo dalyvavimas yra būtinas, tačiau jis nėra paskiriamas, yra suvaržoma asmens teisė į gynybą, o toks procesas nėra laikomas sąžiningu: „Proceso sąžiningumas (teisingumas) nenukenčia, kai yra aišku, kad gynėjo dalyvavimas teisiniu ir faktiniu požiūriais nesudėtingoje byloje jokios apčiuopiamos naudos kaltinamajam neduos, tačiau jeigu yra bent teorinė galimybė, kad kvalifikuota teisinė pagalba galėtų palengvinti kaltinamojo padėtį, procesas, kuriame gynėjas nedalyvauja, gali būti laikomas nesąžiningu“[190].

Norėtųsi pažymėti, LR BPK 51 straipsnio 2 dalyje nurodyta ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo teisė pripažinti gynėjo dalyvavimą būtinu nėra absoliuti, todėl „<...> šia teisės norma gali būti vadovaujamasi tik įvertinus priežastis, veiksnius, įrodymus ir argumentus, pagrindžiančius galimą įtariamojo (kaltinamojo) teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, kurie, be kita ko, turėtų atsispindėti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarime ar teismo nutartyje. Šią išvadą lemia BPK 51 straipsnio 2 dalyje nurodytas imperatyvus reikalavimas gynėjo dalyvavimą būtinu pripažinti tik motyvuotu nutarimu ar nutartimi“[191].

LR BPK 51 straipsnyje numatyti būtinojo gynėjo dalyvavimo atvejai bei nustatyta jo paskyrimo tvarka, tačiau nėra įtvirtina įtariamojo teisė pačiam savo nuožiūra pasirinkti antrinę teisinę pagalbą teiksiantį advokatą. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas, priimdamas nutartį ar nutarimą dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo pripažinimo, turi vadovautis VGTPĮ nustatyta tvarka. Šio įstatymo 21 straipsnyje nurodoma, jog tais atvejais, kai gynėjo dalyvavimas būtinas: „<...> *ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas praneša koordinatoriui apie tai, kad įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam būtinas gynėjas <...> koordinatorius, gavęs šio straipsnio 1 dalyje nurodytą pranešimą, privalo nedelsdamas parinkti antrinę teisinę pagalbą suteiksiantį advokatą ir pranešti apie tai ikiteisminio tyrimo pareigūnui,*

[188] Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba, *op. cit.*, 69.
[189] Rima Ažubaltytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note, 53: 268.
[190] Goda Gintaras, *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese* (Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2014), 96-97.
[191] “Teisingumo ministerijos rekomendacija dėl BPK 51 str. 2 d. taikymo, 2011, Nr.(1.16)7R-5643“.

prokurorui ar teismui ir tarnybai“[192]. Tačiau, „*jeigu bylos, kurioje prašoma parinkti gynėją ar įgaliotąjį atstovą, ankstesnėje stadijoje (atliekant procesinį veiksmą) įtariamajam, jau buvo teikiama antrinė teisinė pagalba, gynėju ar įgaliotuoju atstovu paprastai parenkamas advokatas, teikęs antrinę teisinę pagalbą šiam įtariamajam*”[193]. Taip pat nagrinėjant LR BPK 51 straipsnio 3 dalies bei VGTPĮ 21 straipsnio įtvirtintas nuostatas dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo, atkreiptinas dėmesys, kad jos nenurodo advokato pakeitimo įtariamojo prašymu, o tik LR BPK 52 straipsnyje įtvirtintą advokato atsisakymo galimybę. Be to, „<...> pastebėtina, kad praktikoje asmenys dažnai kreipiasi į tarnybą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi paskirtų advokatų pakeitimo, tačiau tarnybos funkcija tokiose bylose yra tik gynėjo ar įgaliotojo atstovo parinkimas‘‘[194]. Dėl to priimtu įstatymo projektu „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 9, 17, 18, 21, 24 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51 ir 106 straipsnių pakeitimo”[195] ir jame nurodytais pakeitimais, siekiama supaprastinti procedūras, kad asmenys galėtų laisvai rinktis pageidaujamą advokatą iš visų praktikuojančių advokatų sąrašo antrinei teisinei pagalbai teikti. Minėto projekto aiškiname rašte nurodoma, jo šio projektu tikslas: „siūloma VGTPĮ įtvirtinti advokatų, teikiančių antrinę teisinę pagalbą konkrečiose bylose, paskyrimo ir sutarčių su jais sudarymo tvarką baudžiamosiose bylose, kai gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimas yra būtinas. Kartu, <...> siūloma įtvirtinti advokato, teikiančio antrinę teisinę pagalbą baudžiamojoje byloje, kai gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimas yra būtinas, pakeitimo įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo ar nukentėjusiojo prašymu tvarką, numatant, kad advokatas gali būti pakeistas šių asmenų motyvuotu rašytiniu prašymu dėl objektyvių aplinkybių <...> bei tais atvejais, kai sudaroma sutartis dėl antrinės teisinės pagalbos konkrečioje byloje.“[196].

Apibendrinant, galima teigti, jog šiuo metu galimybės baudžiamojoje byloje, kai gynėjo dalyvavimas yra būtinas, pasirinkti advokatą nėra, o įsigaliojus įstatymo pakeitimams, tokia

[192] “Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“ *supra* note, 133.
[193] *Ibid.*
[194] “Aiškinamasis raštas Dėl Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 9, 17, 18, 21, 24 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51 ir 106 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų,“ https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4141fbc3270211e6a222b0cd86c2adfc?jfwid=q8i88ldc0
[195] “Dėl Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 9, 17, 18, 21, 24 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51 ir 106 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ *TAR,* 17237, (2016) https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ed21af4136bf11e6a222b0cd86c2adfc?jfwid=-wd7z7a6li.
[196] “Aiškinamasis raštas Dėl Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 9, 17, 18, 21, 24 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51 ir 106 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų,“ *supra* note, 194: 2-3.

galimybė atsiras. Kas liečia advokato pakeitimo atvejus - šiuo metu advokatas keičiamas per advokato nušalinimo institutą. Būtent įstatymo pakeitimais, siekiama įtvirtinti aiškius advokato pakeitimo kriterijus. Vienas iš pakeitimo atveju, pasirinkus savo advokatą. Atsižvelgiant į aukščiau paminėtas teisėkūros iniciatyvas, susijusias su valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimu įtariamajam, kai gynėjo dalyvavimas yra būtinas, manytina, jog tai yra siekis sukurti kuo efektyvesnę teisinę pagalbą. Tokių nuostatų įtvirtinimas, autorės nuomone, lems, jog tarp gynėjo ir ginamojo atsiras abipusiu pasitikėjimu grįsti santykiai, kas suteiks efektyvios gynybos suteikimą konkrečioje baudžiamojoje byloje.

Minėtame įstatymo projekte taip pat aptariamas pakeitimas, susijęs su teise, pripažinus kaltinamąjį kaltu, nuspręsti dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidų, susidariusių dėl būtino gynėjo dalyvavimo, išieškojimo. Šios nuostatos siūloma atsisakyti, nes jos įgyvendinimas būdavo neefektyvus. Įstatymo projekte nurodoma, jog „tarnybos duomenimis, informacijos apie valstybės patirtas išlaidas pateikimui teismams reikalingi dideli administraciniai ištekliai <...>, bei šių išlaidų priteisimas yra neefektyvus (2015 m. sausio – lapkričio mėn. teismams buvo pateiktos 4933 pažymos apie valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidas baudžiamosiose bylose dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo, iš 2002 baigtų bylų, išlaidos nepriteistos 81 proc. atvejų). Be to, net ir priteistų išlaidų išieškojimas iš baudžiamosiose bylose kaltais pripažintų asmenų yra sudėtingas“[197]. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog nuostatos dėl išlaidų išieškojimo dažnai buvo nepriteisiamos baudžiamosiose bylose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dėl išlaidų priteisimo pasisako, jog „<...> *sprendžiant dėl išlaidų, turėtų advokato paslaugoms apmokėti, turi būti atsižvelgiama į tai, pagal kieno skundus byla buvo nagrinėjama ir koks yra skundo nagrinėjimo rezultatas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-410/2008, 2K-267/2009, 2K-174/2014), taip pat į tai, koks yra gynėjo paskyrimo teisinis pagrindas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2014*)“[198]. Dėl to šiame projekte siūloma pripažinti netekusiomis galios tiek VGTPĮ 21 straipsnio 6 dalį, tiek BPK 106 straipsnio 2 dalį, kiek ji susijusi su valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidų išieškojimu dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo. Taigi, įstatymo projektą siekiama pritaikyti prie jau susiformavusios teismų praktikos. Be to, vertėtų atkreipti dėmesį, jog teisinis pagrindas iš nuteistojo išieškoti valstybės garantuojamos

[197] “Aiškinamasis raštas Dėl Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 9, 17, 18, 21, 24 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51 ir 106 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų,“ *supra* note, 194: 2-3.

[198] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-173/2014“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/833221.

teisinės pagalbos išlaidas dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo (LR BPK 51 straipsnio 3 dalis bei 106 straipsnio 2 dalis) sulaukė nepalankaus dėmesio baudžiamojo proceso teisės doktrinoje[199].

Apibendrinat teigtina, jog pagal LR BPK 51 straipsnio įtvirtintas nuostatas įtariamasis negali visada laisvai spręsti dėl gynėjo pasirinkimo, o tam tikrais atvejais, kad nebūtų pažeistos įtariamojo teisės į gynybą, valstybė užtikrina būtiną gynėjo dalyvavimą. Nagrinėta mokslinė literatūra bei teismų praktika parodė, jog, nepaisant įtariamojo norų, gynėjas turi būti skiriamas visais atvejais, kai egzistuoja bent nedidelė tikimybė, jog gynėjo dalyvavimas gali lemti įtariamajam palankesnio sprendimo priėmimą, bei kai toks gynėjo skyrimas atitinka teisingumo interesus. Vertinant naujus pakeitimus, susijusius su būtinojo gynėjo dalyvavimo atvejais skiriant valstybinę teisinę pagalbą, teigtina, jog tai yra siekis sudaryti sąlygas efektyvesniam valstybės teisinės pagalbos teikimui bei šios pagalbos aiškumui.

2.2. Įtariamojo teisė atsisakyti gynėjo

Teisė pasikviesti norimą gynėją suponuoja ir įtariamojo teisę tokio gynėjo atsisakyti. Tokią teisę numato Direktyvos 2013/48/ES 39 punktas, kuriame nurodoma, jog: „*įtariamieji arba kaltinamieji turėtų turėti galimybę atsisakyti pagal šią direktyvą suteiktos teisės, su sąlyga, kad jiems buvo suteikta informacijos apie atitinkamos teisės turinį ir galimas tos teisės atsisakymo pasekmes. Teikiant tokią informaciją turėtų būti atsižvelgiama į konkrečias atitinkamų įtariamųjų arba kaltinamųjų sąlygas, įskaitant jų amžių, psichinę ir fizinę būklę*“[200]. LR BPK 52 straipsnis taip pat užtikrina įtariamiesiems bet kuriame proceso etape atsisakyti gynėjo, išskyrus LR BPK 433 straipsnyje numatytą atvejį[201].

Gynėjo atsakymas galimas tik prieš tai išaiškinus įtariamajam teisės turėti gynėją turinį. Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija atmetė nuteistojo kasacinį skundą ir nurodė, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnai tinkamai išaiškino jo teisės turėti gynėją turinį: „*Iš byloje esančių procesinių dokumentų galima spręsti, kad 2012 m. rugsėjo 21 d. laikinai sulaikytai R. K. pasirašytinai buvo išaiškintos BPK 21 straipsnio 4 dalyje numatytos*

[199] PASTBA: Pavyzdžiui apie tai buvo užsiminęs Raimundas Jurka, „Teisė į gynybą garantijos realumas: nuo ieškojimų iki atradimų.“ Pranešimas konferencijoje: Valstybės garantuojama teisinė pagalba. Problemos ir sprendimai konferencijos medžiaga. (Vilnius, 2012).

[200] “Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 22 d. Direktyva 2013/48/ES, Dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu“ *supra* note, 18.

[201] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.

įtariamojo teisės, tarp jų – ir teisė nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento turėti gynėją. 2012 m. rugsėjo 22 d. įteikiant pranešimą apie įtarimą įtariamajai R. K. dar kartą buvo išaiškinta jos teisė turėti gynėją, tačiau ji pati raštu gynėjo atsisakė, dėl to buvo surašytas protokolas dėl gynėjo atsisakymo ir įtariamoji apklausta gynėjui nedalyvaujant. Prieš atliekant įtariamojo parodymų patikrinimo vietoje veiksmus R. K. taip pat raštiškai buvo išaiškinta teisė turėti gynėją, tačiau ji šios teisės atsisakė, todėl buvo surašytas protokolas dėl gynėjo atsakymo ir parodymų patikrinimas vietoje atliktas gynėjui nedalyvaujant. Pirmosios instancijos teismas, siekdamas išsamiai išsiaiškinti nuteistosios R. K. sulaikymo, apklausos bei parodymų patikrinimo vietoje aplinkybes, teisiamajame posėdyje kaip liudytojus apklausė ikiteisminio tyrimo tyrėjus N. K., A. M., kurie, būdami įspėti dėl baudžiamosios atsakomybės pagal BPK 163 straipsnio 1 dalį, BK 235 straipsnį ir nesantys suinteresuoti šia byla, patvirtino, kad nuteistoji savo noru atsakė gynėjo ir joks neteisėtas poveikis atliekant su įtariamąja procesinius veiksmus nebuvo daromas. Taigi tiek sulaikius nuteistąją R. K., tiek atliekant su ja kitus procesinius veiksmus jai raštiškai buvo išaiškinta teisė turėti gynėją, tačiau ji savo iniciatyva šios teisės atsisakė. Bylos medžiaga nepatvirtina kasaciniame skunde nurodomo nuteistosios R. K. teisės į gynybą pažeidimo‘‘[202].

Sprendime *Pishchalnikov prieš Rusiją,* EŽTT nurodė gynėjo atsisakymo apsaugos priemones. Šioje byloje buvo išaiškinta, jog „<...> *asmuo, kuris neturi advokato, turi mažesnę tikimybę būti tinkamai informuotas apie savo teises; taigi mažesnė tikimybė, kad jo teisės bus gerbiamos. Tačiau asmenys gali atsisakyti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą teikiamų garantijų savo laisva valia, išreikšta aiškiai arba numanomai. Kad apsaugos priemonės būtų veiksmingos, atsisakymui keliami šie reikalavimai: i) jis turi būti pateiktas vienareikšmiškai; ii) turi būti taikomos atsargumo priemonės, atitinkančios jo svarbą; iii) atsisakymas turi būti savanoriškas; iv) juo turi būti sąmoningai ir protingai atsisakyta atitinkamos teisės; ir v) jei jis numanomas iš įtariamojo elgesio, būtina įrodyti, kad įtariamasis galėjo protingai numatyti savo elgesio pasekmes*‘‘[203]. Taigi, gynėjo atsisakymas turi būti savanoriškas ir galimas tik paties įtariamojo iniciatyva. Nei ikiteisminio tyrimo pareigūnas, nei prokuroras ar teismas negali jokiais būdais versti įtariamojo atsisakyti gynėjo paslaugų[204]. Pavyzdžiui, byloje *Galstyan prieš Armėniją*, areštuotas pareiškėjas buvo tinkamai supažindintas su savo teisėmis bei advokato atsisakė

[202] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-696/2015“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1025136.
[203] Case 7025/04 Pishchalnikov v Russia, Eur. Ct. H. R.,77-78, (2009). http://zent.vol.sudrf.ru/modules.php?name=information&id=187
[204] Viktor Nikolayevich Burobin, *Advokatskaya deyatelnost: Uchebno-prakticheskoye posobiye* [Advocacy: Training and practical guide], (Moskva: Advokatskaya firma «Yustina», 2003), 372-373.

savanoriškai ir nieko neverčiamas. Šiame sprendime EŽTT pažymėjo, jog „*Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktu įtariamajam suteikiama teisė pasirinkti gintis „pačiam ar <...> pasirinkto gynėjo“. Taigi, atstovauti sau pačiam leidžiama, jei siekiant apsaugoti teisingumo interesus nereikalaujama kitaip. Nebuvo įrodymų, kad pareiškėjas atstovauti sau pačiam būtų pasirinkęs dėl grasinimo ar fizinio smurto ar, kad būtų buvęs apgaule paskatintas atsisakyti advokato. Pareiškėjas pats atsisakė advokato; taigi valstybė negalėjo būti laikoma atsakinga už tai, kad jam nebuvo atstovaujama. EŽTK 6 straipsnis nebuvo pažeistas*“[205]. Vis dėlto, priimdamas įtariamojo atsisakymą turėti gynėją, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas privalo išsiaiškinti, ar toks atsisakymas buvo savanoriškas, o ne priverstinis[206]. Gynėjo atsisakymui, kaip savo teisės į gynybą realizavimo formai, negali būti keliami privalomi pagrindimo ir motyvacijos reikalavimai[207]. Vadinasi įtariamasis turi teisę atsisakyti gynėjo nenurodydamas jokių atsisakymo motyvų ar priežasčių.

Direktyvos 2013/48/ES 40 punkte nurodyta, kad *„teisės atsisakymas ir aplinkybės, kuriomis leista tos teisės atsisakyti, turėtų būti dokumentuojami laikantis atitinkamos valstybės narės teisės nustatytos dokumentavimo tvarkos*“[208]. Pagal LR BPK ikiteisminio tyrimo metu yra surašomas protokolas dėl gynėjo atsisakymo. Šiame protokole užfiksuojama išreikšta įtariamojo valia dėl minėtos teisės atsisakymo. Tuo atveju, kai įtariamasis nuo gynėjo atsisako teisminio nagrinėjimo metu, toks atsisakymas užfiksuojamas teisiamojo posėdžio protokole[209]. Dėl to, kad gynėjo pagalbos atsisakymas bendraujant su pareigūnais, turi būti tinkamai užfiksuotas, pasisako ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „<...> *Procesiniai veiksmai ir įtariamojo apsisprendimas procesui svarbiais klausimais, įskaitant gynėjo pagalbos atsisakymą bendraujant su pareigūnais, turėtų būti tinkamai dokumentuojami, kad būtų išvengta bet kokių abejonių dėl netinkamo spaudimo* “[210]. Be to, pažymėtina, kad gynėjo atsisakymas negali būti vertinamas kaip atimantis teisę iš įtariamojo vėl pasikviesti norimą gynėją. Priimant įtariamojo atsisakymą, visuomet turi būti jam išaiškinta teisė bet kuriuo proceso metu vėl kviesti norimą gynėją[211].

---

[205] Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba, *supra* note, 57: 91.
[206] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 149.
[207] Viktor Yuryevich Melnikov, *supra* note, 10: 168.
[208] “Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 22 d. Direktyva 2013/48/ES, Dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu,“ *supra* note, 18.
[209] Rima Ažubaltytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note, 53: 262.
[210] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475/2013“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/772175.
[211] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 150.

Visgi ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ir teismui yra neprivalomas įtariamojo sprendimas atsisakyti gynėjo tam tikrais LR BPK 52 straipsnio 2 dalyje išvardintais atvejais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pasisakęs, jog „<...> *Esant būtinam gynėjo dalyvavimui, įtariamasis ar kaltinamasis turi teisę savo iniciatyva bet kuriuo proceso metu atsisakyti gynėjo pagalbos (BPK 52 straipsnio 1 dalis). Vis dėlto gynėjo atsisakymas ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ir teismui yra neprivalomas, be kita ko, tada, kai kyla abejonių dėl įtariamojo ar kaltinamojo galimybės pasinaudoti teise į gynybą (BPK 52 straipsnio 2 dalis) (kasacinės nutartys Nr. 2K-157/2008, 2K-500/2008)*''[212]. Taigi, būtinojo gynėjo dalyvavimo atveju atsisakymas nepriimtinas tada, kai pagrįstai manoma, jog įtariamasis negalės tinkamai pasinaudoti savo teise į gynybą, t. y. nedalyvaujant gynėjui iš esmės būtų suvaržytos jo konstitucinės teisės.

Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. lapkričio 3 d. kasacinėje nutartyje nurodė, jog buvo padarytas baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas nepaskyrus gynėjo įtariamajam, kuris dėl byloje nurodytų priežasčių praktiškai negalėjo veiksmingai įgyvendinti savo teisės į gynybą viso ikiteisminio tyrimo metu. „*Nurodytos teisinės pagalbos garantijos asmenims, turintiems fizinių ir psichinių trūkumų bei atsižvelgiant į bylos aplinkybių sudėtingumą, yra įtvirtintos BPK 51 straipsnio 1 dalies 2 punkte, kuris numato atvejus, kai gynėjo dalyvavimas yra būtinas. Šią normą sistemiškai aiškinant su BPK 52 straipsnio 2 dalimi, kuri numato, kad asmens, kuris dėl fizinių ir psichinių trūkumų bei kitų įstatyme nurodytų priežasčių negali tinkamai pasinaudoti teise į gynybą, pareikštas atsisakymas gynėjo nėra privalomas ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui laikytina, jog esant BPK 51 straipsnio 2 punkte nurodytoms sąlygoms atsisakymas gynėjo, dėl kurio asmuo, negalintis pasinaudoti savo teise į gynybą, liktų nepadedamas gynėjo ir jo teisės bei teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami, neturi būti priimamas. <...> Nagrinėjamoje byloje nurodytų reikalavimų nesilaikyta. Chronologiškai analizuojant ikiteisminio tyrimo medžiagą, konstatuotina visa grandinė pamatinių asmens procesinių teisių pažeidimų. B. Z. kaip įtariamasis apklaustas 2014 m. vasario 17 d.; jam buvo išaiškinta teisė turėti gynėją, tačiau gynėjo jis atsisakė. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad apklausos metu B. Z. buvo 88 metai. Iš ranka rašytų jo tekstų matyti, kad asmuo turi sunkumų su rašyba, protokoluose nenurodyta, tačiau jau vėliau teismui pateikti dokumentai patvirtina ir tai, kad B. Z. negirdi 80–84 proc., mažai padeda ir klausos aparatas. Esant tokiems akivaizdiems asmens*

[212] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244/2012" Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/376740.

fiziniams trūkumams bei atsižvelgiant į įtariamojo senyvą amžių ir ribotą galimybę suvokti įtarimų bei atliekamų ikiteisminio tyrimo veiksmų esmę, tyrėja privalėjo paskirti jam gynėją tam, kad užtikrintų realias galimybes gintis nuo pareikšto kaltinimo. Šiuo atveju atsisakymas gynėjo, juolab nenurodant motyvų, yra neprivalomas ikiteisminio tyrimo pareigūnui"[213]. Tokiu atveju valstybės garantuojamos teisinės pagalbos gynėjas paskiriamas nepaisant asmens valios. Žinoma, esant būtinojo gynėjo dalyvavimo atvejui, įtariamasis, turintis pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti, gali atsisakyti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos ir pasikviesti sau tinkamą konkretų gynėją. Jei asmuo nenurodo konkretaus advokato, tokiu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas, kurio žinioje yra byla, priima sprendimą dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo atvejo ir užtikrina asmeniui tokios pagalbos teikimą atitinkamos vietovės koordinatoriaus teikimu[214].

Išanalizavus galimybę įtariamajam atsisakyti gynėjo, daroma išvada, jog valstybė privalo imtis protingų bei veiksmingų priemonių siekiant užtikrinti, kad įtariamasis visiškai ir aiškiai suprastų savo gynybos teises ir galėtų tinkamai įvertinti gynėjo atsisakymo pasekmes. Tai ypač aktualu siekiant apsaugoti pažeidžiamų (dėl fizinės ar psichinės negalios ar kt.) įtariamųjų teises bei teisėtus interesus. Todėl tam tikrais atvejais teisė atsisakyti gynėjo nėra absoliuti: ji priklauso ne tik nuo įtariamojo interesų realizavimo būtinybės, tačiau ir nuo teisingumo interesų.

[213] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-462-697/2015" Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1153531.

[214] Jolanta Kanapeckaitė, "Baudžiamasis procesas dėl nusikalstamų veikų, kuriomis įtariami (kaltinami) asmenys su fiziniais ar psichiniais trūkumias (sutrikimais)," (daktaro disertacija, Mykolo Riomerio universitetas, 2004), 75.

3. APRIBOJIMAI NAUDOTIS NORIMO GYNĖJO PASLAUGOMIS

3.1. Teisės pasirinkti gynėją apribojimas, susijęs su priverstiniu gynėjo pakeitimu

Tam tikrus ribojimo atvejus dėl teisės pačiam pasirinkti advokatą numato LR BPK 50 straipsnio 4 dalis. Vienas iš tokių atvejų, kai pasirinktas gynėjas daugiau kaip tris dienas iš eilės negali dalyvauti procese, o kitas atvejis – jei įtariamojo pasirinktas gynėjas negali per šešias valandas atvykti dalyvauti pirmojoje apklausoje arba apklausoje dėl suėmimo pagrįstumo[215]. Šiais atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas privalo pasiūlyti įtariamajam pasikviesti kitą gynėją. Jei pastarasis to nepadaro, gynėjas yra paskiriamas minėtų subjektų iniciatyva, neatsižvelgiant į įtariamojo norus. Atkreiptinas dėmesys, jog, kai gynėjas keičiamas prieš ginamojo asmens valią, visuomet lieka tikimybė pažeisti konstitucijos garantuotą jo teisę į gynybą[216]. Dėl šios priežasties priverstinis gynėjo pakeitimas turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais. LR BPK komentare nurodoma, jog priverstinis gynėjo pakeitimas gali būti taikytinas tik tuo atveju, jeigu kitomis priemonėmis neįmanoma užtikrinti nekliudomo, operatyvaus ir sąžiningo proceso[217]. Tai yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiais Teismas: „<...> *Asmens pasirinktas gynėjas gali būti pakeistas kitu tik išimtiniais atvejais, kai tai būtina, kad teismo procesas netruktų nepateisinamai ilgai, ir tik užtikrinant kaltinamojo teisę pasirinkti kitą gynėją*“[218].

Teismų praktikoje pagrįstu įtariamojo teisės gintis, padedant pasirinktam gynėjui, varžymu pripažįstami atvejai, kai nustatomas akivaizdus ginamojo ar jo gynėjo siekis vilkinti baudžiamąjį procesą, pavyzdžiui, be pateisinamos priežasties neatvykstant į paskirtus teismo posėdžius ir pan. „*Teismų praktikoje pagrįstu įtariamojo teisės į jo pasirinkto gynėjo pagalbą suvaržymu, paskiriant valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantį gynėją, pripažįstami tokie atvejai, kai nustatomas akivaizdus įtariamojo ir jo gynėjo siekis vilkinti baudžiamąjį procesą, pavyzdžiui: neatvykstant į paskirtus teismo posėdžius be jokios pateisinamos priežasties, sistemingai teikiant prašymus dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo, taip pat kai, pavyzdžiui, teisinių paslaugų teikimo sutartis sudaroma su gynėju, kuris jau šios sutarties sudarymo metu žino, kad negalės dalyvauti teismo paskirtuose baudžiamosios bylos nagrinėjimo posėdžiuose, taip pat kai gynėjas nurodo keletą datų, kada dėl savo nuolatinio užimtumo gali dalyvauti bylos nagrinėjime,*

[215] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[216] Marina Gušauskienė, *supra* note, 45: 226.
[217] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 140.
[218] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-565/2013“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/778136.

tačiau jos labai tolimos, o skiriant posėdį gynėjui tinkamu laiku, jau būtų suėjęs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas ir pan‘‘[219]. Pažymėtina, jog, pagal LR PBK 37 straipsnio 3 dalį, gynėjo nedalyvavimo baudžiamajame procese priežastimi ***paprastai*** nelaikomas jo užimtumas kitoje byloje. Vis dėlto išimitinais atvejais vadovaujantis LR BPK 37 straipsnio 2 dalimi gynėjo užimtumas gali būti pripažintas svarbia jo nedalyvavimo baudžiamajame procese priežastimi: „<…> tai gali būti tik išskirtiniais atvejais, pavyzdžiui, dalyvavimas ilgai trunkančiame procese, kuriame advokatas gina asmenį nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios ir pan.‘‘[220]. Be to, LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatyta, „*kad gynėjas privalo nurodytu laiku atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ir į teismą; negalėdamas atvykti apie neatvykimą ir jo priežastis iš anksto pranešti ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui; be svarbios priežasties neatvykusiam gynėjui gali būti skiriama BPK 163 straipsnyje numatyta bauda*‘‘[221]. Sprendžiant, ar LR BPK 163 straipsnyje numatyta procesinės prievartos priemonė – bauda – gynėjui paskirta pagrįstai, „<…> *būtina įvertinti aplinkybes, ar į teisiamąjį posėdį gynėjas neatvyko dėl svarbios priežasties, taip pat ar apie tai tinkamai informavo teismą’’*[222].

Manytina, kad, kai yra ribojama asmens teisė gintis padedant savo paties pasirinktam gynėjui, tokie ribojimai turi būti grįsti tik itin reikšmingais ir pakankamais motyvais, kitu atveju bus pažeistos tokio asmens teisės. Štai, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausias Teismas savo byloje įžvelgė asmens teisės gintis per pasirinktą gynėją pažeidimą: „*Įvertinusi tai, kas nurodyta pirmiau, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija konstatuoja, jog, pirmiausia, nagrinėjamu atveju pagal BPK 50 straipsnio 4 dalį nebuvo nustatyta, kad V. A. pasirinkta gynėja daugiau nei tris dienas negalėjo dalyvauti baudžiamajame procese, jam nebuvo siūlyta pasirinkti kitą gynėją, todėl nebuvo pagrindo dar prieš pirmąjį teismo posėdį apeliacinėje instancijoje jam paskirti kitą – valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantį gynėją prieš jo valią, iš esmės jo su šia aplinkybe nesupažindinus ir apribojant kasatoriaus teisę gintis per savo pasirinktą gynėją. Antra, nenustatyta aplinkybių, patvirtinančių, kad pirmą kartą prašydama atidėti paskirtą teismo posėdį apeliacinėje instancijoje nuteistojo V. A. gynėja advokatė V. N. būtų taip siekusi vilkinti baudžiamąjį procesą, nenustatyti ir kitokie analogiško pobūdžio veiksmai, kurie, kaip nurodyta*

[219] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253/2012“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/379657?nr=1.
[220] Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė ir Saulius Juzukonis, *supra* note, 35: 93.
[221] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[222] “Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 6 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-68-202/2015“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1047292?nr=4 .

pirmiau šioje nutartyje, aptariant teismų praktiką, būtų pagrindžiantys būtinybę, įgyvendinant teisingumo principą, teismo siekį operatyviai ir greitai išnagrinėti apeliacinį skundą jau pirmajame teismo posėdyje, riboti nuteistojo V. A. teisę gintis per savo pasirinktą gynėją. Taigi, iš esmės nenustatyta reikšmingų ir pakankamų motyvų, kuriais būtų pagrįstas V. A. teisės gintis per savo pasirinktą gynėją ribojimas (EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punktas)“[223].

Kitoje byloje taip pat buvo konstatuotas teisės pačiam pasirinkti gynėją pažeidimas: „*Iš nagrinėjamos bylos medžiagos matyti, kad Panevėžio apygardos teismas, gavęs prokuroro, nukentėjusiojo ir R. P. (asmuo, kuriam baudžiamoji byla nutraukta) apeliacinius skundus, byloje esant duomenų, kad ikiteisminio tyrimo metu ir pirmosios instancijos teisme R. P. gynė advokatas M. Barisevičius (šiam advokatui pirmosios instancijos teismas taip pat buvo pranešęs apie apeliacinio skundo nagrinėjimo datą ir laiką), nurodytų aplinkybių neįvertino ir bylą išnagrinėjo dalyvaujant ne R. P. pasirinktam advokatui, bet jam iš Panevėžio Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos paskirtam advokatui J. S. Šiame kontekste pažymėtina, jog likus dienai iki teismo posėdžio, t. y. 2014 m. spalio 15 d., Panevėžio apygardos teisme buvo gautas R. P. prašymas padaryti baudžiamojoje byloje pertrauką, kad jis pats pasirinktų gynėją ir taip galėtų tinkamai įgyvendinti savo teisę į gynybą. Iš Panevėžio apygardos teismo 2014 m. spalio 16 d. teismo posėdžio protokolo matyti, jog per bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme R. P. irgi prašė padaryti baudžiamojoje byloje pertrauką, kad jis pats galėtų pasirinkti gynėją, ir pageidavo, kad jį gintų advokatas M. Barisevičius. Apeliacinės instancijos teismas protokoline nutartimi nutarė šio prašymo netenkinti ir teismo posėdžio neatidėti. <...> Įvertinusi tai, kas nurodyta pirmiau, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija konstatuoja, jog, pirmiausia, nagrinėjamu atveju pagal BPK 50 straipsnio 4 dalį nebuvo nustatyta, kad R. P. pasirinktas gynėjas daugiau nei tris dienas būtų negalėjęs dalyvauti baudžiamajame procese, jam nebuvo siūlyta pasirinkti kitą gynėją, todėl nebuvo pagrindo dar prieš pirmąjį teismo posėdį apeliacinėje instancijoje jam paskirti kitą – valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantį gynėją prieš jo valią, iš esmės jo su šia aplinkybe nesupažindinus ir apribojant kasatoriaus teisę gintis per savo pasirinktą gynėją. Antra, nenustatyta aplinkybių, patvirtinančių, kad pirmą kartą prašydamas atidėti paskirtą teismo posėdį apeliacinėje instancijoje R. P. taip būtų siekęs vilkinti baudžiamąjį procesą, nenustatyti ir kitokie analogiško pobūdžio veiksmai, kurie, kaip nurodyta pirmiau šioje nutartyje, aptariant teismų praktiką, būtų pagrindžiantys būtinybę, įgyvendinant teisingumo*

[223] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-565/2013“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/778136.

principą, teismo siekį operatyviai ir greitai išnagrinėti apeliacinį skundą jau pirmajame teismo posėdyje, riboti R. P. teisę gintis per savo pasirinktą gynėją. Taigi, iš esmės nenustatyta reikšmingų ir pakankamų motyvų, kuriais būtų pagrįstas R. P. teisės gintis per savo pasirinktą gynėją ribojimas (EŽTK 6 straipsnio 3 dalies c punktas)‘‘[224].

Aptariant kitą gynėjo priverstinio pakeitimo pagrindą, kai įtariamojo pasirinktas gynėjas negali per šešias valandas atvykti dalyvauti pirmojoje apklausoje arba apklausoje dėl suėmimo pagrįstumo, norėtųsi atkreipti dėmesį, jog šiuo atveju gynėjas pakeičiamas ne visam likusiam procesui, o tik konkrečiam procesiniam veiksmui, t. y. įtariamojo asmens apklausai[225]. Įtariamojo gynėjo dalyvavimas pirmoje apklausoje yra procesiškai reikšmingas ir dažnai turintis lemiamą reikšmę visai bylos tyrimo ir nagrinėjimo eigai. Dėl to svarbu užtikrint, kad apklausiant asmenį dalyvautų ir jo pasirinktas gynėjas. Be to, ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui (teisėjui) tenka pareiga įrodyti, jog įtariamojo asmens gynėjui buvo tinkamai ir laiku pranešta apie tai, kada jo ginamasi bus apklausiamas[226]. Pažymėtina, jog kardomosios priemonės – suėmimo – paskyrimas, įtariamajam daro didelę įtaka jo procesinei padėčiai – jam yra sunkiau pasinaudoti jam suteikta teise naudotis pasirinkto gynėjo paslaugomis. Dėl šios priežasties LR BPK 51 straipsnio 2 dalyje 7 punkte yra įtvirtinta imperatyvi nuostata, jog gynėjo dalyvavimas yra būtinas *„tiriant ir nagrinėjant bylas, kai įtariamasis ar kaltinamasis yra suimtas*‘‘[227]. Šiuo atveju suimtam įtariamajam teisė turėti gynėją tampa beveik kaip pareiga. Nes, jei įtariamasis pats nepasikviečia gynėjo ar nepaveda to padaryti kitiems asmenims, tokia pareiga (paskirti gynėją) atsiranda ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui (teisėjui). Tokia suimtojo įtariamojo būtinybė turėti gynėją atsiranda jau per pirmąją apklausą, dėl suėmimo pagrįstumo. Būtent tokį įpareigojimą numato LR BPK 50 straipsnio 4 dalis. Esant tokiai situacijai, kai įtariamojo pasirinktas gynėjas per šešias valandas negali atvažiuoti į apklausą dėl suėmimo pagrįstumo, jam pasiūloma jį pakeisti kitu ar jis yra pakeičiamas, neatsižvelgiant į įtariamojo norus.

Apibendrinant darytina išvada, kad minėti įtariamojo teisės naudotis norimo gynėjo paslaugomis apribojimai nėra laikomi teisės į gynybą pažeidimu tik tuo atveju, jei įtariamajam buvo užtikrinta teisė gintis pačiam ar paskirtas kitas gynėjas, nors ir prieš jo valią. Tačiau vertėtų atkreipti dėmesį, jog LR BPK 50 straipsnio 4 dalyje numatyti terminai, kuriems suėjus, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, teismas (teisėjas) turi teisę pasiūlyti ginamajam

[224] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-297-895/2015“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1055961?nr=12 .
[225] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 140.
[226] *Ibid.*
[227] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.

pasikviesti kitą gynėją, sukelia kai kurių abejonių ir yra dažnai kritikuojami procesualistų. Antai, I. Kaganas minėjo, kad „<...> Įtariamojo (kaltinamojo) pasirinkto gynėjo priverstinis pakeitimas galimas, kai pasirinktas gynėjas negali dalyvauti procese daugiau nei tris dienas iš eilės. <...> trijų, dienų terminas yra grynai voliuntaristinis, nustatytas be jokio teorinio ir praktinio pagrindimo. Toks priverstinis, t. y. prieštaraujantis ginamojo valiai, gynėjo nušalinimas pažeidžia tiek LR Konstituciją, tiek Konvencijos reikalavimus, todėl reikėtų minėtą terminą gerokai pailginti. Taip pat labai trumpas terminas – šešios valandos – nustatytas, jeigu pasirinktas gynėjas negali atvykti dalyvauti pirmoje apklausoje arba apklausoje dėl suėmimo pagrįstumo. <...> Pagal LR Konstitucijos 20 straipsnį, įtariamojo sulaikymo pagrįstumas turi būti išspręstas per 48 valandas. Jeigu įtariamasis nesulaikytas, pirmoji apklausa laiko atžvilgiu neribojama, o per šešias valandas net esant mobiliajam telefono ryšiui susisiekti su žmogumi sunku, kartais net neįmanoma. Be abejo, ir šešių valandų terminas turi būti pailgintas“[228]. Pažymėtina, jog, pavyzdžiui, Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekse yra nurodyti kur kas ilgesni terminai. Jame nurodyta, kad priverstinis gynėjo paskyrimas yra taikytinas, kai pasirinktas gynėjas daugiau kaip *penkias paras* iš eilės negali dalyvauti procese, bei kitas atvejis, jei įtariamojo pasirinktas gynėjas negali per *dvidešimt keturias* valandas atvykti dalyvauti pirmojoje apklausoje arba apklausoje dėl suėmimo pagrįstumo[229]. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog nagrinėjant užsienio teisinę literatūrą (nagrinėjama magistro baigiamojo darbo tema), pastebėtina, jog gan dažnai autoriai (procesualistai bei teoretikai) pažymi svarbą įtariamajam asmeniui suteikti visas galimybes, kad baudžiamajame procese jį gintų pasirinktas gynėjas, o tokia jo teisė būtų ribojama tik išimtinais atvejais. Manytina, siekiant užtikrinti kuo efektyvesnes garantijas įtariamajam gintis, padedant savo paties pasirinktam gynėjui, palankiai vertinama anksčiau minėtų autorių pozicija, dėl terminų prailginimo. Vis dėlto, nereikėtų pamiršti, ilgesni terminai, negali pažeisti baudžiamojo proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principus.

[228] Isakas Kaganas, *supra* note, 8: 16.
[229] Andrey Nikitovich Pikalov, *Ugolovnyy protsess Rossiyskoy Federatsii (kratkiy kurs): Uchebnoye posobiye*, [Criminal Procedure of the Russian Federation (short course): Textbook], (Moskva: Allpravo.Ru 2005), 312.

3.2. Teisės pasirinkti gynėją apribojimas, susijęs su advokato galėjimu[230] dalyvauti baudžiamajame procese

Kitas įtariamojo teisės pačiam pasirinkti gynėją ribojimas sietinas su paties advokato galėjimu dalyvauti baudžiamajame procese. LR BPK 47 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog „<...> *Tas pats advokatas negali būti dviejų ar daugiau asmenų gynėju, jeigu vieno iš jų gynybos interesai prieštarauja kito gynybos interesams*''[231], o LR BPK 61 straipsnis numato gynėjo nušalinimo pagrindus. Minėto straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „*advokatas arba advokato padėjėjas neturi teisės dalyvauti procese kaip gynėjas arba nukentėjusiojo, civilinio ieškovo ir civilinio atsakovo atstovas, jeigu jis toje pačioje byloje teikia arba anksčiau teikė teisinę pagalbą asmeniui, kurio interesai prieštarauja teisinės pagalbos prašančio asmens interesams, arba jeigu anksčiau dalyvavo kaip teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ekspertas, specialistas, vertėjas ar liudytojas, taip pat jeigu tiriant arba nagrinėjant bylą dalyvauja pareigūnas, su kuriuo tas advokatas arba advokato padėjėjas turi giminystės ryšių*''[232]. Taip pat LR Advokatūros įstatymo 25 straipsnyje yra numatyti advokato ar advokato padėjėjo negalėjimo dalyvauti byloje atvejai. Taigi, baudžiamasis įstatymas bei LR advokatūros įstatymas numato aplinkybes, kurioms esant, gynėjas negali sutikti ginti įtariamojo asmens baudžiamajame procese, o jeigu gynėjas jau yra sutikęs, tačiau egzistuoja aplinkybės dėl kurių jis negali ginti, gynėjas privalo nusišalinti.

Vis dėlto, gali kilti klausimas, ar minėti draudimai nepažeidžia įtariamojo teisės pasirinkti norimą konkretų gynėją? Vertėtų pažymėti, jog apie tai yra pasisakęs LR Konstitucinis Teismas savo 2001 m. vasario 12 d. nutarime, kuriame nurodė, jog minėti draudimai neprieštarauja LR Konstitucijai bei neriboja įtariamojo teisės į gynybą įgyvendinimo: „*Teisė pačiam pasirinkti advokatą, skirtingai negu teisė turėti advokatą, nėra absoliuti. Antai tas pats advokatas negali būti dviejų ar daugiau asmenų, įtariamų padarius nusikaltimą, ir kaltinamųjų gynėju, jeigu vieno iš jų gynybos interesai prieštarauja kito gynybos interesams. Įstatymuose gali būti nustatyta, kad tais atvejais, kai asmens gynybos įgyvendinimui kyla realių sunkumų, teismas gali pasiūlyti šiam*

[230] PASTABA: Galėjimas šiame skyriuje suprantama ir aptariamas kaip aplinkybės, kurioms esant gynėjas negali sutikti ginti įtariamojo asmens baudžiamajame procese.
[231] "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas," *supra* note, 2.
[232] *Ibid*.

asmeniui pasirinkti kitą advokatą''[233]. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog nušalinimo instituto paskirtis baudžiamajame procese yra užtikrinti tinkamą, nešališką bei teisingą procesą[234].

Atkreiptinas dėmesys, jog advokatui ir advokato padėjėjui, vykdantiems gynybos funkcijas, numatyti skirtingi nušalinimo pagrindai. Dėl šios priežasties LR BPK 58 straipsnyje išvardyti pagrindai jiems nėra taikomi. LR BPK 61 straipsnis bei LR Advokatūros įstatymas numato konkrečius atskirus pagrindus, kuriems esant, gynėjas negali vykdyti savo pareigų.

Vienas iš tokių pagrindų yra tas, kad advokatas ar advokato padėjėjas negali teikti teisinės pagalbos, jeigu jis toje pačioje byloje teikia arba anksčiau teikė teisinę pagalbą asmeniui, kurio interesai prieštarauja teisinės pagalbos prašančio asmens interesams. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymėta, *,,<...> kad gynybos interesų prieštaravimas gali būti konstatuojamas, kai bendrininkai skirtingai ginasi nuo pareikštų įtarimų ar kaltinimų, pavyzdžiui, duoda skirtingus parodymus apie vienas kito veiksmus ir indėlį darant nusikalstamą veiką, skirtingai traktuoja bylos aplinkybes, pasirenka skirtingas gynybos pozicijas, vienas kaltinamasis nurodo kitą kaltinamąjį kaip asmenį, padariusį nusikaltimą, ir pan. (kasacinės nutartys: 2K-386/2014, 2K-223/2009, 2K-94/2006). Šiame kontekste vertintina ir tai, ar gynybos interesų prieštaravimai realiai suvaržė teisę į gynybą ir turėjo įtakos teisingam sprendimui priimti (kasacinė nutartis Nr. 2K-767/2007)*''[235]. Atsižvelgiant į LR BPK 47 straipsnio 1 dalies nuostatas pastebėtina, jog iš esmės vienas gynėjas gali ginti kelis asmenis, esant sąlygai, kad tarp jų nebūtų tarpusavio interesų prieštaravimo (pavyzdžiui, vienas gynėjas gina kelis bendrininkus, kurie laikosi vienos versijos). Tačiau ,,ši teisės norma nėra itin tobula, nes tiksliai nustatyti, kad yra prieštaravimų tarp kelių asmenų gynybos interesų, gali būti sunku, juolab, kad iš pradžių nepastebėti prieštaravimai gali išryškėti tik vykstant procesui''[236]. Be to, sutiktina su M. Gušauskienės išsakyta pozicija, jog tokių sunkumų gali iškilti nagrinėjant grupinius nusikaltimus. Analizuojant įtariamojo apklausos taktikos ypatumus pastebėtina, kad atsižvelgiant į bendrininkų galimą išankstinį tarpusavio susitarimą, nuo pat tyrimo pradžios siekiama formuoti pastarųjų skirtingas pozicijas bei interesus, taip pat manipuliuoti jų tarpusavio parodymais, siekiant išgauti informaciją apie padarytą nusikalstamą veiką[237]. Todėl, kaip teigia M. Gušauskienė, ,,<...> tokiu

[233]"Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas dėl Lietuvos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai," *supra* note, 14.
[234] "Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-3-483/2015" Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/954097?nr=3.
[235] "Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 5 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1-453/2016" Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1177181?nr=3.
[236] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note, 62:104.
[237] Egidijus Vidmantas Kurapka ir kt., *supra* note, 156: 126-131.

atveju gynybos interesai gali sutapti tik pačia bendriausia apimtimi (pvz., noru įrodyti nusikalstamos veikos nebuvimą), bet kai kalbama apie baudžiamosios atsakomybės diferenciaciją ar kaltės laipsnį, grupės narių gynybos interesai nesutampa, net būna prieštaringi. Vienas gynėjas negalės efektyviai užtikrinti kelių ginamųjų interesų, o tai sąlygos lygiateisiškumo (plačiąją prasme) pažeidimą – vienodą procesinį statusą turintys subjektai negalės efektyviai realizuoti jiems suteiktų vienodų teisių, pvz., teisės į gynybą‘‘[238]. Dėl to pritartina minėtos autorės nuomonei, jog vertėtų įtvirtinti sąlygą, kad tiriant grupinius nusikaltimus, gynėjas negali ginti dviejų ar daugiau asmenų. Tokiu atveju kiekvieno grupės nario teisė į gynybą bus sėkmingai užtikrinama.

Analizuojant dabartines LR BPK 61 straipsnio įtvirtintas nuostatas galima teigti, jog advokatas privalo kruopščiai išsiaiškinti, ar tarp jo ginamų asmenų nėra tarpusavio gynybos prieštaravimų, o kilus menkiausioms abejonėms, privalo ginti tik vieną iš asmenų[239]. Nagrinėjant teismų praktiką pastebėtina, jog nėra reikalaujama, kad dviejų ar daugiau įtariamųjų gynybos interesų prieštaravimai būtų esminiai, štai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo 2015 m. birželio 4 d. nutartyje baudžiamojoje byloje nurodė, kad „<...> *pagal LR BPK 47 straipsnio 1 dalį tas pats advokatas negali būti dviejų ar daugiau asmenų gynėju, jeigu vieno iš jų gynybos interesai prieštarauja kito gynybos interesams. Pagal LR BPK 61 straipsnio 1 dalį advokatas neturi teisės dalyvauti procese kaip gynėjas, jeigu jis toje pačioje byloje teikia arba anksčiau teikė teisinę pagalbą asmeniui, kurio interesai prieštarauja teisinės pagalbos prašančio asmens interesams. Pažymėtina, kad įstatymas nereikalauja, jog dviejų ar daugiau įtariamųjų (kaltinamųjų) gynybos interesų prieštaravimai būtų esminiai – draudimas ginti kelis asmenis taikytinas esant bet kokiems ginamųjų pasirinktų gynybos pozicijų neatitikimams*‘‘[240]. Visgi nenustačius kelių asmenų interesų prieštaravimų, tas pats advokatas gali būti dviejų ar kelių asmenų gynėju toje pačioje byloje[241]. Štai Lietuvos Aukščiausiais Teismas savo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartyje neįžvelgė pagrindo konstatuoti, kad tai pačiai advokatei ginant kelis įtariamuosius, tarp jų būtų kilę gynybos interesų prieštaravimai: „<...> *Pagal bylos duomenis, A. Galatiltienė užtikrinant įtariamojo D. S. gynybą dalyvavo tik vienoje apklausoje – 2014 m. liepos 24 d., kai D. S. buvo apklaustas dėl svetimo elektroninės kortelės panaudojimo, dėl vagystės iš kredito unijos, dėl ginklų įsigijimo ir rengimosi*

[238] Marina Gušauskienė, “Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime,’’ *Jurisprudencija*, 67, 59 (2005): 59.
[239] Rima Ažubaltytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note, 53: 246.
[240] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-942/2015“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1056400?nr=2 .
[241] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 15 d.Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga. Teismų praktika, 45, http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos.html.

nužudyti žmogų sunkinančiomis aplinkybėmis, t. y. dėl veikų, kuriomis nei tuo metu, nei vėliau E. G. įtarimai pareikšti nebuvo ir jis šiomis veikomis nebuvo kaltinamas; ši advokatė gynė E. G. nuo 2015 m. sausio 19 d., kai jam buvo pareikšti įtarimai dėl dyzelino vagystės ir svetimo turto sugadinimo, t. y. dėl visai kitų veikų. Nors ir buvo nustatyta, kad padarant pastaraąsias veikas – dyzelino vagystę ir svetimo turto sugadinimą – E. G. ir D. S. buvo šių nusikaltimų bendrininkai, tačiau minėtos 2014 m. liepos 24 d. apklausos metu dalyvaujant advokatei A. Galatiltienei, D. S. šių veikų padarymu nebuvo įtariamas ir dėl jų nebuvo apklausiamas. Todėl nėra pagrindo konstatuoti, kad tai pačiai advokatei ginant D. S., o po to E. G., tarp minėtų įtariamųjų (kaltinamųjų) pagal byloje tuo metu jiems pareikštus įtarimus (kaltinimus) būtų kilę jų gynybos interesų prieštaravimų‘‘ [242].

Kitas pagrindas, nurodantis advokato ar advokato padėjėjo negalėjimą teikti teisinės pagalbos, yra susijęs su dvigubo procesinio statuso turėjimo draudimu. Gynėjas neturi teisės dalyvauti procese, jei jis anksčiau dalyvavo kaip teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ekspertas, specialistas, vertėjas ar liudytojas[243]. Taip pat gynėjas negali dalyvauti procese, jeigu tiriant arba nagrinėjant bylą dalyvauja pareigūnas, su kuriuo tas advokatas arba advokato padėjėjas turi giminystės ryšių. Šiuo atveju turima omenyje giminystė apskritai, o ne artima giminystė. Nustatant, kokie asmenys gali būti laikomi giminaičiais, ,,reikėtų vadovautis LR Civilinio kodekso trečiosios knygos IV dalies IX skyriaus „Giminystė[244] ir svainystė[245]‘‘ nuostatomis‘‘[246]. Jei susiduriama su tokia situacija, kai tarp ginamojo asmens advokato ir pareigūno esama giminystės ryšių, tokiu atveju pakanka, kad nusišalintų ar būtų nušalintas tik vienas proceso subjektas, t. y. arba advokatas (advokato padėjėjas), arba pareigūnas. ,,Praktikoje tokiose situacijose siūlytina elgtis taip: ikiteisminio tyrimo metu paaiškėjus giminystės ryšiams su

[242] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-443-511/2016“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1395851?nr=1.
[243] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[244] **Giminystė** yra kraujo ryšys tarp asmenų, kilusių vienas iš kito arba iš bendro protėvio. Giminystei prilyginami santykiai tarp įvaikių ir jų palikuonių ir įtėvių bei jų giminaičių. Skiriamos tiesioji ir šoninė giminystės linijos.Tiesioji giminystės linija yra tarp protėvio ir palikuonių (proseneliai, seneliai, tėvai, vaikai, vaikaičiai, provaikaičiai ir t. t.).Giminystė, einanti iš palikuonio į protėvį, yra tiesioji aukštutinė giminystės linija (vaikaičiai, vaikai, tėvai, seneliai ir t. t.).Giminystė, einanti iš protėvio į palikuonį, yra tiesioji žemutinė giminystės linija (seneliai, tėvai, vaikai, vaikaičiai ir t. t.).Giminystė tarp asmenų, kilusių iš bendro protėvio, yra šoninė giminystės linija (broliai ir seserys, pusbroliai ir pusseserės, dėdės arba tetos ir sūnėnai arba dukterėčios ir t. t.). Giminystės laipsnis – tai skaičius gimimų, kurie sieja giminaičius, išskyrus bendro protėvio (protėvių) gimimą.Teisines pasekmes sukelia tik įstatymų numatytas giminystės artumo laipsnis. **Artimaisiais giminaičiais** pripažįstami tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys).
[245] **Svainystė** – santykis tarp vieno sutuoktinio ir antro sutuoktinio giminaičių (posūnio, podukros, patėvio, pamotės, uošvės, uošvio, žento, marčios ir t. t.) bei tarp abiejų sutuoktinių giminaičių (vyro brolio ar sesers ir žmonos brolio ar sesers, vyro tėvo ar motinos ir žmonos tėvo ar motinos ir t. t.). atvejais.
[246] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 162.

ikiteisminio tyrimo pareigūnu ar prokuroru, nusišalinti turėtų advokatas. <…> Teismo proceso metu tokių situacijų neturėtų susidaryti, nes pagal LR Advokatūros įstatymą advokatas negali atstovauti ir ginti teisme, kuriame teisėjais dirba jos sutuoktinis (buvęs sutuoktinis), vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės), pusbroliai, puseserės, senoliai ar vaikaičiai''[247].

Analizuojant LR Advokatūros įstatymo 25 straipsnio nuostatas pastebėtina, jog jos numato tiek analogiškus gynėjo nušalinimo pagrindus LR BPK pagrindams, tiek papildomus pagrindus, kuriems esant advokatas ar advokato padėjėjas negali atstovauti arba ginti procese. Papildomi gynėjo nušalinimo pagrindai, kai advokatas neturi teisės būti proceso dalyvio gynėju, yra tokie: *„1. Advokatas neturi teisės būti proceso dalyvio atstovu ar gynėju, jeigu šio proceso dalyvio interesai priešingi tame pačiame procese dalyvaujančių šio advokato tėvų (įtėvių), sutuoktinio (partnerio), vaikų (įvaikių), brolių (įbrolių) ir seserų (įseserių) interesams. 2. Advokatas negali būti atstovu ar gynėju byloje, kurioje jis dalyvavo kaip arbitras, privatus kaltintojas*''[248]. Egzistuojant ir LR Advokatūros įstatyme numatytiems gynėjo negalėjimo dalyvauti procese pagrindams, advokatas (gynėjas) taip pat privalo nusišalinti ar gali būti nušalintas LR BPK nustatyta tvarka. Pažymėtina, kad dėl advokato ar jo padėjėjo nušalinimo teisme, nusprendžia bylą nagrinėjantis teismas (LR BPK 59 straipsnio nustatyta tvarka), dėl nušalinimo ikiteisminio tyrimo metu – ikiteisminio tyrimo teisėjas (LR BPK 60 nustatyta tvarka)[249].

Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad reiškiant nušalinimą, gynėjui visais atvejais turi būti nurodomi motyvai. Todėl kiekvienu atveju būtina patikrinti, ar egzistuoja nors vienas iš aptartų pagrindų. Kitaip toks pareikštas nušalinimas vertinamas kaip nepagrįstas ir pažeidžiantis įtariamojo teisę gintis per pasirinktą gynėją.

3.3. Teisės pasirinkti gynėją apribojimas, susijęs su neteisėtas gynybos priemones naudojančio gynėjo nušalinimu

Kitas ribojimas susijęs su įtariamojo teise pasirinkti gynėją yra LR BPK 49 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kuri numato advokato ar advokato padėjėjo, kaip gynėjo, naudojančio neteisėtas gynybos priemones, nušalinimo galimybę. Apskritai LR Konstitucija advokatui

[247] *Ibid.*, 169.
[248] Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas,“ *supra* note, 79.
[249] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note, 62:122.

pripažįsta dvilypį konstitucinį statusą – advokatas tuo pat metu atstovauja privataus (pvz., įtariamojo) asmens teises, teisėtus interesus, norus ir lūkesčius, bet ir reprezentuoja viešąjį (visos visuomenės) interesą[250]. Gynėjas visų pirma yra baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisių atstovas. Jis privalo „visomis išgalėmis padėti ginamajam, kad, prieš ginamąjį nukreiptame baudžiamajame procese, ginamasis nebūtų paverstas beteisiu baudžiamojo persekiojimo objektu, kad, remiantis įstatymu, ginamajam būtų užtikrintos teisinės ir faktinės galimybės aktyviai dalyvauti bylos tyrimo ir nagrinėjimo procese, teisėtomis priemonėmis ir būdais daryti įtaką proceso eigai ir rezultatams“[251]. Atsižvelgiant į tai, daroma išvada, jog pirminis ir vienas pagrindinių gynėjo tikslų yra privataus ginamojo asmens intereso gynimas.

Tačiau, antra vertus, LR BPK normos įpareigoja gynėją, ginant įtariamojo interesus, kartu reprezentuoti ir viešąjį interesą. Pareiga gynėjui užtikrinti viešąjį interesą reiškia jo pareigą laiku suteikti ginamajam asmeniui, veiksmingą ir tinkamą teisinę pagalbą[252]. Be to, advokatas savo veikla turi stengtis padėti teismui įgyvendinti teisingumą. Gynėjas viešąjį interesą reprezentuoja dviem kryptimis: „viena vertus, sąžiningai ir veiksmingai gindamas privataus asmens teises, laiku ir kokybiškai teikdamas konkrečiam ginamajam teisinę pagalbą ir šališkai atkreipdamas dėmesį į svarbias aplinkybes ar teisinius aspektus, padėdamas teismui nesuklysti priimant galutinį teismo sprendimą; kita vertus, to nedarydamas bet kaip – neveikdamas tokiomis priemonėmis, būdais ir metodais, kurie priešingi teisės ir teisingumo idėjai ar tikslams“[253]. Taigi, gynėjas, vykdydamas gynybos funkcijas, privalo savo atsakingoje veikloje neperžengti įstatymo, teisminės ir advokato etikos.

Gynėjo nušalinimas minėtu pagrindu yra „<...> viena iš procesinių priemonių, kuria siekiama užtikrinti, kad savo veikla gynėjas nepažeis pareigos reprezentuoti viešąjį visuomenės interesą“[254]. Tai reiškia, jog gynėjas, gindamas privatų baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens interesą, negali nei pats nusikalsti, nei skatinti nusikalstamą kitų asmenų elgesį. Be to, kaip tinkamai pažymi Algimantas Dziegoraitis, „<...> advokatas gina ne nusikaltimą, o teikia konstitucinę teisinę pagalbą savo ginamajam ir taip jam padeda įgyvendinti arba ginti įstatymo

[250] Remigijus Merkevičius, “Fundamentalūs pasvarstymai apie gynėjo teisę savarankiškai rinkti gynybai reikšmingus duomenis,“ iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui - 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys,* Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Andrej Gorbatkov (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012), 124.
[251] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42: 128.
[252] *Ibid.*
[253] Remigijus Merkevičius, “Gynėjo paskirtis šiuolaikiniame baudžiamajame procese,“ iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai,* Gintaras Švedas ir kt., (Vilnius: Registrų centras, 2014), 308.
[254] Gintaras Goda ir kt., *op.cit.,* 129.

nustatytas teises. <...>‘‘[255]. Apie tai pasisako ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: *„<...>Jei advokatas, gindamas įtariamąjį ar kaltinamąjį, naudoja neteisėtas gynybos priemones, jis gali būti traukiamas atsakomybėn. Jei advokato padaryti pažeidimai gali būti kvalifikuojami kaip nusikalstama veika, advokatui gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Gynėjo pareiga panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę (BPK 48 straipsnio 2 dalies 1 punktas), sistemiškai susijusi su jo pareiga nenaudoti neteisėtų gynybos priemonių (BPK 48 straipsnio 2 dalies 6 punktas)*“[256]. Tad, kai gynėjas vykdydamas gynybos funkciją nusikalsta (pats daro nusikalstamas veikas) ar grubiai pažeidžia advokato etikos normas, atsiranda prokuroro teisė (esant teisminiam nagrinėjimui, tokia teisė atsiranda teismui) nušalinti gynėją, remiantis LR BPK 49 straipsniu. Pažymėtina ir tai, kad praktikoje, jei gynėjas nusikalsta ir yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jam yra taikomas LR BPK 157 straipsnis bei yra laikinai sustabdoma jo teisė verstis advokato praktika. Tais atvejais, jei advokatas grubiai pažeidžia etikos normas, jam yra iškeliama drausminė byla[257].

Vertėtų pabrėžti, jog LR BPK neįvardija, kokios konkrečiai priemonės laikomos neteisėtos, bei neapibrėžia kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima teigti, jog naudojamos gynybos priemonės neteisėtumo laipsnis yra pakankamas gynėjo nušalinimui. LR BPK komentare tik nurodoma, jog „<...> gynėjo nušalinimas, kaip kraštutinė procesinės prievartos priemonė, taikytina tik tuomet, jei teisėtomis ir leistinomis priemonėmis surinkti faktiniai duomenys (įrodymai) patvirtina pagrįstą įtarimą, kad pavyzdžiui: gynėjas, kaip bendrininkas, kartu dalyvavo su ginamuoju darant nusikalstamą veiką, dėl kurios atliekamas tyrimas (bylos nagrinėjimas); piktnaudžiavo nevaržoma galimybe susitikti ir bendrauti su gynėju be pašaliečių; suimtas ginamasis per gynėją daro naujas nusikalstamas veikas ar tęsia savo nusikalstamą veiklą; siekiama neteisėtais būdais paveikti liudytojus, nukentėjusiuosius, ekspertus, kitus įtariamuosius (kaltinamuosius) naikinami ar klastojami dokumentai ir pan.“[258]. LR BPK komentare išvardyti pavyzdžiai iš esmės siejami tik su nusikaltimo padarymu ar padėjimo padaryti nusikaltimą. Visgi, terminas *„neteisėtas*‘‘ turi būti traktuojamas kaip: „<...> prieštaraujantis, neigiantis galiojančią teisę. Galiojančios teisės neigimas, prieštaravimas ar ignoravimas visais atvejais yra socialiai

[255] Algimantas Dziegoraitis, *supra* note, 62: 78.
[256] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2010“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/155877?nr=16.
[257] Daiva Kajutytė, “Gynėjas įrodinėjimo procese” (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2007), 24. http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1894675/datastreams/MAIN/content
[258] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 42:128.

pavojingas. <...> Socialinis pavojingumas priklauso nuo <...> įstatymo saugomų vertybių svarbos. Tai gali būti civilinės, baudžiamosios, administracinės teisės ir kitų teisės šakų normomis reguliuojami santykiai“ [259]. Iš to daroma išvada, jog „veiksmų neteisėtumas“ siejamas ne tik su nusikalstamo veikos padarymu ar padėjimu padaryti.

Vertinimas, ar advokatas naudojo neteisėtas gynybos priemones, paliekamas prokuroro ar teismo diskrecijai. Tą patvirtina ir nagrinėjama teismų praktika: „<...> *Sutinkamai su Lietuvos Respublikos BPK 49 str. 1 d., ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, o teismo proceso metu bylą nagrinėjantis teismas, nustatę, kad gynėjas naudoja neteisėtas gynybos priemones, turi teisę nušalinti gynėją. Tai yra dispozityvi tiek prokuroro, tiek teismo teisė, todėl dėl poreikio nušalinti gynėją ir nušalinimo momento jie sprendžia patys*“[260]. Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas, nepateikęs gynėjo neteisėtų gynybos priemonių sąrašo ir palikęs jas vertinti prokuroro nuožiūrai, leidžia atsirasti tikimybei, jog vis dėlto šia norma gali būti piktnaudžiaujama, mėginant nuo ikiteisminio tyrimo pašalinti „nepalankų” advokatą. Tačiau teisės doktrinoje sutinkama nuomonių, jog ikiteisminio tyrimo metu teisę nušalinti gynėją turėtų turėti ne prokuroras, kuris vertinamas kaip tiesioginis gynėjo priešininkas, o ikiteisminio tyrimo teisėjas. Vertėtų atkreipti dėmesį, jog sprendimą, remiantis LR BPK 61 straipsnio 2 dalimi, dėl advokato ar advokato padėjėjo nušalinimo ikiteisminio tyrimo metu priima ikiteisminio tyrimo teisėjas šio Kodekso 60 straipsnyje nustatyta tvarka[261]. Be to, anot R. Merkevičiaus, vadovaujantis LR Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta advokato pareiga reprezentuoti viešąjį interesą, bei ją bent iš dalies realizuojantis LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 1 punktas, numatantis, jog gynėjas privalo „*panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę, ir teikti ginamajam reikiamą teisinę pagalbą*“[262], verčia daryti prielaidą, jog prokuroras, besivadovaudamas LR BPK 49 straipsniu, gali nušalinti gynėją ikiteisminio tyrimo metu, tiek tais atvejais, kai gynėjas įtariamojo interesus gins nusikalstamais būdais, tiek tuomet, kai gynėjas nepanaudos gynybos būdų ar priemonių, kurie galėtų padėti veiksmingai apsaugoti ginamo asmens privatų interesą[263]. Pritartina minėto autoriaus nuomonei, jog, jei prokuroras besivadovaudamas LR BPK 49 straipsnio 1 dalies teise, gali nušalinti gynėją ir tuo atveju, kai pasirinktas gynėjas yra pasyvus ir nedaro to, ką, anot

[259] Marina Gušauskienė, *supra* note, 45: 225.
[260] “Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. sausio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-13-332-2009“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/100657?nr=18.
[261] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 2.
[262] *Ibid.*
[263] Remigijus Merkevičius, *supra* note, 3: 451-453.

prokuroro, jis turėtų daryti, „nebelieka prasmės kalbėti apie gynėjo savarankiškumą ir baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisę pasirinkti gynėją“[264].

Kitiems autoriams[265] minėto straipsnio nuostatos taip pat kelia pagrįstų abejonių. Antai, I. Kaganas minėjo, jog tai yra priemonė veikti gynėjus, trukdyti jiems visapusiškai atlikti gynybos funkcijas. Autorius išreiškia gan kategorišką išvadą, kad LR BPK 49 straipsnis yra nereikalingas ir prieštarauja LR Konstitucijos 31 straipsnio 6 daliai bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktui, kuriame įtvirtinta teisė gintis, padedant savo paties pasirinktu gynėju.[266] Autorės nuomone, gynėjo nušalinimas, išsaugant įtariamojo teisinę galimybę kviesti procese dalyvauti kitą norimą gynėją, vargu ar pažeidžia įtariamojo teisės į gynybą turinio esmę. Žinoma, negalima nesutikti su R. Merkevičiaus išsakyta pozicija, jog, tokia baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisė nebus pažeista tik tuo atveju, „<...> jei gynėjas nušalintas Konstitucija legitimuotu pagrindu, kurių išsamus sąrašas privalo būti įtvirtintas LR BPK 49 straipsnio 1 dalyje; deja, šiai dienai galiojanti LR BPK 49 straipsnio 1 dalies formuluotė naudoja neteisėtas gynybos priemones, yra per daug aptaki ir tuo pažeidžia teisinio reglamentavimo tikslumo (preciziškumo) reikalavimą“[267].

Visgi praktikoje šis straipsnis turėtų būti taikomas ganėtinai atsargiai, todėl visais atvejais, priimant sprendimą nušalinti gynėją komentuojamame straipsnyje nurodytu pagrindu, būtina vadovautis pagrindiniais valstybės prievartos leistinumo kriterijais (pvz. pasiremiant teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais) ir, tik nustačius faktinį ir teisinį pagrindą, taikyti šią įstatyminę nuostatą. Faktiniais pagrindais yra laikomos aplinkybės, dėl kurių buvo nušalintas gynėjas, bei jas patvirtinantys duomenys, o teisiniai pagrindai, tai yra motyvai, dėl kurių buvo priimtas toks sprendimas[268]. Štai Lietuvos apeliacinis teismas pripažino pagrįstą gynėjo nušalinimą, remiantis tiek faktiniais, tiek teisiniais pagrindais: „*Vilniaus apygardos teismas, susipažinęs su ikiteisminio tyrimo medžiaga, konstatavo, jog yra tiek faktinis, tiek teisinis pagrindas advokato nušalinimui, nes advokatas savo veiksmais galimai siekė neteisėtais būdais paveikti nukentėjusįjį ir dėl to jam yra pareikšti įtarimai. Teisėjų kolegija laiko, kad pirmosios instancijos teismo nustatytos aplinkybės yra tokios, kurios sudaro pagrindą taikyti kraštutinę procesinę prievartos priemonę – gynėjo advokato A. Š. nušalinimą nuo tolimesnio baudžiamosios*

[264] *Ibid*., 452.
[265] Isakas Kaganas, *supra* note, 8: 16, Tomas Bakučionis, “Asmens teisių gynimas teisme – praktinės problemos,“ pranešimas konferencija, Kaunas, 2012 kovo 27 d.
[266] *Ibid*.
[267] Remigijus Merkevičius, *op. cit.,* 454.
[268] Rima Ažubaltytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note, 53: 264.

bylos nagrinėjimo. Patikrinus pateiktoje ikiteisminio tyrimo medžiagoje surinktus duomenis, teisėjų kolegija laiko, jog yra pakankamai faktinių duomenų, kurie patvirtina pagrįstą įtarimą, kad galimai buvo siekiama neteisėtais būdais paveikti nukentėjusįjį, todėl pirmosios instancijos teismas pagrįstai kaltinamojo gynėjui A. Š. taikė kraštutinę procesinės prievartos priemonę – nušalinimą nuo tolimesnio bylos nagrinėjimo. <...> Teisėjų kolegija pažymi, jog tik tuo atveju, kai gynėjas dalyvavo kaip bendrininkas kartu su ginamuoju darant nusikalstamą veiką, dėl kurios atliekamas tyrimas (bylos nagrinėjimas), nušalinti gynėją galima tik jei gynėjui yra oficialiai praneštas įtarimas bendrininkavus padarant tiriamą nusikalstamą veiką. Nagrinėjamu atveju pakanka, jog teisėtomis ir leistinomis priemonėmis surinkti faktiniai duomenys (įrodymai) patvirtina aplinkybę, jog gynėjas naudoja neteisėtas gynybos priemones – galimai siekia neteisėtais būdais paveikti nukentėjusįjį. <...> Teisėjų kolegija taip pat pažymi, jog nušalinus pasirinktą gynėją nuo baudžiamosios bylos nagrinėjimo, įtariamasis (kaltinamasis) turi teisę pasirinkti kitą gynėją.''[269] Taigi, prokuroro nutarime (ar teisėjo nutartyje) dėl gynėjo nušalinimo privalo būti nurodomi faktiniai bei teisiniai nušalinimo pagrindai. Be to, remiantis LR BPK 49 straipsnio 2 dalimi, prokuroro nutarimą dėl nušalinimo gynėjas ir įtariamasis gali apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui, o teismo nutartį dėl gynėjo nušalinimo gynėjas ir kaltinamasis gali apskųsti LR BPK X dalyje nustatyta tvarka.

Apibendrinus reikėtų dar kartą pažymėti, jog gynėjo nušalinimas, komentuojamame straipsnyje nurodytu pagrindu, yra prievartinio pobūdžio priemonė, kuria tiesiogiai kėsinamasi pažeisti Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalį, Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkte įtvirtintą teisę gintis, padedant savo paties pasirinktam gynėjui, todėl priimant sprendimą nušalinti gynėją būtina kiekvienu atveju vertinti, ar yra pagrindas gynėjui taikyti šią procesinę privertos priemonę, t. y. turi būti nustatomas faktinis ir teisinis pagrindai, leidžiantys taikyti šią priemonę. Visgi šiai dienai galiojanti LR BPK 49 straipsnio formuluotė nėra itin tobula, todėl reikėtų ją patobulinti nustačius konkrečius kriterijus, kuriais vadovaujantis galima būtų teigti, jog naudojamos gynybos priemonės neteisėtumo laipsnis yra pakankamas gynėjo nušalinimui.

[269] "Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-29/2012" Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/369541?nr=12.

IŠVADOS

1. Viena iš efektyvių teisės į gynybą įgyvendinimo užtikrinančių priemonių – gynėjo dalyvavimas baudžiamajame procese. Įtariamojo teisė naudotis gynėjo paslaugomis baudžiamajame procese nagrinėjama dviem aspektais: pirma, kaip teisė naudotis pasirinkto gynėjo paslaugomis, antra – kaip teisė naudotis nemokama gynėjo pagalba.

2. Įtariamojo teisė pasirinkti gynėją baudžiamajame procese suprantama kaip - „*įtariamasis pats, vadovaudamasis tam tikrais kriterijais (pavyzdžiui, finansiniais, psichologiniais ir pan.), pasirenka konkretų advokatą, kad pastarasis taptų gynėju dėl įtariamojo pradėtame baudžiamajame persekiojime*“. Vis dėlto, teisė pačiam pasirinkti advokatą, skirtingai negu teisė į gynybą, nėra absoliuti. Baudžiamojo proceso įstatymas numato išimtinius atvejus, kai gynėjas gali būti nušalinimas ar priverstinai pakeičiamas, neatsižvelgiant į įtariamojo norus, turėti konkretų gynėją.

3. Vienas iš teisės pasirinkti gynėją ribojimų baudžiamajame procese pasireiškia per nušalinimo institutą, kai egzistuoja aplinkybės (pvz., interesų konfliktas) dėl kurių gynėjas negali tęsti įtariamojo gynybos ir privalo nusišalinti bei neteisėtas gynybos priemones naudojančio gynėjo nušalinimas. Kitas ribojimas – kai pasirinktas gynėjas tam tikrą laiką negali dalyvauti procese. Tokiu atveju yra paskiriamas kitas gynėjas, neatsižvelgiant į ginamojo norus turėti konkretų advokatą.

4. Teismų praktikos ir teisės doktrinos analizė parodė, kad Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtindamas teisės pasirinkti gynėją apribojimus neužtikrino pakankamo jų įgyvendinimo mechanizmo, todėl baudžiamojo proceso metu susiduriama su įtariamojo teisės pasirinkti gynėją pažeidimais:

4.1. Vienas iš tokių numatytas LR BPK 50 straipsnio 4 dalyje, kai suėjus terminui, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas turi teisę pasiūlyti ginamajam pasikviesti kitą gynėją, o jei pastarasis to nedaro, gynėjas yra paskiriamas minėtų subjektų iniciatyva. Vis dėlto, įtariamajam kartais be pagrindo (nenurodant priežasčių bei nesupažindinus su šia aplinkybe įtariamojo) paskiriamas kitas – valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiantis gynėjas prieš įtariamojo valią. Tokiu būdu apribojama asmens teisė gintis per savo pasirinktą gynėją.

5. Teisė pasikviesti konkretų gynėją suponuoja ir tai, jog įtariamas bet kuriuo ikiteisminio tyrimo metu gali atsisakyti pasirinkto gynėjo. Įtariamojo atsisakymui, kaip savo teisės

į gynybą realizavimo formai, negali būti nustatomi privalomi pagrindimo reikalavimai ir toks atsisakymas negali būti vertinamas kaip atimantis iš įtariamojo teisę vėl pasikviesti norimą gynėją.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. "Lietuvos Respublikos Konstitucija." *Valstybės žinios,* 31, 953 (1992).
2. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. rugsėjo 18 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *Valstybės žinios* 91, 1789 (1994) http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta465/content.
3. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 10 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai." http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta411/content.
4. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118^1, 156^1 straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317^1 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *Valstybės žinios* 80, 2423 (2000).
5. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d nutarimas „Dėl Lietuvos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai." *Valstybės žinios,* 14,445 (2001).
6. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą." Valstybės žinios 7, 254 (2006), http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content.
7. "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija." *Valstybės žinios,* 40,987 (1950).
8. "Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija." 2012/C 326/02, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=LT.
9. "Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2013/48/ES, 2013 m. spalio 22 d. dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu." http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0048&from=LT.

10. “Europos Komisijos 2013 m. lapkričio 27 d. rekomendacija dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese,“ 2013/C 378/03 http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013H1224(03).

11. Code of Conduct for Lawyers in the European Union, 19 May 2006, Art. 2.3.1. https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatetik/2006_code_en.pdf.

12. “Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo.“ *Vyriausybės žinios* 18,148, (1961).

13. “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).

14. “Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymas.“ *Valstybės žinios* 64, (1998).

15. http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?tekstas=1&id=29282&mt=2002&mn=11&dn=29#27str.

16. “Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymas.“ *Valstybės Žinios,* 50,1632 (*2*004).

17. “Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas.“ *Valstybės žinios*, 30,827 (2000).

18. “Aiškinamasis raštas Dėl Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 9, 17, 18, 21, 24 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51 ir 106 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų.“ https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4141fbc3270211e6a222b0cd86c2adfc?jfwid=q8i88ldc0

19. “Lietuvos Generalinės prokuratūros 2014 m. spalio 28 d. aiškinamasis raštas Nr. 17.2-12806, „Dėl gynėjo įstojimo į baudžiamąjį procesą momento, procedūrų ir tai patvirtinančiu dokumentų.“ http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/ta/327865?nr=6.

Specialioji literatūra

20. Ažubalytė, Rima, Jurgaitis, Ramūnas ir Jolanta Zajančkauskienė, Specifinės baudžiamojo proceso rūšys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

21. Ažubalytė, Rima, Jurka, Raimundas, ir Jolanta, Zajančkauskienė, Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis I knyga Vilnius: Registrų centras, 2016.

22. Baltrimas, Johanas, Lankauskas, Mindaugas, ir Šneideris, Darius. Teisė į teisingą teismą. Mokslo studija. Vilnius: Leituvos teisės institutas, 2013.

23. Berger, Vincent. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997.

24. Birmontienė, Toma ir kt., Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

25. Birmontienė, Toma ir kt., Lietuvos Konstitucinė Teisė. Antrasis leidimas. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2002.

26. Burobin,Viktor, Nikolayevich, Advokatskaya deyatelnost: Uchebno-prakticheskoye posobiye [Advocacy: Training and practical guide], Moskva: Advokatskaya firma «Yustina», 2003.

27. Drakšas, Romualdas. Advokatas: veiklos pagrindai ir perspektyvos: monografija. Vilnius: Justitia, 2012.

28. Dziegoraitis, Algimantas. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002.

29. Goda, Gintaras ir kt., Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras, 1 knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centas, 2003.

30. Goda, Gintaras, Kazlauskas, Marcelis ir Pranas Kucionis, Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011.

31. Goda, Gintaras, "Konstitucinė Justicija ir baudžiamojo proceso teisės mokslas." *Teisė,* 78, (2011): 68-92.

32. Goda, Gintaras. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2014.

33. Gušauskienė, Marina. "Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteismininiame tyrime,'' Jurisprudencija, 67, 59 (2005), 54-62.

34. Gušauskienė, Marina. "Įtariamojo teisės į gynybą teisinis procesinis turinys ikiteismininio tyrimo stadijoje." *Iš sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai,* Petras Ancelis, Rima Ažubalytė, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Ramūnas Jurgaitis, Raimundas Jurka, Hendryk Malevski, Remigijus Merkevičius,Irma Randakevičienė, Jolanta Zajančkauskienė, 217-253. Vilnius: Industrus, 2009.

35. Gušauskienė, Marina. "Gynybos šalies teisė dalyvauti įrodinėjimo procese" *Iš Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas,

Raimundas Jurka, Alvydas Barkauskas, Rima Ažubalytė, Petras Ancelis, Egidijus Losis, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančkauskienė, 334-365. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2011.

36. Jovaišas, Karolis. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000.

37. Jurka, Raimundas, Randakevičienė, Irma ir Juzukonis, Saulius. Baudžiamojo proceso dalyviai. Vilnius: Industrus, 2009.

38. Jurka, Raimundas ir kt., Baudžiamojo proceso principai. Metodinė mokomoji priemonė. Vilnius: Eugmiras, 2009.

39. Kanapeckaitė, Jolanta. "Būtinas gynėjo dalyvavimas ikiteisminio tyrimo metu - įtariamųjų, turinčių fizinių ar psichikos trūkumų (sutrikimų), teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo procesinė garantija." Jurisprudencija, 47,39, (2003): 70-79.

40. Kilinskas, Vidas . "Įtariamojo procesinis statusas." Teisė, ISSN 1392–1274 (2003): 64–77.

41. Kilinskas,Vidas. "Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa.'' Teisė, 57 (2005): 50-70.

42. Koblikov, Aleksandr, Semonovich. Ugolovnyy protsess. Uchebnik dlya vuzov. [Criminal process. Textbook for high schools]. Izdatel'skaya gruppa NORMA-INFRA, 1999.

43. Kurapka, Egidijus Vidmantas ir kt., Kriminalistika taktika ir metodika. Vadovėlis.Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2013.

44. Kajutytė, Daiva. "Gynėjas įrodinėjimo procese." Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2007.

45. Kūris, Egidijus. Lietuvos teisinės institucijos.Vilnius: Registrų centras, 2011.

46. Leonas, Petras. Raštai. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

47. Levon, Justyna ir Veršekys, Paulius. "Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros konstekte.'' *Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui - 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Andrej Gorbatkov. 160-185. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

48. Limantė, Agnė ir Limantas, Manfredas. "Teisė į teisinę pagalbą Europoje.'' Teisė, 99 (2016): 125-140.

49. Lupinskaya, Polina, Abramovna. Advokat v ugolovnom protsesse: uchebnoye posobiye.[The lawyer in criminal proceedings: textbook]. Moskva: Novyy Yurist, 1997.

50. Makarova, Zinaida Valentinovna. Professional'naya zashchita podozrevayemykh, obvinyayemykh [Professional protection of suspects, accused]. Sankt – Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2008.

51. Mamayev, Ivan Nikolaevich. "Vybor podsudimym zashchitnika i poryadok yego priglasheniya dlya uchastiya v khode sudebnogo razbiratel'stva v sude pervoy instantsii," [Selection of defender by the defendant and the order of his invitation for the participation in the course of judicial trial in the general trial jurisdiction]. Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta 3 (2011): 83-87.

52. Matan, Jakub. "Zasada prava do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji," [The principle of the right of defense in the Polish criminal trial and the forms of its implementation], Rocniki Administracji i Prawa, Tom 9 (2009): 89-109.

53. Remigijus Merkevičius, "Fundamentalūs pasvarstymai apie gynėjo teisę savarankiškai rinkti gynybai reikšmingus duomenis," *Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui - 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*, Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Andrej Gorbatkov, 120-124. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

54. Merkevičius, Remigijus. Baudžiamasis procesas įtariamojo samprata. Vilnius: Registrų centras, 2008.

55. Merkevičius, Remigijus. "Ikiteisminio tyrimo teisejo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju." Teisė 57, 1392-1274 (2005): 106-127.

56. Meškelytė, Jolita. "Riba tarp įtariamojo teisių ribojimo ir pažeidimo baudžiamajame procese" Iš Teisinė minties šventė. Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai, Studentų mokslinė darugija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2005.

57. Rimkutė, Rasa. "Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kokybės užtikrinimo problemos" Magistro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2011.

58. Rinkevičius, Jurgis. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990.

59. Pakštaitis, Laurynas ir Žaneta Navickienė, “Advokato profesionalumas: apibrėžtis ir ugdymo galimybės (perspektyvos) visuomenės gerovėjo.“ Iš *Mokslinių straipsnių rinkinys*, Rūta Adamonienė ir kt., 177-197. Kaunas: Mykolo Romerio Universitetas, 2016.

60. Pikalov, Nikitovich Andrey. Ugolovnyy protsess Rossiyskoy Federatsii (kratkiy kurs): Uchebnoye posobiye, [Criminal Procedure of the Russian Federation (short course): Textbook], Moskva: Allpravo.Ru, 2005.

61. Pietrzak, Mikolaj. “Pravo do obrony w piervsych chvilach postepovania karnego,“ [The right to defense in the first moments of the criminal proceedings] Iš Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty, Marta Kolendovska-Matejcuk, Karolina Szvarc, (Varsava: Rzecznik Prav Obyvatelskich 2014): 58-65.

62. Usher, Johan Anthony. Bendrieji Europos Bendrijos teises principai. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001.

63. Zajančkauskienė, Jolanta „Principinės nuostatos dėl būtinojo gynėjo dalyvavimo,“ Iš *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas patirtis ir iššūkiai: mokslo studija,* Raimundas Jurka, Rima Ažubalytė, Karolina Vozbutaitė, Aurelijus Gutauskas, Linas Belevičius, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančkauskienė, Artūras Panomariovas, Marina Gušauskienė, Egidijus Losis, 237-271. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

64. Zakomoldin, Aleksey Valeriyevich. Problemy okazaniya kvalifitsirovannoy yuridicheskoy pomoshchi v ugolovnom protsesse Rossii [The problems of providing qualified legal assistance in the criminal process of Russia], Moskva: Yurlitinform, 2009.

Disertacijos, habilitaciniai darbai

65. Gušauskienė, Marina. “Teisė į gynybą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas: teorinės teisinės prielaidos ir praktinio taikymo problemos.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas,2007. https://aleph.library.lt/F/KYREDYDH8P1C2AUJBSGXG9D3NV67D9J56IY88KNQUPI2DEMCSD10936?func=direct&=&=&local_base=MRU02&doc_number=000003048&pds_handle=GUEST

66. Kanapeckaitė, Jolanta “Baudžiamasis procesas dėl nusikalstamų veikų, kuriomis įtariami (kaltinami) asmenys su fiziniais ar psichiniais trūkumias (sutrikimais).“ Daktaro disertacija, Mykolo Riomerio universitetas, 2004.

Internetiniai šaltiniai

67. “Teisės aktai, reguliuojantys valstybės garantuojamos teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo veiklą“ http://vilnius.teisinepagalba.lt/lt/tm/teisesaktai/.

68. “Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2016 m. veiklos ataskaita,’’ http://vilnius.teisinepagalba.lt/lt/tm/veiklos-ataskaitos/.

69. “Visuotinis advokatų susirinkimas 2016 m. Advokatų tarybos veiklos ataskaita,“ http://www.advokatura.lt/lt/advokatams-padejejams/naujienos-advokatams/visuotinis-advokatu-susirinkimas-qkvy.html.

Kiti šaltiniai

70. Jurka, Raimundas ,,Teisė į gynybą garantijos realumas: nuo ieškojimų iki atradimų.“ Pranešimas konferencijoje: Valstybės garantuojama teisinė pagalba. Problemos ir sprendimai konferencijos medžiaga. Vilnius, 2012 gegužės 4 d.

71. Bakučionis, Tomas. Asmens teisių gynimas teisme – praktinės problemos Pranešimas konferencija, Kaunas, 2012 balandžio 27 d.

Teismų praktika

72. Case 16913/04, Jelcovas v. Lithuania, Eur. Ct. H. R., 22, 130 (2011). http://www.teismai.lt/lt/tarptautinis-bendradarbiavimas/tarptautiniu-teisminiu-instituciju-sprendimai/europos-zmogaus-teisiu-teismo-sprendimai/1750

73. Case of Lagerblom v. Sweden, 26891/95, Eur. Ct. H. R. (2003), (Cituota iš “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 1 d. Sprendimo byloje Lagerblom prieš Švediją santrauka Nr. 4. Teismų praktika 23 (2005)“). http://www.infolex.lt/tp/51240.

74. Case 852/1999, Mr. Rostislav Borisenko v. Hungary, Eur. Ct. H. R.,7.5 (2002) http://hrlibrary.umn.edu/undocs/852-1999.html

75. Case 26713/05 Bigaeva vs. Greece, Eur. Ct. H. R., 31, 39 (2009) (Cituota iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 69 patvirtintų Advokatams už antrinės teisinės pagalbos teikimą ir koordinavimą mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių (2006 m.

gegužės 2 d., 2012 m. liepos 18 d. redakcijos) kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, KT20-N13/2015''.

76. Case 7511/76 Campbell and Fell v. United Kingdom, Eur. Ct. H. R., 9, (1982), http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57455

77. Case 3611/88 Croissant v Germany, Eur. Ct. H. R., (1992) (Cituota iš: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 1 d. Sprendimo byloje Croissant prieš Vokietiją, santrauka Nr. 2. Teismų praktika. 2005, 23).

78. Case Lanz v Austria, 24430/94, Eur. Ct. H. R. (2002) (Cituota iš Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą ir Europos Taryba, Europos teisės į teisingumą vadovas (2016)

79. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-619/2007"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/80860.

80. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-704/2007"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/82374.

81. "Klaipėdos apygardos administracinio teismo 2007 m. lapkričio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-2294-342/2007"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/256710.

82. "Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-23/2008"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/86912.

83. "Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. sausio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-13-332-2009"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/100657?nr=18.

84. "Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-138-2010"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/180532?nr=1.

85. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2010"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/155877?nr=16.

86. " Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-320/2011"

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/212481?nr=1.

87. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144/2011“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/196640.

88. “Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-29/2012“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/369541?nr=12.

89. “Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-974-350-2012“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/505447?nr=1#n4_5.

90. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244/2012“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/376740.

91. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253/2012“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/379657?nr=1.

92. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-565/2013“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/778136.

93. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-565/2013“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/778136.

94. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475/2013“ Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/772175.

95. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2014“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/938358.

96. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-173/2014“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/833221.

97. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-696/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1025136 .

98. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-688-684/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1165682.

99. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-696/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1025136.

100. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-462-697/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1153531.

101. “Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 6 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-68-202/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1047292?nr=4.

102. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-297-895/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1055961?nr=12.

103. “Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-3-483/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/954097?nr=3.

104. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-328-511/2016“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1359659.

105. “Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. birželio 10 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-356-177/2016“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1283206?nr=1.

106. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-696/2015“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1025136.

107. “Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 5 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1-453/2016“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1177181?nr=3.

“Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-443-511/2016“

Infolex, http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1395851?nr=1.

Karužel E. Įtariamojo teisė pasirinkti gynėją. Magistro baigiamasis darbas. Vadovas Dr. Marina Gušauskienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2017 m. – 84 p.

ANOTACIJA

Šiame baigiamajame darbe analizuojamas įtariamojo teisės naudotis gynėjo pagalba pagrindinis elementas – teisė laisva valia pasirinkti ir pasikviesti konkretų advokatą (gynėją). Darbe, remiantis skirtingais šaltiniais, siekta visapusiškai išanalizuoti įtariamojo teisės pasirinkti gynėją turinį, ištirti nacionalinės ir tarptautinės teisės normas, reglamentuojančias įtariamojo teisę pasirinkti gynėją, šių normų praktinį taikymą bei atskleisti pagrindines problemas, kylančias užtikrinant įtariamojo teisės pasirinkti gynėją įgyvendinimą.

Pagrindinės sąvokos: baudžiamasis procesas, ikiteisminis tyrimas, įtariamasis, įtariamojo teisės, teisė į gynybą, gynėjas.

Karužel E. Suspect's Right to Choose Defender. Master's Thesis. Supervisor Dr. Marina Gušauskienė. Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Criminal Law and Procedure Institute, 2017 –p. 84.

ANNOTATION

This final thesis analyzes the main element of a suspect's right to use the help of a defender – the right to freely choose and invite specific lawyer (defender). On the basis of various sources the thesis aimed to thoroughly analyze the content of a suspect's right to choose defender, to explore the national and international legal norms that regulate a suspect's right to choose defender, the practical application of these norms and to reveal major problems for ensuring implementation of a suspect's right to choose defender.

Keywords: criminal procedure, pre-trial investigation, suspect, suspect's rights, right to defense, defender.

SANTRAUKA

Viena iš svarbiausių įtariamojo teisių – teisė turėti gynėją, prasminga tik tuomet, kai įtariamasis gali realiai ja pasinaudoti. Lietuvos Respublikos Konstitucija, nacionaliniai įstatymai bei tarptautinio pobūdžio teisės aktai, tokie kaip Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, šią teisę ne tik įtvirtina, bet ir nurodo, kokiu pagrindu, bei kokia tvarka, valstybės institucijos gali ją riboti. Šalies įstatymuose įtariamojo teisės yra pakankamai užtikrintos ir ginamos, tačiau vis dėlto galima įžvelgti keletą teisės į gynybą, konkrečiu atveju, teisės pasirinkti gynėją, realizavimo baudžiamajame procese problemų.

Pagrindinis šio baigiamojo darbo tikslas – atskleisti įtariamojo teisės pasirinkti gynėją turinį ir išanalizuoti šio instituto įgyvendinimo baudžiamajame procese metu kylančias teorines ir praktines problemas.

Remiantis galiojančiais teisės aktais, moksline literatūra bei teismų praktika, darbe dėstomi teorijoje ir praktikoje daugiausia diskusijų keliantys klausimai pagal atitinkamas struktūrines darbo dalis.

Pirmame darbo skyriuje, remiantis moksline bei mokomąja literatūra, pateikiama asmens teisė nuo sulaikymo ar pirmos apklausos momento turėti gynėją bei pačios gynybos ir gynėjo reikšmė baudžiamajam procesui. Antrame skyriuje, remiantis doktrininiu ir teisminiu aiškinimu, aptariami įtariamojo teisės pasirinkti gynėją svarbiausi turinio aspektai. Analizuojamas pasitikėjimas pasirinktu advokatu, gynėjo ir ginamojo santykių konfidencialumas. Šiame dėstomosios dalies skyriuje taip pat aptariami ir būtinojo gynėjo dalyvavimo atvejai, atsižvelgiant į teisingumo interesus, bei įtariamojo teisė atsisakyti gynėjo paslaugų. Trečiajame skyriuje identifikuojamos pagrindinės problemos, susijusios su įtariamojo teisės pasirinkti gynėją apribojimais, numatytais Lietuvos įstatymuose. Analizuojant tiek Europos Žmogaus teisių teismo, tiek ir nacionalinių teismų praktiką, siekiama atsakyti į klausimą, ar ši įtariamojo teisė visada tinkamai įgyvendinama. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, akcentuojant, jog teisėsaugos institucijos turi imtis visų būtinų priemonių, kad būtų tinkamai užtikrinama įtariamojo teisė pasirinkti gynėją, bei kad kiekvienas įtariamasis būtų tinkamai informuotas apie savo konstitucinę teisę turėti gynėją. Taip pat pabrėžiama, jog teisinė pagalba įtariamajam gali būti veiksminga ir reikalinga tik tuomet, kai pasirinktas ar paskirtas gynėjas kokybiškai vykdo savo pareigas, bei kai jam yra suteikiamos galimybės pasirengti ir veiksmingai realizuoti gynybą.

SUMMARY

"*SUSPECT'S RIGHT TO CHOOSE DEFENDER*"

One of the most important rights of a suspect is the right to have a defender, which is significant only when a suspect can actually use it. The Constitution of the Republic of Lithuania, the national laws and legislation of an international character, such as the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, not only lay down this right, but also specify on what grounds and under which procedure public authorities may restrict it. Suspect's rights are sufficiently ensured and protected in the laws of the country, but there can still be seen some problems of realization of the right to defense, specifically, the right to choose defender, in the criminal procedure.

The main goal of this final thesis is to reveal the content of a suspect's right to choose defender and to analyze the theoretical and practical problems arising during implementation of this institute in the criminal procedure.

According to current legislation, scientific literature and case law, the thesis specifies the issues causing the biggest discussions both in theory and practice under the relevant structural parts of the thesis.

On the basis of scientific and educational literature the first chapter of the thesis presents a person's right to have defender from the moment of detention or the first interview and the meaning of the defense as such and defender to the criminal procedure. The second chapter discusses the most significant aspects of the content of a suspect's right to choose defender according to the doctrinal and judicial interpretation. The confidence in the chosen lawyer, confidentiality of the relationships between defender and defendant are analyzed here. This chapter of the research part further discusses the cases of obligatory participation of defender, taking into account the interests of justice and a suspect's right to refuse the services of defender. The third chapter identifies the main issues related to the restrictions of a suspect's right to choose defender, laid down in Lithuanian laws. The analysis of the case law of both the European Court of Human Rights and the national courts aims to answer the question whether this right of a suspect is always properly implemented. The conclusions are presented at the end of the thesis, which emphasize that law enforcement institutions should take all necessary measures in order to properly ensure a suspect's right to choose defender and that each suspect would be properly informed about his/her constitutional right to have a defender. Further, it is emphasized that the legal assistance can be

effective and necessary for a suspect only when the selected or appointed defender carries out his/her duties in a qualitative manner and when he/she is given possibilities to prepare and effectively implement the defense.

Priedas Nr. 4

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas(ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____
_____“

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.